

Augustinus de Dacia († 1285):

Rotulus pugillaris

Genudgivet og oversat af Christian Troelsgård

København 2021

Audite ihu xpi p m
structione iuuenum f
ru ordinis pdicatoru
et alior qui p tpe obsi
lute animaru predi
cionu t confessionum audi
cionu sunt exponendi ca
q omnia sunt et i sac
theologia magis nat li
plicibus ad sciendu m unu
q rotulu pugillare bui
t collecta redege. Vbi at

Rotulus pugillaris

Augustinus de Dacia

Den latinske tekst er gennemarbejdet af © Christian Troelsgård med udgangspunkt i A. Walz' anden udgave i *Classica et Mediaevalia* 16 (1955), s. 136–195. I modsætning til Walz' udgaver tilnærmer denne udgave sig den ortografiske norm, som findes i de to bevarede håndskrifter. En elektronisk og søgbar gengivelse af Walz' anden udgave med klassicerede, normaliseret ortografi kan findes via Brill's *Library of Latin Texts*, Series A.

Kendebogstaverne for de to håndskrifter er de samme som hos Walz:

U = Uppsala, Universitetsbiblioteket C 647 (s. xiv^{2/2}), foll. 159r - 176v

B = Basel, Universitätsbibliothek B X 9 (s. xiv-xv), foll. 37r – 69r

Afviselser fra Walz' tekst (bortset fra ortografi og interpunktion) er anført i det kritiske apparat.

Teksten er ledsaget af en dansk oversættelse, som blev færdiggjort i sommeren 2021.

Oversættelsen er tilegnet Jesper Fich, O.P., som jeg ved hans 25-års præstebilæum for 12 år siden lovede at oversætte *Rotulus Pugillaris* til dansk – *Melius sero quam numquam!* – og som lige siden har bevaret en levende interesse for at se oversættelsen færdig.

Christian Troelsgård, København d. 20. juli 2021

1 <Prologus>

[B 39 r b] Ad laudem Iesu Christi pro instructione iuuenum fratrum Ordinis Predicatorum et aliorum qui pro tempore ob salutem animarum predicationi et confessionum audicioni sunt exponendi ea que communia sunt et in sacra theologia magis necessaria, simplicibus ad sciendum in unum quasi 'Rotulum Pugillarem' breuiter collecta redeg.

Ubi autem [B 39 v] nimis succincte et minus complete aliquibus dictum esse uideatur recursum habeant, si placet, ad summulam que 'Compendiosum Breuiarium Theologicæ' intitulatur iam nuper a me compilatam. Moneo uero iterum atque iterum ne aliqui fratres dicti ordinis Dacie ad predicta officia predicationis et confessionis assumantur priusquam de his que hic conscripta sunt et aliis que in constitutionibus prefati ordinis ponuntur ad memorata officia pertinencia diligenter examinati fuerint et approbati.

2 Habet autem hic 'Rotulus' quindecim tractatus:

In primo tractatur de introductoriis sciencie theologicæ.
In secundo de fide, symbolis et fidei articulis.
In tertio de angelis et animabus.
In quarto [B 39 v b] de gracia et eius differentiis.
In quinto de uirtutibus theologicis, cardinalibus et aliis.
In sexto de donis et operibus misericordie.
In septimo de beatitudinibus et contemplacione.
In octauo de oracione et specialiter de oracione dominica.
In nono de preceptis et plagis.
In decimo de uotis, iuramentis et ignorancia.
In undecimo de peccatis et eorum speciebus et differentiis in generali.
In duodecimo de quibusdam peccatis in speciali.
In decimo tertio de sacramentis.
In quarto decimo de distinctione temporum.
In quinto decimo de antichristo et ultimo iudicio.

3 <Tractatus primus – De introductoriis sciencie theologicæ>

[U 159 r] Theologia est sciencia ducens humanum intellectum lumine [B 40 r] fidei

1 Prolog

Til Jesu Kristi pris og til uddannelse af de unge dominikanerbrødre og andre, som for sjælenes frelses skyld nu skal ud at prædike og høre skriftemål, har jeg samlet og komprimeret alt det, som er det almindeligste og det mest nyttige i den hellige teologi. Det har jeg gjort med enkle ord, så det let forstås, og kortfattet i dette skrift, der fungerer som *Rotulus Pugillaris - Den lillebitte håndbog*.

Hvis nogen så synes, at noget er udtrykt alt for fortættet eller langt fra fyldestgørende, så kan de, hvis de vil, søge hjælp i den lille oversigt, som bærer titlen *Det lille kompendie over den teologiske videnskab* eller *Breviarium*, som jeg netop har skrevet sammen. Men jeg skal her indtrængende give ordre om, at ingen broder af den nævnte orden i provinsen Dacia sættes til at prædike eller høre skriftemål, de opgaver, jeg nævnte ovenfor, førend de er blevet omhyggeligt eksamineret og har bestået en prøve i følgende pensum: det, som jeg her har skrevet sammen, samt andre forhold, der er foreskrevet i dominikanerordenens regelgrundlag om varetagelsen af de nævnte opgaver.

2 Indholdsfortegnelse

Rotulus pugillaris består af femten afhandlinger:

- Første afhandling: Om den teologiske videnskabs grundlag
- Anden afhandling: Om troen, trosbekendelserne og trosartiklerne
- Tredje afhandling: Om engle og sjæle
- Fjerde afhandling: Om nåden og dens distinktioner
- Femte afhandling: Om de teologiske dyder, kardinaldyderne og andre dyder
- Sjette afhandling: Om Helligåndens og barnhjertighedens gerninger
- Syvende afhandling: Om saligprisningerne og kontemplation
- Ottende afhandling: Om bøn, især om Fadervor
- Niende afhandling: Om De ti bud og de ti egyptiske plager
- Tiende afhandling: Om løfter, eder og uvidenhed
- Ellevte afhandling: Om synder, deres typer og grundlæggende forskelle
- Tolvte afhandling: Særligt om bestemte synder
- Trettende afhandling: Om sakramenterne
- Fjortende afhandling: Om tidsaldrenes kendetegn
- Femtende afhandling: Om Antikrist og Dommedag

3 Første afhandling: Om den teologiske videnskabs grundlag

Teologi er den videnskab, som ved troens lys fører det menneskelige intellekt til

in cognitionem dei per Christum in operibus recreacionis. Materia aliarum scienciarum sunt opera condicionis, materia uero theologie sunt opera restauracionis secundum Hugonem de Sancto Victore. Sed quia non posset fieri hominis restauracio nisi sciretur eius lapsus nec lapsus posset sciri nisi sciretur status condicionis unde est
 35 lapsus, ideo in sacra scriptura primo agitur de operibus condicionis. Propter quod in definicione theologie ponitur de operibus restauracionis, et non condicionis, siue recreacionis. Dicitur autem theologia a 'theos' quod est deus et 'logos' quod est 'sermo' quasi sermo de deo. Et sciendum est quod hec sciencia est a deo per deum ad deum. A deo tamquam a principali auctore licet ministerio hominum sit conscripta. Item est
 40 de deo ut de subiecto principali. Omnia enim que in ipsa tractantur uel sunt de deo uel de ipsis qui ordinantur ad ipsum ut [B 40 r b] ad suum principium siue finem. Item est per ipsum hoc est per eius reuelacionem et ideo modus est eius reuelacionis. Item ad ipsum ut ad principalem finem scilicet ut eum perfecte cognoscamus et in ipso eternallyter beatificemur. "Hec est enim uita eterna ut cognoscant te solum uerum deum", etc.
 45 Ioan. XVII.

Et ideo hec sciencia est uerissima quia est a summa ueritate, nobilissima quia de nobilissimo subiecto, lucentissima quia est per dei reuelacionem, et utilissima quia ducit ad summum bonum siue ad eternam beatitudinem, Ioan. XX: "Hec scripta sunt ut credatis et ut credentes uitam habeatis" etc. Hec sciencia quattuor modis exponitur
 50 secundum quattuor sensus scilicet unum litteralem et tres spirituales scilicet allegoricum, tropologicum seu moralem et anagogicum. Verbi gracia Ierusalem secundum sensum litteralem [B 40 v] est quedam ciuitas in Iudea. Et hoc signatum siue hec ciuitas secundum sensum allegoricum significat ecclesiam militantem, secundum sensum tropologicum siue moralem significat animam fidelem et eius operacionem, secundum
 55 sensum anagogicum significat ecclesiam triumphantem.

Et si qui alii eius sensus inueniuntur sub aliquo istorum comprehenduntur ut parabolicus, qui frequens est in euangeliiis, sub litterali et similiter metaphoricus. Et sciendum est quod in omnibus sermonibus parabolicis et metaphoricis non sensus est [U 159 v] litteralis quem littera prima facie pretendit sed ille quem intendit auctor, alioquin esset aliqua falsitas in sacra scriptura, quod nefas [B 40 v b] est dicere. Ut cum dicitur deum habere manum uel pedem et similia, metaphora est et significat per hoc secundum sensum litteralem quod potens est deus omnia operari et omnia penetrare. Dictos autem quattuor sensus his uersibus comprehendo:

65 Littera gesta docet, quid credas allegoria.
 Moralis quid agas, quid speres anagogia.

at erkende Gud gennem Kristus i hans frelsesværk. Emnet for de øvrige videnskaber er den foreliggende tilstand, mens teologien beskæftiger sig med dens genoprettelse ifølge *Hugo af Sankt Victor*. Men da genoprettelsen ikke ville kunne ske uden viden om menneskets fald og faldet ikke ville kunne erkendes uden viden om den tilstand, hvorfra mennesket er faldet, handler begyndelsen af Den Hellige Skrift om den oprindelige tilstand. Derfor indgår genoprettelsens (eller genskabelsens) processer i definitionen på teologi, og ikke den foreliggende verdens tilstand. Ordet teologi er sammensat af 'theos', Gud, og 'logos', tale, ligesom 'tale om Gud'. Og man bør vide, at denne videnskab kommer fra Gud, gennem Gud, rettet mod Gud. Den har altså Gud som sit egentlige ophav, skønt den er skrevet sammen af mennesker. På samme måde har den Gud som sit primære objekt. Alt hvad der behandles i teologien er af Gud, eller af de ting, som retter sig mod Gud og ligesom sigter mod ham som princip eller endemål. Derfor er a) teologien til gennem ham, dvs. gennem åbenbaringen, og hans virkemåde er derfor åbenbaring. Og derfor er b) teologien rettet mod ham ligesom mod et endemål, for at vi kan lære ham fuldkomment at kende, og for at vi kan saliggøres i ham til evig tid. "Og dette er det evige liv, at de kender dig, den eneste sande Gud, ... osv." (Johs. 17.3).

Således er denne videnskab den mest sande, da den kommer af den højeste sandhed, den ædleste, fordi den omhandler det allerædleste emne, den mest oplyste, da den er til på grund af Guds åbenbaring, og den nyttigste, fordi den fører til det højeste gode eller til evig salighed, jf. Johs. (20.31): "Men dette er skrevet, for at I skal tro, ... og for at I, når I tror, skal have liv ... osv.". Denne videnskab udtrykkes på fire forskellige måder i overensstemmelse med de fire betydningslag, nemlig den bogstavelige og de tre åndelige betydninger: den allegoriske, den tropologiske eller moralske, og den anagogiske. For eksempel er Jerusalem ifølge den bogstavelige betydning en by i Judæa. Den samme betegnelse, dvs. samme by, henviser ifølge den allegoriske betydning til den kæmpende kirke, mens den i den tropologiske eller moralske betydning henviser til den troende sjæl og hvad den udvirker. I den anagogiske betydning er Jerusalem den triumferende kirke.

Hvis der findes andre betydningslag, forstås de som tilhørende en af de nævnte i overført betydning. Det forekommer hyppigt i evangelierne, hvor der under den bogstavelige ligger en sådan metaforisk betydning. Og man skal være klar over, at det i billedtale og ting sagt i overført betydning ikke er den umiddelbare og bogstavelige betydning, der gælder, men den, som forfatteren har i tankerne; ellers ville Bibelen være fuld af fejl og bedrag, hvilket ville være en kættersk tanke. Når det fx siges, at Gud har en hånd, en fod eller tilsvarende, er det en metafor og den betyder i bogstavelig forstand, at Gud er i stand til at udvirke og gennemtrænge alting. Hvad der her er sagt, sammenfatter jeg i disse vers:

Bogstavelig mening gengiver fakta, allegorien det, som man tror,
Den moralske betydning anviser handling, den anagogiske det, som man håber.

Hec sciencia in ueteri testamento continetur, quorum testamentorum libri sunt secundum ordinem hi: Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomum, Iosue, Iudicum, Ruth, Regum libri quattuor, Paralipomenon libri duo, Esdras, Nehemias Esdræ secundus apocryphus, Tobias, Iudith, Esther, Iob, Psalterium, Prouerbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Ecclesiasticus, libri Sapiencie, Isaias, Ieremias, Baruch, Ezechiel, [B 41 r] Daniel, duodecim prophete, libri Machabeorum libri duo, quattuor euangeliste Mattheus, Marcus, Lucas, Ioannes, epistule Pauli quattuordecim Ad Romanos una, Ad Corinthios due, Ad Galatas una, Ad Ephesios una, Ad Philippenses una, Ad Colossenses una, Ad Thessalonicenses due, Ad Timotheum due, Ad Titum una, Ad Philemonem una, Ad Hebreos una, Actus apostolorum, Epistule canonice septem scilicet Iacobi una, Petri due, Ioannis tres, Iude una, Apocalypsis. Hi omnes libri dicuntur esse de canone.

De quibus Augustinus in epistula: "Solum illarum scripturarum libris qui canonici appellantur hunc honorem deferre didici, ut nullum auctorem eorum scribendo in aliquo errasse firmissime credo". Recipiuntur etiam quattuor concilia principalia Nicenum, Ephesinum, Constantino[B 41 r b]politianum et Chalcedonense sub eadem auctoritate sicut libri canonici supradicti recipiuntur. Insuper recipiuntur scripta et opuscula sanctorum patrum ut Augustini, Ambrosii et aliorum tamquam authentica de quibus omnibus habetur in corpore 'Decretorum' distinctione decima quinta per totum. Huic sacre scripture ut dicit Augustinus hoc solum tribuitur quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur et roboratur.

4 Tractatus secundus < – De fide, symbolis et fidei articulis >

[U 160] Est autem sciendum quod hoc nomen fides multipliciter accipitur scilicet pro sponsione, I ad Tim. V: "Quoniam primam fidem irritam fecerit", uel pro fide formata operante per dilectionem, ad Hebr. XI: "Fides est substantia rerum sperandarum argumentum [B 41 v] non apparencium", uel pro fide informi I Corinth.: "Si habuero omnem fidem" etc., uel pro actu credendi. Augustinus: "Fides est credere quod non uides". Item pro creditis collectis in unum. Unde Athanasius: "Hec est fides catholica", et cetera. Et sic fides idem est quod symbolum. Symbolum enim est omnium credendorum ad salutem spectantium compendiosa collectio. Unde Cassiodorus: "Quidquid per uniuersum sacrorum uoluminum corpus tam immensa diffunditur copia totum in symbolo colligitur cum breuitate perfecta".

Symbola sunt tria, scilicet apostolicum, Nicenum et Athanasicum. Duo ultima sunt ad expositionem primi. Dicitur autem a 'syn' quod est 'cum' et 'bolus' 'morsellus' uel

Denne videnskab indeholdes i Det Gamle Testamente. Begge testamenter bøger er i rækkefølge disse: Første Mosebog, Anden Mosebog, Tredje Mosebog, Fjerde Mosebog, Femte Mosebog, Josvabogen, Dommerbogen, Ruths Bog, De fire Kongebøger (Første Samuelsbog, Anden Samuelsbog, Første Kongebog, Anden Kongebog), To Krønikebøger, Ezras Bog, Nehemias' Bog (apokryft kaldet Ezras Anden bog), Tobits Bog, Judits Bog, Esters Bog, Jobs Bog, Salmernes Bog, Ordsprogenes Bog, Prædikerens Bog, Højsangen, Visdommens Bog, Siraks Bog, Esajas' Bog, Jeremias' Bog, Klagesangene, Baruks Bog, Ezekiels Bog, Daniels Bog, De Tolv Profeter, De to Makkabæerbøger, De Fire Evangelister, Mattæus, Markus, Lukas og Johannes, Fjorten Breve af Paulus: et til Romerne, to til Korintherne, et til Galaterne, et til Efeserne, et til Filipperne, et til Kolossenserne, to til Thessalonikerne, to til Timoteus, et til Titus, et til Filemon, et til Hebræerne, Apostlenes Gerninger, Syv kanoniske breve, nemlig Jakobs Brev, to Petersbreve, tre Johannesbreve, Judas brev og endelig Johannes' Åbenbaring. Disse skrifter siges at tilhøre kanon.

Om disse skrifter siger *Augustin* i et af sine breve (Brev 82): "Jeg har tillært mig kun at vise de skrifter, der kaldes kanoniske, en sådan respekt, for så vidt som jeg fuldt og fast tror, at ingen af disse forfattere har fejlet". Endvidere er der fire ur-konciler, Nikæa, Efesos, Konstantinopel og Kalkedon, der opfattes som autoriteter på linje med Bibelen. Hertil kommer også større og mindre autoritative værker af de hellige fædre *Augustin* og *Ambrosius* m.fl., netop dem, der er opført i kapitel 15 i 'Decreta' (= *Gratians Dekret*). Den hellige skrift er den eneste, der kan anses for at være stedet, hvorfra en grundlæggende sund tro fødes, næres, forsvares og bestyrkes.

4 Anden afhandling: Om troen, trosbekendelserne og trosartiklerne

Det bør vides, at dette begreb, tro, har flere aspekter, nemlig at den står for et tilsagn, 1 Tim. (5.12): "At vedkommende svigtede sin første tro", eller at den står for en tro opbygget gennem hengivenhed, Hebr. (11.1): "Tro er fast tillid til det, der håbes på, en overbevisning om det, det ikke ses.", eller for en udefineret tro, 1 Kor (13.2): "Og hvis jeg har al tro, osv.", eller den står for det at tro. Herom siger *Augustin*: "Troen er at have tiltro til noget, du ikke kan se". Den kan også stå som samlebegreb for alt det, man tror. Det siger *Athanasius*: "Dette er den katolske tro, osv." Troen er således det samme som trosbekendelsen. Trosbekendelsen er nemlig en kortfattet sammenstilling af alt det, man bør tro med henblik på frelsen. Herom siger *Cassiodor* (= *Cassian*): "Alt det som i rigt mål udpensles i den samlede bestand af alverdens teologiske bøger er sammenfattet i trosbekendelsen med fuldendt korthed".

Der er tre trosbekendelser, den apostoliske, den nikænske og den athanasianske. De to sidste er udlægninger af den første. Trosbekendelse ('symbolum') er sammensat

‘sentencia’. Apostoli namque ante suam ab inuicem separacionem symbolum componentes quilibet suam particulam posuit. He particule siue sentencie articuli dicuntur quos quidam ponunt quattuordecim, quidam secundum numerum duodecim apostolorum. Articulus [B 41 v b] secundum Isidorum est perceptio diuine ueritatis tendens
105 in ipsam. Unde non quelibet ueritas de deo potest dici articulus sed solum ille uel illa quibus fruituri sumus in patria ut est diuina maiestas uel que nos per se ducunt ad illam fruicionem ut sunt operationes dei que soli deo singulariter conueniunt ut est ministerium humanitatis Christi.

Veritas diuine maiestatis relucet in nobis in diuinarum personarum trinitate et es-
110 sencie earum unitate ita scilicet quod deus pater sit perfectus deus et filius deus perfectus et spiritus sanctus deus perfectus, et hi tres siue he tres persone sunt unus deus perfectus.

Una essencia et una substancia. Et hic est primus articulus qui tangitur in principio cum dicitur “Credo in deum unum” scilicet in essendo et substancia. In quo uerbo
115 excluditur error, quorundam gentilium et Manicheorum qui ponunt plures deos. Deuteronomius: “Audi Israel dominus deus tuus unus est”. Proinde in hoc insinuatur trinitas. Pater: in patre enim intelligitur filius et in utroque spiritus sanctus, qui est nexus amoris utriusque iuxta illud: In patre manet eternitas, in filio equalitas, in Spiritu sancto eternitatis equalitatisque connexio, qua diuine persone scilicet filius et Spiritus
120 sanctus aperte in sequentibus exprimuntur. Harum tantum pater trinitatem et trinitatis unitatem ostendit. Propheta in Psalmo dicens: “Benedicat nos deus” et cetera. “Benedicat nos deus pater”. Benedicat [U 160 v] nos deus noster, scilicet filius qui nobis natus et datus est, Isaías IX. “Benedicat nos deus Spiritus sanctus et metuant eum”, id est debitam reuerenciam latræ exhibeant ei.

125 Non dicit eos sed eum ut sicut prius expressit pater trinitatem ita postea exprimat substancie unitatem. Unum etiam clamant seraphim, Isaías VI: “Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth”.

Differt autem secundum Augustinum credere deo, credere deum et credere in deum, nam primum et secundum faciunt peccatores et in peccato mortali existentes. Credunt
130 enim deum esse et credunt ei secundum quod uera sunt que dicit per sacram scripturam. Sed credere in eum est per fidem operantem per dilectionem ire uel tendere in deum quod faciunt tantum boni et non illi qui sunt in peccato mortali. Propter quod dicunt aliqui quod cum tales dicunt symbolum peccant quia mentiuntur. Sed non est uerum quia cum dicunt credere in deum dicunt in persona ecclesie sicut mulier dicit: “Letatus sum”, etc. Item potest dici quod profitetur articulos fidei ut sit sensus, ‘credo in
135 deum’ id est profiteor credendum esse in deum.

Operationes que soli deo singulariter conueniunt respiciunt uel naturam uel gra-

af 'syn', dvs. 'med', og 'bolus', dvs. 'stykke' eller 'udsagn'. For apostlene bidrog med hver sin del, før de skiltes fra hinanden. Disse dele eller udsagn opregnes af nogle til at være 14, mens andre siger 12, jf. de 12 apostle. Ifølge *Isidor* er en trosartikel en forståelse af den guddommelige sandhed og den stræber mod denne sandhed. Derfor kan ikke et hvilket som helst sandt udsagn om Gud siges at være en trosartikel, men kun den artikel eller sandhed, som vi skal nyde godt af i det himmelske fædreland, for så vidt som det er den guddommelige storhed eller de ting, som fører os til at nyde godt af den, dvs. Guds gerninger, som alene tilkommer Gud, fx Kristi tjeneste gennem sin menneskelige natur.

Sandheden om den guddommelige storhed skinner i os i de guddommelige personers Treenighed og deres væsens enhed, således nemlig at Faderen er fuldkommen Gud, Sønnen fuldkommen Gud, og Helligånden fuldkommen Gud. Og disse tre, eller snarere disse tre personer er én fuldkommen Gud.

Én essens og én substans. Og dette er den første artikel, som berøres i begyndelsen af trosbekendelsen, når der siges: "Jeg tror på én Gud", nemlig i essens og substans. Med dette udsagn udelukkes visse hedninges og manikærernes fejltagelse, idet de hævder, at der er flere guder til. 5 Mos. (6.4): "Hør, Israel, din Gud og Herre er én." Endvidere omfavnes Treenigheden således: I Faderen medforstå Sønnen, og i begge Helligånden, som er kærligheden, der forbinder de to. Det kan også udtrykkes således: I Faderen forbliver evigheden, i Sønnen retfærdigheden, i Helligånden forbindelsen mellem evighed og retfærdighed, en forbindelse gennem hvilken guddommelige personer, dvs. Søn og Helligånd, åbenlyst udtrykkes i deres sammenhæng. Faderen er den, som viser de tre personers treenighed og treenighedens enhed. Profeten siger i Sl. (67.8): "Gud velsigne os", osv. "Gud fader velsigne os". Ja, velsign os Gud, nemlig Sønnen, som er os født og givet, Es. (9.5). "Velsign os Gud Helligånd og lad os frygte ham" (Sl. 67.8), dvs. at man skal vise ham skyldig religiøs respekt.

Han taler ikke om Gud i flertal, men i ental, for at Faderen, ligesom han først udtrykte Treenigheden, derefter kan udtrykke Treenighedens væsensenhed. Endelig tiljubler seraferne én Gud, Es. (6.3): "Hellig, hellig, hellig er Herren, hærskarernes Gud".

Ifølge *Augustin* er der forskel på at have tillid til Gud, at tro at Gud er til og at tro på Gud. Det første og det andet kan nemlig også mennesker, der befinder sig i dødssynd, gøre. De tror nemlig at Gud er til, og de har tillid til ham i henhold til, at det, som han siger gennem Bibelen, er sandt. Men at tro på ham er at gå eller stræbe mod Gud gennem en aktiv tro og hengivenhed, og det gør kun de gode og dem, der ikke befinder sig i dødssynd. Derfor siger nogle, at sådanne mennesker synder, når de fremsiger trosbekendelsen, fordi de lyver. Men det er nu ikke sandt, for når de siger, at de tror på Gud, siger de det som medlem af kirken, ligesom kvinden siger (Sl. 122.1): "Og jeg blev glad (da de sagde til mig: Lad os drage til Herrens hus), osv." Ligesådan kan det siges, at det at bekende trosartiklerne i trosbekendelsen gøres i den mening, at 'Jeg tror på Gud', dvs. at jeg bekender, at det er godt at tro på Gud.

De gerninger, som ene og alene hører sammen med Gud, kan henføres til enten

ciam uel gloriam. Si naturam quam de nihilo creauit, ponitur secundus articulus de creacione cum dicitur “creatorem celi”, et cetera. Ipse enim creauit celum et terram,
 140 mare et omnia que in eis sunt. Si respicit gratiam hoc erit uel ad ecclesie fundacionem uel ad ecclesie renouacionem. Racione primi ponitur tercius articulus cum dicitur “in spiritum sanctum”, deum explicite ut supra dictum est, implicite et per ipsum siue eius dona sibi specialiter attributa institutiua et constitutiua sanctam ecclesiam, id est mundam congregacionem non habentem rugam neque maculam. Ephes. V. “Catholicam”,
 145 id est, uniuersalem ecclesiam. “Sanctorum communionem” id est eorum qui communicant eadem sacramenta et dei dona hominem gratificancia. Psalmus: “Ipse” namque “fundauit eam”, ecclesiam scilicet, “altissimus”.

Racione renouacionis ponitur quartus articulus cum dicitur: “Remissionem peccatorum”, sup[B 42 r b]ple: ‘credo per deum, siue per Spiritum sanctum ecclesie’. Nemo enim potest dimittere peccata nisi solus deus. Isai. XLIII: “Ego sum qui deleo peccata”.
 150

Ad hos duos articulos ultimos referuntur omnia sacramenta, precepta et dei dona que non tanguntur in aliquo alio articulo speciali. Si autem respicit gloriam quam deus est suis daturus, hoc erit uel per gloriosam resurrectionem et sic ponitur unus articulus ibi: “Carnis resurrectionem” credo scilicet futuram per deum. I ad Corinth. XV: [U 161]
 155 “Omnes quidem resurgemus”, et cetera, uel per beatitudinem in patria et sic sextus articulus qui ponitur: “in uitam eternam” credo dandam per deum. Ioan. X: “Ego uitam eternam do eis”. Non enim possumus uitam eternam mereri ex condigno, quia non sunt condigne passionis huius temporis ad futuram gloriam que reuelabitur in nobis. Huius autem glorie et eterne uite participes sunt angeli sancti et anime racionales. De quibus
 160 dicetur infra im[B 42]mediate post distinctionem articulorum.

Articuli pertinentes ad mysterium humanitatis Christi sunt sex, uidelicet de filii dei incarnatione que notatur, ubi dicitur conceptus de Spiritu sancto natus ex Maria uirgine. Licet tota trinitas operata est incarnationem tamen attribuitur Spiritui sancto cui inter diuinas personas attribuitur bonitas et clemencia, nam illud opus fuit summe benignitatis. Tit. III: “Apparuit benignitas et humanitas saluatoris nostri dei” etc.
 165 Veruntamen propter hoc Spiritus sanctus non dicitur pater filii nec etiam tota trinitas dicitur pater filii sed solus pater. Et sicut deus et homo sunt una persona ita etiam filius dei et filius uirginis est unus filius. Secundus articulus est de passione quod notatur ibi: “passus”. Ubi [B 42 v b] notatur passio, iudex: “sub Pontio Pilato”, modus passionis:
 170 “crucifixus”, finis: “mortuus et sepultus”. De primo Isaias: “Tamquam ouis ad occisionem ducetur”. Petrus: “Christus passus est pro nobis” etc. De secundo Apostolus: “Tradebat autem iudicanti se iniuste”. De tertio Sapientie II: “Morte turpissima condemnemus eum”, Phil. II: “Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis”. De quarto

natur, nåde eller ære. Hvis det drejer sig om virke i naturen, som Gud skabte ud af intet, falder det ind under anden trosartikel om skabelsen, når det siges: "Himlens skaber, osv." Gud skabte nemlig himlen og jorden og alt, hvad der er i dem. Hvis det drejer sig om nådesgerning, vil det have noget at gøre med enten kirkens grundlæggelse eller fornyelse. Med hensyn til det første formuleres tredje trosartikel, at jeg tror "på Helligånden", dvs. i direkte betydning på Helligånden som Gud, som det er sagt ovenfor, og i indirekte betydning også på den hellige kirke, som er dannet netop gennem Helligånden eller gennem hans gaver, som stod for grundlæggelsen og indretningen af kirken, dvs. den rene forsamling af troende, som ikke er anløbet eller er plettet. Ef. 5. "(Jeg tror på) den katolske kirke", dvs. den universelle kirke. "(Jeg tror på) de helliges samfund", dvs. dem som deler de samme sakramenter og Guds gaver til gavn for mennesket. For Salmen (87.5) siger: "Den Højeste grundfæstede den selv", nemlig kirken.

Med hensyn til fornyelsen fra synd finder vi den fjerde artikel, nemlig når der siges: "(Jeg tror på) syndernes forladelse", og tilføj, 'det tror jeg sker gennem Gud, eller gennem kirkens Hellige Ånd'. Ingen udtagen Gud kan nemlig eftergive synd. Es. (43.25): "Der er kun mig, der sletter dine overtrædelser".

Alle sakramenterne henholder sig til de sidste to artikler, til de ti bud og til Guds gaver, som ikke berøres i en anden speciel artikel. Hvis det drejer sig om den ære, som Gud tildeler sine egne, så er nærmest udtrykt gennem den storslåede opstandelse, og herom står der en enkelt artikel, nemlig "(jeg tror på) kødets opstandelse", som vil indtræde ved Guds virke. 1 Kor. 16.51: "Vi vil alle opstå, osv." Det kan også være udtrykt gennem saliggørelsen i det himmelske fædreland, og således trosartiklen: jeg tror på "det evige liv", som vil blive skænket ved Guds virke. Johs. 10.28: "Jeg giver dem evigt liv". For vi kan nemlig ikke gøre os fortjente til evigt liv på baggrund af eget værd, for denne verdens lidelser modsvarer ikke den fremtidige storhed og ære, som vil åbenbares i os. Det er de hellige engle og de erkendende sjæle, som har del i denne storhed og det evige liv. Det vil jeg sige mere om nedenfor, lige efter gennemgangen af trosartiklerne.

Der er 6 trosartikler, som beskæftiger sig med mysteriet om Kristi menneskelighed og inkarnationen af Guds søn, som man genkalder sig, hvor det siges, at han er undfanget ved Helligånden af jomfru Maria. Skønt hele Treenigheden udvirker inkarnationen, tilskrives den Helligånden, som blandt de guddommelige personer tilskrives godhed og mildhed. Udvirkelsen af inkarnationen var nemlig det højeste mål af velvillighed. Tit. 3: "Guds, vor frelsers, godhed og kærlighed blev åbenbaret, osv." Men dog kaldes Helligånden ikke for 'Sønnens Fader'. Heller ikke hele Treenigheden kaldes 'Sønnens Fader', men blot 'Fader'. Og ligesom Gud og menneske udgør en person, således er også Guds søn og jomfruens søn én og samme søn. Den anden trosartikel handler om lidelsen, som bekendes, hvor det siges "og som har lidt". Hvor lidelsen bekendes, nævnes også dommeren: "under Pontius Pilatus". Og også måden, han led på, nævnes, "korsfæstet", og hans endeligt: "død og begravet". Om det første skrev Es. (53.7): "Som et lam, der føres til slagting". 1 Pet. (2.21): "Kristus led for os, osv." Om det andet skrev Apostlen (1 Pet.

Matth. VII: "Iesus uoce magna clamans emisit spiritum".

175 Unde in Act. "deponentes eum de ligno". Ioan. XIX cum accepisset acetum dixit
"Consummatum est". Tercius articulus est de liberatione patrum in limbo qui notatur
ibi: "Descendit ad inferna", hoc est anima Christi unita diuinitati que corpore iacente
in sepulcro descendit ad inferna, non ad puteum eternaliter damnatorum, non ad cru-
ciatum purgandorum, non ad limbum puerorum sed tantum ad limbum patrum [B 43
180 r] siue sinum Abrahe. Hec enim dicuntur quattuor loca uel sinus inferni. Descendit ad
liberandum patres non de loco forte mutando, sed lumen diuine claritatis ostendendo
quia in suo [U 161 v] lumine uiderunt lumen. Quartus articulus est de resurrectione.
"Tercia die resurrexit a mortuis", quod intelligendum est per synecdochen ut ponatur
pars pro toto, quia pars sexte ferie ponitur pro toto id est una naturali die et similiter
185 sabbatum cum sua nocte pro secunda die naturali. Pars dominice diei ponitur pro tota
die tertia naturali. Quintus articulus est de ascensione. "Ascendit ad celos" etc. Paten-
ter, Luc. ultimo: "Videntibus illis eleuatus" etc. Potenter, Isaias: "Gradiens in multitu-
dine fortitudinis sue". Glorianter, Psalm.: "Ascendit deus in iubilatione" etc. "Sedet ad
dexteram patris", id est in excellentissima [B 43 r b] gloria patris quia tunc glorificatus
190 est deus et homo claritate quam habuit deus dei filius ante secula. Sextus articulus est
de ultimi iudicii examinatione. Inde, id est de celo uenturus est in mundum inferiorem
in aerem super montem oliueti. "Iudicare uiuos et mortuos", id est bonos et malos.

Hos duodecim articulos his uersibus comprehendo:

195 Sunt pater et natus, flamen deus et deus unus.
Hic creat et fundat, laxat reuelatque coronat.
Nascitur et patitur, soluit, surgit, uolat, audit.

5 <Tractatus tercius – De angelis et animabus>

200 Iam de his que supra promisimus scilicet de angelis et animabus aliquid est dicen-
dum. Angelice nature quattuor dicuntur attributa ab initio scilicet essencie simplicitas,
rationis perspicuitas, arbitrii libertas et personalis [B 43 v] discretio. Angelorum autem

183 per synecdochen] sinodothen *U* : per sino dochen *B* : secundum synecdochen *Walz*

2.23): "Han overgav sig til den, der dømte uretfærdigt". Om det tredje led, Visdommens bog 2.20: "Vi vil idømme ham den skændigste straf", og Fil. (2.8): "Han var lydig ind til døden, ja, døden på et kors." Og om det fjerde led, Mat. 27.50: "Han råbte med høj røst og opgav ånden".

Derfor hedder det i ApG (13.29): "de tog ham ned fra korset", i Joh. (19.30), da han havde fået eddiken, sagde han: "Det er fuldbragt". Den tredje trosartikel handler om befrielsen af de retfærdige i limbo, som markeres her: "og nedsteg til dødsriget". Dvs. at Kristi sjæl, forenet med guddommelighed, fra legemet, der lå i graven, nedsteg til dødsriget, ikke til den sump, hvor de evigt fordømte opholder sig, ikke til skærsildens pinsler, ikke til de udøbte børn i limbo, men kun til de retfærdige hednings limbo, der også kaldes Abrahams skød. Det er nemlig disse fire afdelinger eller regioner i Dødsriget. Han steg ned for at befri fædrene, ikke ved at fjerne dem fra stedet, men ved at oplyse dem at åbenbare den guddommelige klarheds lys, for i hans lys så de lyset. Den fjerde artikel vedrører opstandelsen: "opstod på den tredje dag fra de døde", hvor 'dag' skal forstås i overført betydning, idet et enkelt element repræsenterer helheden. En del af fredagen regnes for den hele dag, og ligesådan udgør lørdag dag og nat den anden hele 'naturlige dag'. En del af søndagen regnes for den tredje naturlige dag. Den femte artikel handler om himmelfarten: "og opfor til himlen, osv." Det er åbenlyst udtrykt hos Lukas i det sidste kapitel (= ApG. 1.9): "Og mens de så på det, blev han løftet op, osv." Dette er kraftfuldt udtrykt hos Es. (63,1): "Han skrider frem i sin vældige kraft." Og det udtrykkes storladent i Sl. (47.5): "Gud drager op under jubelråb, osv." Og videre hedder det: "han sidder ved Faderens højre hånd", dvs. i Faderens altoverskyggende storhed, for på det tidspunkt blev han herliggjort, som Gud og som menneske, som den Guds søn, Gud havde fra før tidernes begyndelse. Den sjette trosartikel handler om udprøvningen på Dommedag. "Hvorfra", dvs. at han vil komme til den nedre verden, i luften over Oliebjerget. "For at dømme de levende og de døde", dvs. de gode og de onde.

Disse 12 trosartikler sammenfatter jeg i følgende vers:

Fader, Søn og Helligånd er Gud, én Gud,
som skaber og grundlægger, stækker sig ud, åbenbarer og bekranser,
som fødes og lider, bryder lænker, opstår, farer til himlen og hører.

5 Tredje afhandling: Om engle og sjæle

Nu skal jeg sige noget om det, jeg har lovet tidligere, nemlig om engle og sjæle. Der er fra begyndelsen fire kendetegn knyttet til englenes natur, nemlig enfoldigt væsen, klar tanke, dømmekraft og individualitet. Nogle engle er gode, nogle onde. De gode, som er

alii sunt boni, alii mali. Boni qui a deo creati sue creacionis confirmacionem humiliter exspectabant. Mali ut lucifer et qui cum eo consenserunt.

205 Angelus autem bonus sic definitur a Damasceno: "Angelus est substantia intellectualis semper mobilis arbitrio libera incorporea deo ministrans gracia non natura immortalitatem suscipiens". Substantia ponitur ad differenciam accidencium. Intellectualis ad differenciam racionalitatis que est in hominibus. Semper mobilis arbitrio libera ad differenciam sensibilibus. Incorporea ad differenciam uegetabilium et pure corporalium. Deo ministrans ad differenciam malorum angelorum siue demonum. Gracia
210 non natura immortalitatem suscipiens ad differenciam dei qui ex [B 43 v b] nullius dono habet esse uel immortalitatem sed a se ipso siue ex sua natura.

[U 162] Bonorum angelorum tres distinguuntur hierarchie scilicet suprema que dicitur 'ephiphonia', media que dicitur 'hyperphonia' et infima que dicitur 'hypophonia'.
215 Et dicitur hierarchia a 'hierar' quod est 'sacrum' et 'archos' 'principatus', quasi sacer principatus. Et definitur a Dionysio: "Hierarchia est ordo diuinus sciencia et actione deiformis quantum possibile est deo similans et adiudicans ei diuinitus illuminationes proportionaliter in dei similitudinem ascendens". Et nota quod tria ponit scilicet ordinem siue ordinatam potestatem, scienciam et actum, quorum nullum sine altero ualet ad
220 ascensum in dei similitudines. Quelibet autem hierarchia tres habet ordines.

Suprema habet seraphin cherubin [B 44 r] et thronos, media habet dominaciones principatus potestates, infima uirtutes archangelos et angelos. Ordo est multitudo spirituum celestium qui inter se aliquo munere gracie simulantur, sicut et in naturalium bonorum participacione conueniunt. De horum omnium differencia cognicione locutione motu loco et causis similibus require in 'Breuiario'. Boni itaque angeli confirmati
225 sunt in bono quod non possunt malum uelle nec mali fieri et dicuntur a Platone 'caldemones' id est boni scientes. Mali autem angeli dicuntur a Platone 'cacodemones' id est mali scientes quia ita obstinati sunt in malicia quod non possunt bonum uelle nec boni fieri. Est autem in eis triplex malum scilicet furor irrationabilis, amens concupiscencia et phantasia proterua. Prestant etiam alii [B 44 r b] aliis et diuersi diuersis uiciis
230 ad que homines trahere nituntur. Et sicut cuilibet homini datur unus angelus bonus in custodiam sic unus malus permittitur in exercitium. Duodecim bona que nobis faciunt angeli his uersibus comprehendo:

235 Solatur stimulat docet offert excitat arcet
Ostendit remouet sanat iuuat increpat orat.

Anima secundum Aristotelem est actus siue forma uel perfectio corporis organici

skabt af Gud, står i begreb med ydmygt at afvente bekræftelsen på deres skabelse. De onde er som Lucifer og alle dem, der er på hans side.

Johannes fra Damaskus definerer den gode engel således: "En engel er en intelligent eksistens (substans), altid bevægelig og fri i dømmekraft, uden krop, i Guds tjeneste, som ved nåden, og ikke af natur, har modtaget udødelighed." Eksistens (substans) bruges her i modsætning til egenskaber (accidens). Intelligent bruges for at betegne en forskel fra den menneskelige fornuft. Altid bevægelig og fri til at bedømme forskellighed i sansbare ting. Kropsløs til forskel fra væsener, der er til i den fysiske verden og er rent kropslige. I Guds tjeneste, for at tydeliggøre forskellen fra de onde engle eller dæmoner. Udødelige ved nåde, og ikke af natur, for at betone forskellen fra Gud, som ikke har modtaget udødelighed som gave fra en anden, men fra sig selv eller af sin egen natur.

De gode engle står i et tredelt hierarki, nemlig det øverste lag, som kaldes 'epifoni', det mellemste lag, som kaldes 'hyperfoni', og det nederste lag, som kaldes 'hypofoni'. Ordet hierarki er afledt af 'hierar', som betyder hellig, og 'archos', dvs. 'styre', altså helligt styre. Her er også (Ps.-)Dionysius' definition: "Hierarki er en guddommelig struktur, som er lig med Gud i sin viden og handling, for så vidt som det efterligner Gud og dømmes som Gud, og trin for trin nærmer sig lighed med Gud." Bemærk, at dette medfører tre ting, nemlig struktur eller struktur-kraft, viden og handling, hvilke tre ting er gensidigt nødvendige for kunne nærme sig lighed med Gud. Og hvert af disse hierarkier har tre ordner under sig.

Den øverste orden omfatter serafer og keruber og de såkaldte 'troner'. Den mellemste omfatter herredømmer, overhøjheder og magter. Den nederste orden omfatter dyder, engle og ærkeengle. En orden er en samling af himmelske ånder, som ligner hinanden ved hver især at have fået en nådegave, og således er de fælles om at tage del i de naturlige goder. Find mere om deres yderligere forskelligheder i kendetegn, betegnelse, bevægelse, opholdssted og den slags ting i mit 'Breviarium (theologie sciencie)'. Kort sagt er de gode engle fastholdt i det gode, fordi de ikke kan have ond vilje eller blive onde, og de kaldes også 'kaleidaimones' af *Platon*, dvs. de som kender til det gode. De onde engle kaldes derimod 'kakodaimones' af *Platon*, dvs. de som kender til det onde, fordi de er så fastgroet i ondskab, at de ikke kan ville noget godt eller blive gode. Der er hos dem et tredobbelt onde, nemlig utæmmelig vildskab, afsindigt begær og en skamløs fantasi. Den ene overgår den anden i laster, som de bestandigt forsøger at lokke menneskene ind i. Og ligesom der til hvert eneste menneske er givet en engel til beskyttelse, således blev det tilladt at hver fik en ond med henblik på at holde sig i træning. De tolv goder, som englene udvirker for os, sammenfatter jeg med disse vers:

Trøster, opmuntrer, lærer, tilbyder, opildner, ansporer,
viser, bortfjerner, helbreder, gavner, tilråber, beder.

Sjælen er ifølge *Aristoteles* det organiske og fysiske legemes handlekraft, form eller

physici uitam habentis in potencia. Hec definitio eque conuenit anime sensitue ut ra-
240 cionali et magis. Anima autem rationalis definitur sic ab Isaac in libro 'De motu cordis':
"Anima est substantia intellectiua incorporea illuminacionum que a primo sunt ultima
relacione perceptiua". [U 162 v] Ipsa enim [B 44 v] ultimum locum tenet in intellecti-
uis. Non enim habet inditam sibi noticiam omnium rerum sicut intelligencie separate
siue angeli sed oportet eam species a corporeis sensibus suscipere et de uno in aliud
245 discurrendo ratiocinari et sic intelligere.

Habet uero anima rationalis tres potencias: uegetatiuam, sensituiam et intellec-
tiuam. Partes siue potencie uegetatiue sunt nutritiua, augmentatiua, generatiua. His
tribus deseruiunt attriectiua, receptiua, digestiua, expulsiua. Sensitiue partes sunt ap-
prehensiua et motiua. Apprehensiua est duplex scilicet exterior que habet quinque sen-
250 sus exteriores quibus rerum species et res ipsas comprehendit. Qui sunt uisus, auditus,
gustus, tactus, olfactus siue odoratus. Interior apprehensiua similiter habet quinque
sensus interiores qui sunt sensus communis, imaginacio, phantasia [B 44v b] et memo-
ratiua, motiua. Motiua sensitue similiter est duplex una que imperat motum ut appet-
itiua et dicitur sensualitas et comprehendit concupiscibilem et irascibilem. Altera que
255 exsequitur motum que est sita in musculis et neruis.

Intellectiue etiam due sunt partes scilicet apprehensiua et motiua. Apprehensiua
intellectiue diuiditur in intellectum agentem et possibilem. Et possibilis distinguitur in
intellectum speculatiuum et practicum, quibus non sunt diuerse potencie sed diuersi
actus eiusdem potencie. Motiua intellectiue est uoluntas et liberum arbitrium, que non
260 sunt diuerse potencie sed nominant diuersos actus eiusdem potencie. Synderesis no-
minat habitum, consciencia actum et similiter reminiscencia nec sunt potencie. ratio
superior et inferior sunt una potencia et secundum actus binominantur. Potencia [B
45 r] anime est proximum principium operacionis eius. Apprehensiue actus est intelli-
gere, obiectum eius uerum, perfectio est sciencia, imperfectio ignorancia. Motiue siue
265 affectiue actus est diligere, obiectum eius bonum, perfectio uirtus, imperfectio uicium
siue peccatum.

6 <Tractatus quartus – De gracia et eius differentiis>

Gracia dicitur tripliciter scilicet generaliter, specialiter et proprie. Generaliter quo-

241 illuminacionum] B : illuminationem Walz

fuldkommengørelse, når det har livet i sin magt. Denne definition harmonerer ligeledes med den sensitive sjæl, for så vidt som den er forstandig m.m. Den fornuftige sjæl defineres af Isak (= englænderen Alfred of Sareshel) i hans bog 'Om hjertets bevægelse': "Sjælen er en intelligent eksistens uden krop, der kan opnå erkendelser, der regnet fra begyndelsen står i det fjerneste forhold." Sjælen er nemlig selv placeret på det nederste trin blandt alle intelligente størrelser. For den har ikke et indbygget kendskab til alle ting, som selvstændige intellekter eller engle har det, men det ser ud til, at sjælen modtager billeder fra de kropslige sanser og så at sige forstår ting ved logiske slutninger fra det ene til det andet.

Den rationelle sjæl har følgende 3 kompetencer: den vegetative, den sensoriske og den intellektuelle. Den vegetative kompetence er igen opdelt i 3 dele, nemlig den som kan tage næring til sig, den som kan vokse, og den som kan reproducere. Disse tre assisteres af evnen til indsamle føde, optage den, fordøje den og udstøde resterne. Den sensoriske kompetence opdeles igen den opfattende og den bevægende. Den sensorisk opfattende er todelt, nemlig i den ydre, som omfatter de fem ydre sanser, gennem hvilke tings former og selve tingene forstås. Det drejer sig om synet, hørelsen, smagssansen, følesansen og lugte- eller duftsansen. De indre opfattende kompetencer er også 5 i tal: almen erfaring, fantasi, forestillingsevne, erindringen og det bevægende. Det bevægende er igen todelt, en del som styrer emotioner for så vidt som den er lystbetonet og kaldes sanselig og omfatter begær og tilbøjelighed til vrede. Den anden er den, som styrer kroppens bevægelser og findes i muskler og nerver.

Den opfattende intellektuelle kompetence er opdelt i det handlende intellekt og det potentielle. Og det potentielle inddeles igen i det spekulative og det praktiske. Derfor er der dog ikke to forskellige kompetencer, men forskellige handlinger affødt af samme kompetence. Den bevægende intellektuelle kompetence er hensigt og den fri vilje, som ikke er to forskellige kompetencer, men som man kalder to forskellige handlinger affødt af samme kompetence. 'Synteresis' lægger navn til levemåde og samvittigheden, der styrer ens handlinger, og ligeledes erindringen, men de er dog ikke kompetencer. Den højere og lavere fornuft er én kompetence, som i henhold til deres virkning betegnes med to forskellige termer. Sjælens kompetence er udgangspunktet for dens virke. Den opfattende kompetences handling er at forstå, dens virkefelt er sandheden, dens fuldkommengørelse er videnskab, og dens ufuldkommenhed er uvidenhed. De bevægende kompetences handling er at elske, dens virkefelt er det gode, dens fuldkommengørelse er dyd, og dens ufuldkommenhed er last eller synd.

6 Fjerde afhandling: Om nåden og dens distinktioner

Nåde benævnes på tre måder: overordnet, specifikt og egentligt. Overordnet er nå-

dlibet donum dei quod datur homini siue ut sit siue ut bonum sit. Specialiter quodlibet
270 donum dei quod datur homini ad excellentius bonum obtinendum in se uel in alio. Et
hec gracia dicitur gratis data. Proprie quodlibet donum dei quod datur homini ut gra-
tus sit deo et opus eius gratum deo reddatur. De his I ad Corinth. XV: "gracia dei sum
id quod sum", quantum ad primam, "et gracia eius in me uacua non fuit", quan[B 45 r
b]tum ad secundam graciā, "et gracia eius semper in me manet, quantum ad terciam".
275 Et de graciis gratis datis enumerat [U 163] apostolus nouem differencias I ad Corinth. XII
"Diuisiones graciārum sunt".

Alii quidem datur per spiritum sermo sapiencie, alii sermo sciencie, alii fides, alii
gracia sanitarum, alii operatio uirtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii ge-
nera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hec autem omnia operatur unus atque
280 idem spiritus diuidens singulis prout uult.

Quas gracias his uersibus comprehendo:

Cor mouet ut pareat Christo data gracia gratis.
Scit sapit et credit sanat uirtute quod claret,
285 Prophetat, cor discernit, linguas dat et interpretatur.

Et nota quod aliter accipitur hic sapientia et scientia quam in septem donis Spiri-
tus sancti principalibus. Et fides hic posita non notat uirtutem theologicam sed no[B
45 v]tat plenam noticiam de credibilibus scibilibus et sapibilibus. Secundum aliquos
290 duo prima pertinent ad plenam cognitionem uite contemplatiue et actiue, tria con-
sequencia ad plenam confirmationem fidei, quattuor ultima ad plenam probationem
utriusque.

Miraculum secundum Augustinum in libro 'De utilitate credendi' est opus arduum
et insolitum preter spem et facultatem consistens admirantis. Est autem miraculum
295 uel contra uel supra uel preter cursum nature siue ordinem uirtute diuina. Aliquando
dat deus potenciam ad actum qui est contra cursum nature ut solem recurrere et mare
diuidi. Aliquando dat potenciam ad actum qui est supra cursum nature ut uirginem
parere. In quibus res in qua fit miraculum nihil affert nisi potenciam passiuam siue
obedienciam. Aliquando dat potenciam ad actum naturalem ut in illuminatione ceci
300 [B 45 v b]. Aliquando remouens impedimenta ut possit operari natura, ut in curatione
februm et hec duo sunt preter naturam.

Prophecia est inspiracio uel reuelatio diuina rerum euentus immobili ueritate de-

den en hvilken som helst Guds gave, som gives mennesket, hvad end det så er, eller om det er et gode. Specifikt er nåden en hvilken som helst Guds gave, som gives mennesket for at opnå en større grad af godhed i sig selv eller uden for sig selv. Om denne nåde ('gratia') siges, at den gives 'gratis'. Egentlig er nåde en hvilken som helst Guds gave, der gives mennesket, for at det skal være taknemmeligt ('gratus') over for Gud og kan kvittere med en handling, som er Gud kær ('gratum'). 1 Kor. (15.10): "Men af Guds nåde er jeg, hvad jeg er, (dvs. mht. første punkt) og hans nåde imod mig har ikke været forgæves (mht. det andet punkt), og hans nåde forbliver altid i mig (mht. det tredje punkt)." Og om nådegaver givet for intet opregner Paulus i Første Korintherbrev (12.4-10) ni kategorier: "Der er forskel på nådegaver, osv."

Ved ånden gives der til én at tale med visdom, til en anden at tale med viden, én får troens gave, en anden at være ved godt helbred, én får evne til gode gerninger, én får profetiens gave, én kan skelne mellem ånder, en anden mellem sprog, og endelig får én gaven at kunne fortolke udsagn. Men alle disse ting udvirker én og samme Ånd, der fordeler gaverne, som den nu vil.

Disse nådegaver sammenfatter jeg med følgende vers:

Nåden gi's gratis og bevæger hjertet, så det adlyder Kristus.
Nåden har viden og tror, helbreder, og stråler med dyd,
profeterer, finder hjertets vej, gi'r sprog og fortolkning.

Og læg mærke til, at her forstås visdom og viden anderledes end blandt de 7 gaver, der først og fremmest tilskrives Helligånden. Og tro betyder i denne sammenhæng ikke teologisk formåen men henviser til fuld forståelse af de ting, man kan tro, vide, og være klog på. Nogle mener, at de to første har med den fulde erkendelse af det kontemplative og det aktive liv at gøre, mens de næste tre sigter til en fuldendt bekræftelse af troen, og de sidste fire til fuldstændig godtgørelse af begge de nævnte livsformer.

Et mirakel er ifølge *Augustin* i værket 'Om troens nødvendighed' en bemærkelsesværdig og usædvanlig foreteelse, som sprænger forventningerne og indsigten hos den, som undrer sig over den. Et mirakel er ved Guds kraft imod eller ved siden af naturens vante gang, eller det ovegår direkte naturens love eller indretning. Somme tider giver Gud impuls til en foreteelse, som går mod naturens vanlige gang, som fx at solen skifter retning eller at havene skilles. Somme tider giver han impuls til en foreteelse, som går mod naturens vanlige gang, som fx at en jomfru kan føde et barn. I sådanne tilfælde tilfører realiteten intet andet end en passiv rolle og lydighed. Somme tider giver Gud impuls til en naturligt forekommende foreteelse, som fx at en blind kommer til at se. Nogle gange foranlediger Gud mirakler ved at eliminere forhindringer, så han kan operere gennem naturen, fx ved helbredelse fra feberangreb, og i de sidste to eksempler sker miraklet parallelt med naturen.

Profeti er guddommelig inspiration eller åbenbaring af fremtidige hændelser med

nuncians. Et fit quattuor modis scilicet secundum influxum diuini luminis, secundum
immissionem specierum intellectualium, secundum impressionem imaginabilium for-
marum et secundum expressionem formarum sensibilium. Fit etiam de presenti, prete-
rito et futuro. Aliter dicitur quod propheta fit per facta, dicta, uisiones, somnia et diuini
luminis influxum. Est autem triplex uisio scilicet corporalis, spiritualis siue imaginatiua
et intellectualis. Quinque autem sunt genera somniorum scilicet somnium, phantasma,
sompnium, uisio et oraculum.

[U 163v] Gracia gratum faciens distinguitur in gratiam preuenientem et subsequen-
tem. [B 46 r] Secundum, quinque diferencias que accipiuntur secundum quinque ef-
fectus gratie gratificantis. Primus est ut anima sanetur, secundus est ut bonum uelit,
tertius ut efficaciter operetur, quartus ut in bono perseueret, quintus ut glorificetur.
Augustinus: "Preuenit gracia ut sanemur. Subsequitur ut uegetemur". Preuenit ut uo-
cemur. Subsequitur ut seruiamus et glorificemur. Unde:

Gracia uult, sanat, operatur, seruat et ornat.

Licet habitus uirtutum, donorum et beatitudinum sunt gratie gratificantis, diffe-
runt tamen in hoc quod habitus uirtutum sunt ad bonum opus incohandum, habitus
donorum ad expedite operandum, habitus beatitudinum ad bonum opus consumman-
dum.

7 <Tractatus quintus – De uirtutibus theologicis, cardinalibus et aliis>

Virtus autem secundum Augustinum est bona qualitas mentis qua bene uiuitur, qua
nemo male utitur, quam deus in nobis operatur. Virtutes que perficiunt partem moti-
uam anime rationalis sunt septem, tres theologicæ scilicet fides spes caritas, et quattuor
cardinales scilicet prudentia, temperantia, fortitudo et iusticia. Fides est substantia re-
rum sperandarum argumentum non apparentium. Cuius actus est credere. Obiectum
autem quid diuinum quod non uidetur oculo corporali. Spes autem est certa expecta-
tio futurorum bonorum ex bonis meritis et gracia dei proueniens. Huius actus est spe-
rare, obiectum a bonum diuinum quod non habetur in re. Caritas est dilectio qua deus
diligitur propter se et proximus propter deum. Huius actus est amare, obiectum per se
bonum. Quattuor sunt diligenda scilicet ipse deus, proximus, diligens et corporalia.

309 sompnium] mss. : somnum Walz

uforanderlig sandhedsværdi. Den forekommer på 4 forskellige måder, nemlig ved indstråling fra det guddommelige lys, ved overførsel af intelligible former, ved indtryk af abstrakte former, og ved udtryk af sansede former. Profeti vedrører enten nutiden, fortiden eller fremtiden. Udtrykt anderledes kan det siges, at profeti forekommer ved handlinger, udsagn, visioner, drømme og indstråling af det guddommelige lys. En vision kan være 3 ting: a) kropslig, b) åndelig eller billedlig, og c) intellektuel. Der er 5 slags drømme: a) almindelig drøm, b) illusion c) seksuel drøm, d) vision og e) orakel.

Den nåde, som gør modtageren taknemmelig, inddeles i den, der indtræder først, og den som tidsmæssigt følger. Der er der 5 slags, inddelt efter den givne nådes virkningsmåder hos den, der modtager nåden. Den første er, at sjælen helbredes, den anden er at ønske at gøre det gode, den tredje er, at det lykkes at gøre godt, den fjerde, at man kan blive ved med at gøre det, og den femte, at man hædres. *Augustin* siger: "Nåden kommer først, for at vi kan helbredes. Nåden kommer efterfølgende, for at vi kan trives. Den kommer først, for at vi kan blive kaldet. Den kommer efterfølgende, for at vi kan holde ud og opnå belønning". Heraf (dette vers):

Nåden har vilje, helbreder, virker, holder ud og pryder.

Selvom tilbøjelighed til at handle rigtigt, at give til andre og blive saliggjort er nådegaver fra ham, der giver gratis, er de dog forskellige i den henseende, at tilbøjelighed til at handle rigtigt er begyndelsen til en god gerning, tilbøjelighed til at give til andre får en til at handle uden betænkningstid, og iver efter at opnå salighed fuldbyrder den gode gerning.

7 Femte afhandling: Om de teologiske dyder, kardinaldyderne og andre dyder

Ifølge *Augustin* er dyd en moralsk god orientering af sindet, ved hvilken man kan leve godt og ikke gør andre noget ondt, og det er Gud, som udvirker dyden i os. Der er 7 dyder, som fuldender tilskyndelsen til godt i den fornuftige sjæl: 3 teologiske dyder, nemlig tro, håb og kærlighed, og 4 kardinaldyder: visdom, selvbeherskelse, mod og retfærdighed. Troens substans er det at håbe på ting, uden at de er umiddelbart synlige. Troens virke er at tro. Troens virkefelt er alt guddommeligt, som ikke kan ses med det menneskelige øje. Håb er en sikker forventning om fremtidige goder og kommer ved god gerning og Guds nåde. Dets virke er at håbe, og dets virkefelt det guddommelige gode, som ikke fastholdes i fysiske ting. Kærlighed er den hengivenhed, med hvilken Gud elskes for sin egen skyld og næsten elskes for Guds skyld. Dens virke er at elske, og dens virkefelt er det, som i sig selv er godt. Der er 4 ting, der bør elskes, nemlig a) Gud selv, b)

Quattuor sunt uirtutes cardinales scilicet prudentia, temperancia, fortitudo, iusticia. Prudentia est [B 46 v] rerum bonarum et malarum et utrarumque condicio. Temperancia est rationis in libidinem et in alios non rectos animi appetitus firma et moderata dominatio. Fortitudo est considerata periculorum susceptio et laborum perpassio. Iusticia est habitus animi communi utilitate seruata suam unicuique tribuens dignitatem. His quattuor uirtutibus cardinalibus debent regi quattuor affectiones scilicet gaudium, spes, timor et dolor. Gaudium de bono presenti, spes de bono futuro, timor de malo futuro, dolor de <malo> presenti. Item quattuor sunt modi harum quattuor uirtutum secundum quod sunt in diuersis substantiis propter quod [B 46 v b] dicuntur politice [U 164] purgati animi et exemplares. Partes prudentie sunt tres scilicet memoria preteritorum, intelligencia presentium, prouidencia futurorum. Partes temperancie sunt tres scilicet abstinencia a cibo et potu, continencia in mente et opere, modestia in uerbo et sermone. Partes fortitudinis sunt aggressio arduorum, paciencia aduersorum, equanimitas in subita mutacione fortuitorum. Partes iusticie sunt unicuique quod suum est reddere, honeste uiuere, neminem ledere. Quattuor harum uirtutum dicuntur cardinales quia sicut ostium in cardine sustentatur et uoluitur ita nos in quattuor his uirtutibus debemus in presenti [B 47 r] sustentari et in omnibus operibus nostris moueri et diriggi. Prudentia namque docet quid sit eligendum, temperancia electis rebus uel habitis qualiter sit inhiandum, fortitudo qualiter in aduersis uel magnis procedendum, iusticia qualiter cum omnibus conuersandum. De his Sapiencia VIII: "Sobrietatem et prudentiam docet, iusticiam et ueritatem quibus nihil est utilius in uita hominibus". Tres uero dicuntur theologice quia disponunt nos et ordinant ad fruicionem dei que consistit in uisione, tencione et perfecta dilectione. Fides disponit nos ad uisionem, spes ad apprehensionem siue tencionem [B47 r b], caritas ad perfectam dilectionem. De his I ad Corinth. XIII: "Nunc manent fides, spes, caritas tria hec", etc. Has autem septem uirtutes hoc uersu comprehendo:

Credens sperat, amat, scit, temperat, audet et equat.

Sunt etiam quinque uirtutes intellectuales que perficiunt hominem quantum ad intellectiuam, scilicet sapiencia, intellectus, sciencia, prudentia et ars, quarum tres prime perficiunt intellectum speculatiuum. Sapiencia enim perficit intellectum speculatiuum ad intelligendum causas primas et altissimas, intellectus ad intelligendum principia, sciencia ad intelligendum conclusiones. Due sequentes perficiunt intellectum practicum. Prudentia quidem ad intelligendum agibilia, ars ad factibilia. Que in hoc differunt quod actus agibilium terminatur intra ut uidere, audire. Actus uero factibilium terminatur in exteriori materia [B 47 v] ut secare, edificare.

næsten, c) den, der holder af dig, og d) den fysiske verden.

Der er fire kardinaldyder, nemlig visdom, selvbeherskelse, mod og retfærdighed. Visdom er at kende til gode og onde ting, og til begge tings karakteristika. Selvbeherskelse er en stærk og fast kontrol over lystfølelse og andre forkerte tilskyndelser i sindet. Mod er at turde løbe en velovervejede risiko og vise udholdenhed i trængsler. Retfærdighed er den levevis, der sikrer enhver sin værdighed, samtidig med at almenvellet tilgodeses. Med disse 4 kardinaldyder bør følgende 4 sindsstemninger holdes i skak, nemlig glæde, håb, frygt og smerte. Glæden over aktuelle goder, håbet om rigdom i fremtiden, frygten for en dårlig fremtid, og smerten over et aktuelt onde. De fire kardinaldyder har også fire virkemåder, alt efter hvordan de er med hensyn til deres substans, nemlig a) politiske, b) retfærdiggørende, c) initiativrige og d) forbilleder. Visdommen består i 3 ting, nemlig erindring om fortiden, indsigt i nutiden, og forudseenhed i forhold til fremtiden. Mod består i at turde påbegynde vanskelige opgaver, tålmodighed i modgang, og upåvirkelighed, når lykken pludselig vender. Retfærdighed består i at give enhver sit, leve anstændigt, og ikke at skade andre. Disse fire kaldes kardinaldyder, for ligesom en dør svinger omkring sit hængsel ('cardo'), bør vi i vores nuværende liv lade os bære oppe af disse dyder, og lade os styre og bevæges af dem i alle vores handlinger. Visdommen tilsiger os, hvad vi skal vælge, selvbeherskelsen lærer os, hvordan vi skal opnå resultater, når vi har valgt noget eller fået noget, og endelig lærer modet os, hvordan vi kan håndtere nok så store udfordringer. Retfærdighed lærer os, hvordan vi kan omgås alle. Om disse ting fortæller Visdommens Bog (8,7): "Af hende lærer man besindighed og klogskab, retfærdighed og tapperhed, og intet er gavnligere i menneskers liv". De teologiske dyder er 3 i antal, og de guider og forbereder os til at nyde godt af Gud, hvilket består i beskuen, stræben og den fuldkomne hengivenhed. Troen guider os til beskuen, håbet til forståelse og stræben, og kærligheden til den fuldendte hengivenhed. Om dette siger 1 Kor. (13,13): "Så bliver da tro, håb, kærlighed, disse tre, osv." Disse syv dyder sammenfatter jeg i følgende vers:

Den troende håber og elsker, ved besked, behersker sig, vover og er retfærdig.

Der er også 5 intellektuelle dyder, som gør mennesket fuldkomment, hvad angår evnen til indsigt, nemlig visdom, intelligens, videnskab, klogskab og teknisk kunnen, af hvilke de tre første fuldender det rent spekulative. Visdommen omfatter nemlig det spekulative intellekt mhp. at forstå de første og højeste årsager, selve intellektet giver indsigt i præmisserne, og endelig tilbyder videnskaben indsigt i konklusionerne. De to følgende intellektuelle dyder fuldender det praktiske intellekt: Klogskaben tjener til forståelsen af det, man gør, og teknisk kunnen tjener til forståelsen af det, man frembringer. Forskellen er den, at det, man gør, defineres som indre handlinger, som fx at se eller høre, mens det, man frembringer, ligger i noget materielt uden for mennesket selv, som fx at forarbejde noget eller opføre en bygning.

8 <Tractatus sextus – De donis et operibus misericordie>

Dona Spiritus sancti principalia dicuntur septem effectus spiritus sancti qui dantur ad expeditionem [U 164 v] uirtutum. Que sunt timor, pietas, sciencia, fortitudo, consilium, intellectus, sapiencia, ut habetur Isaia XI: “Timor expellit omne peccatum.”
375 Pietas nos suauiter deo subicit. Augustinus: “Pietas hominem deo subicit tamquam animal mansuetum, sicut timor domini iugum diaboli abicit.” Sciencia instruit. Gregorius: “Pietas sine sciencie discrezione, quomodo misereatur, ignorat.” Fortitudo robur tribuit. Gregorius: “Fortitudo confidenciam tribuit contra aduersa.” Trepidanti consilium custodit. Gregorius: “Consilium ratione animum implens prohibet esse precipitem [B47
380 v b].” Intellectus secundum eundem de auditis et uisis cor illustrat. Sapiencia, ut idem dicit, spe et certitudine eternorum mentem reficit. Nota etiam quod sapiencia aliquando ponitur pro sapida sciencia secundum illud: ‘Inuocasti plane sapienciam si preterite uite peccata defleas, si huius seculi desiderabilia paruipendas, si eternam uitam toto desiderio concupiscas. Inuenisti sapienciam si singula horum tibi sapiunt prout sunt’.

385 Sunt autem septem dona ratione septem uiciorum, quibus opponuntur. Item ratione septem uirtutum ad quarum operum expeditionem conferuntur. Timor enim expedit fidei opera contra superbiam. Pietas opera iusticie contra inuidiam, sciencia opera prudentie. contra iram, fortitudo opera fortitudinis contra acediam, consilium opera temperan[B 48r]cie contra auariciam, intellectus opera spei contra gulam, sapiencia
390 opera caritatis contra luxuriam. Item sunt septem que habilitant hominem ad septem beatitudines. Quia timor ad paupertatem spiritus, pietas ad mititatem et sic secundum ordinem donorum et beatitudinum. Sciendum autem quod quinque prima pertinent ad uitam actiuam et duo ultima ad uitam contemplatiuam. Hec septem dona comprehendendo his uersibus:

395

Cui timor et pietas sunt atque sciencia sancta
Fortis consilians intelligit et sapit alta.

Vita actiua regitur quinque donis Spiritus sancti et se exercet circa opera misericordie et iusticie, quorum quedam sunt corporalia que tanguntur in hoc uersu:
400

Visito, poto, cibo, tego, redimo, [B 48 r b] colligo, condo.

396 atque] U : adque B : ad quae Walz

8 Sjette afhandling: Om Helligåndens gaver og barmhjertighedens gerninger

Helligåndens vigtigste gaver kaldes også Helligåndens syv virkemåder, som er givet til fremme for dyderne. Det er guds frygt, fromhed, viden, mod, råd, indsigt og visdom, som det står hos Esajas (= Siraks Bog, 1.21): "Frygt for Herren fjerner synder." Fromhed gør os på venlig vis til Guds undergivne. *Augustin* siger: "Fromhed gør mennesket til Guds tjener som et tamt dyr, ligesom guds frygt kaster djævelens åg bort." Videnskaben oplærer. *Gregor den Store* siger: "Fromhed uden videnskabens indsigt er blind for at udvise medlidenhed." Mod giver styrke. *Gregor den Store* siger også: "Mod giver en fast overbevisning i vanskelige tider." Råd beskytter den, som er i fare. *Gregor den Store* siger endvidere: "Råd fylder sindet med fornuft og forhindrer, at man handler overilet." Intellectet er, også ifølge *Gregor*, det, som oplyser hjertet om det man ser og hører. Visdom er, som han også siger, det, som opfrisker og forsikrer sindet i håb om evige goder. Læg også mærke til, at begrebet visdom af og til benyttes om den udsøgte videnskab, jf. dette udsagn (= *Bernhard af Clairvaux*): 'Du har uden omsvøb påkaldt dig visdommen, hvis du begræder de synder, du har begået tidligere, hvis du ringeagter det, som eftertrages i denne verden, og hvis du længes efter det evige liv af hele dit hjerte. Du har fundet visdom, hvis du har lagt dig alle disse ting på sinde, for så vidt som de faktisk er til stede.'

Tilsvarende de syv gaver er der også syv synder, som står parallelt med dem. Og ligesådan er de syv dyder med til at virkeliggøre effekten af gaverne. Guds frygt er troens værk, og den står over for hovmod. Fromhed er retfærdighedens værk, og den står over for misundelse. Viden er klogskabens værk, og den står over for vrede. Mod er modets værk, og det står over for ligegyldighed. Råd er selvbeherskelsens værk, og det står over for gerrighed. Indsigt er håbets værk, og den står over for grådighed. Visdom er kærlighedens værk, og den står over for vellevned. Det er også de syv gaver, der retter mennesket i mod de syv saliggørelser. Guds frygt fører til fattigdom i ånden, fromhed til mildhed osv. i rækkefølge af de syv gaver og saligprisningerne. Det er også godt at vide, at de første 5 gaver har med det aktive liv at gøre, de 2 sidste derimod med det kontemplative. De 7 gaver sammenfatter jeg i disse vers:

Den som har guds frygt, omsorg og hellig vished,
er modig og rådsnar, erkender og har del i den højeste visdom.

Det aktive liv styres af de 5 første af Helligåndens gaver, og de kommer til udtryk gennem barmhjertighedens og retfærdighedens gerninger, af hvilke nogle har med det kropslige at gøre. Dem behandler jeg i dette vers:

Jeg besøger, gi'r drikke, gi'r mad, gi'r tøj, befrier, samler op og begraver.

Quedam uero sunt spiritualia que tanguntur in hoc uersu:

405

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Nota etiam quod uirtutes specialiter [U 165] nos disponunt ad exercitia uite actiue, dona ad exercitium uite contemplatiue, beatitudines ad perfectionem utriusque.

410 **9 <Tractatus septimus – De beatitudinibus et contemplatione>**

Beatitudo est duplex scilicet uie et patrie. Beatitudo patrie est status omnium bonorum aggregacione perfectus. Beatitudo uie, secundum quod colligitur ex uerbis Ambrosii, est gracia non cuicumque sed uere sapienti nota faciens suauitatem consciencie et propinquos gracie. Sunt autem beatitudines uie septem, scilicet paupertas spiritus, mitas, luctus etc. quas enumerat dominus, Matthei V. Quas his uersibus comprehendendo:

415

Qui pauper, mitis, flens, esuriens [B 48 v] miseretur,
Mundus, pacificus, hunc dicas esse beatum.

420

Prima autem his correspondencia pertinent ad beatitudinem patrie, que quibuscumque nominibus nominentur, unam et eandem signant beatitudinem ut dicit Augustinus. Fructus autem spiritus duodecim, quos enumerat apostolus ad Galatas V, scilicet caritas, gaudium, pax, paciencia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continencia, castitas. Sunt spirituales delectaciones opera perfecta consequentes quorum fructuum quinque primi respiciunt deum, quattuor sequentes respiciunt proximum, tres ultimi ipsum delectantem. Sensus spirituales sunt percepciones intelligibiles circa ueritatem contemplacionis diuine. Que quidem contemplatio [B 48 v b] fuit in prophetis per triplicem uisionem scilicet corporalem spiritua-

425

430

lem siue imaginariam et intellectualem, in aliis autem scienciis per speculationem siue contemplacionem.

Contemplatio est libera mentis perspicacia in diuine sapiencie spectacula cum alta admiracione suspensa. Ad contemplacionem diuinorum obtinendam necessaria est cordis mundicia. Unde dicit psalmista: “Cor mundum crea in me deus” etc. Item quies, solitudo, taciturnitas et mentis eleuatio iuxta illud Thren. III: “Sedebit solitarius et tacebit quia leuauit se super se”. Item circa quattuor uersatur, scilicet circa beneficiorum latitudinem, promissorum longitudinem, iudiciorum profunditatem et diuine celsitudinis siue altitudinis ma[B 49]iestatem iuxta illud Ephes. III: “Ut possitis comprehen-

435

Nogle af dem er dog åndelige, og dem berører jeg i dette vers:

Giv råd, irettesæt, trøst, tilgiv, lyft byrde og bed!

Læg også mærke til, at dyderne særligt tilskynder os til øvelser i det aktive liv, mens Helligåndens gaver retter sig mod det kontemplative. Men saligprisningerne tilskynder os til at fuldbyrde begge livsformer.

9 Syvende afhandling: Om saligprisningerne og kontemplation

Saligprisning er et dobbeltbegreb, nemlig om vejen (processen) og hjemlandet (fuldendelsen). Hjemlands-saligprisning betyder her den fuldkomne tilstand med tilstedeværelse af alle goder. Vej-saligprisning er – ifølge det, man kan forstå fra et citat af *Am-brosius* – den nåde, som ikke tilfalder hvem som helst, men kendes af den, som i sandhed er vis: Den giver god samvittighed og gør os til venner af nåden. Saligprisningerne omfatter 7 veje, nemlig fattigdom i ånden, mildhed, sorg, osv., som Herren opregnede hos Mat. (5,2-). Jeg sammenfatter dem med disse vers:

Den som er fattig, mild, græder, sulter, og har barmhjertighed,
som er ren og skaber fred, det menneske skal du kalde saligt.

De første ting, svarende til disse 7, har med hjemlands-saligprisning at gøre. Og ligegyldig hvilken af disse betegnelser, du bruger, dækker de over en og den samme saligprisning, som *Augustin* siger. Men der er 12 åndsfrugter, som Paulus opregner i sit brev til Galaterne (5,22-23), nemlig kærlighed, glæde, fred, tålmodighed, langmodighed, godhed, velvillighed, omgængelighed, tro, beskedenhed, selvbeherskelse og kyskhed. De åndelige nydelser er de resulterende gerninger, af hvilke de fem første frugter henviser til Gud, de fire følgende til næsten, og de tre sidste til egne glæder. De åndelige betydningslag er det, som intellektet kan forstå vedrørende den sande kontemplation af det guddommelige. Denne kontemplation eksisterede hos profeterne gennem en trefoldig vision, nemlig kropslig, åndelig eller forestillingsmæssig, og endelig intellektuel. I de øvrige videnskaber findes den åndelige betydning ved iagttagelse eller beskuelse.

Kontemplation er sindets fri og klare indsigt, rettet mod den guddommelige visdoms manifestationer og opspændt af stor beundring. For at opnå kontemplation af det guddommelige er hjertets renhed en nødvendig forudsætning. Derfor siger David (Sl. 51,11): "Skab et rent hjerte i mig, Gud, osv." Også ro, ensomhed, tavshed og ophøjet opmærksomhed har betydning, derom Klagesangene (3,28): "han skal sidde ensom og tavs, når Herren hæver sig op over ham". Det handler her også om fire ting: om bredden af velgerninger, længden af løfterne, dybden af dommene og højden af den Guddom-

dere cum omnibus sanctis que sit longitudo, latitudo, sublimitas, profundum". Con[U
 440 165 v]templantis operationes sunt sex scilicet cordis quietacio, felix et dulcis intencio,
 dilectio, oracio, laudatio, graciaturum actio. Tribus modis uariatur contemplatio uideli-
 cet dilatacione, eleuacione, alienacione. Gradus contemplacionis a sanctis solent po-
 ni sex communiter. Primus est in sensu et sensibilibus, secundus in imagine et ima-
 ginabilibus, tertius in racione, quartus in intellectu, quintus in intelligencia, sextus in
 445 sapiencia.

10 <Tractatus octauus – De oracione et specialiter de oracione dominica>

Oracio est ascensio uoluntatis nostre ei a quo impetrare speramus id quod deside-
 ramus. Omnium autem oracionum oracio [B 49 r b] dominica uidetur excellentissima
 racione auctoris quia Christus eam composuit et discipulis tradidit. Item racione fecun-
 450 ditatis quia omnia a deo petenda continet et in se concludit. Item racione breuitatis. In
 prima primo ponitur beneuolencie captatio, secundo septuplex petitio: "Sanctificetur
 nomen tuum", tertio petitionum confirmatio animi. In captacione beneuolencie alle-
 gatur pietas, paternitas. "Pater": nobilitas largitatis amplissime. "Noster": non meus uel
 tuus sed omnium. Item dignitas sublimissime maiestatis: "Qui es in celis". De primo di-
 455 citur in Luc.: "Quis ex uobis patrem panem petit" etc. De secundo Eph.: "propter nimiam
 caritatem suam" etc. De tertio Ioan. III: "Qui de celo uenit super omnes est", etc. [B 49
 v]. Nota quod hoc nomen pater ponitur hic essentialiter id est pro tota trinitate, non
 personaliter siue pro una persona. Item nota quod deus dicitur pater communiter pro-
 prie et magis proprie. Communiter per creacionem secundum illud Deuteron. XXXII:
 460 "Numquid non ipse est pater tuus" etc. Proprie per adoptionem Rom. VII: "Accepistis
 spiritum adoptionis in quo clamamus abba pater". Magis proprie per generationem et
 sic pater ponitur personaliter, et est pater tantum unigeniti filii dei Iesu Christi. "Qui est
 in celis". Licet deus ubique sit tamen dicitur esse in celis, quia excellentius ibi apparent
 eius operationes et uirtutes quam alibi.

465 In secunda parte septem proponuntur petitiones scilicet nominis dei: "sanctifice-
 tur nomen tuum", regni dei appropinquatio [B 49 v b]: "adueniat regnum tuum" [U 166],
 uoluntatis nostre uoluntati diuine conformatio: "fiat uoluntas scilicet in celis et in terra",
 panis spiritualis et corporalis collatio: "panem nostrum cotidianum da nobis etc.", de-
 bitorum remissio: "dimitte nobis" etc., securitatis deductio: "et ne nos inducas" etc., ab

melige storhed, og det tales der om i Ef. (3.18): "så at I sammen med alle de hellige får styrke til at fatte, hvor stor bredden og længden og højden og dybden er." Der kommer 6 virkninger hos den, der hengiver sig til kontemplation: ro i hjertet, optimistisk og behagelig livsindstilling, evne til at elske, evne til at tale, evne at lovprise og evne til at være taknemmelig. Kontemplation kan ske på 3 måder, ved at sindet breder sig ud, hæver sig op eller træder ud af sig selv. Kontemplation inddeles sædvanligvis af kirkefædrene i 6 trin. Det første trin er i sanserne og det sansbare, det andet i billeder og det billedskabende, det tredje i fornuften, det fjerde i intellektet, det femte i forståelsen, og det sjette i visdommen.

10 Ottende afhandling: Om bøn, især om Fadervor

Bøn er, at vi lader vores ønsker stige op til ham, fra hvem vi håber at få det, vi beder om. Men at Fadervor er alle bønners bøn, synes indlysende ud fra den argumentation, at Kristus selv satte den sammen og overleverede den til sine disciple. Også ud fra et nyttesynspunkt er den bønnernes bøn, fordi den omfatter og indeholder alt, hvad man kan bede Gud om. Endelig er den også meget kort. I bønnens første del påkaldes først adressatens velvilje, derefter følger 6 bønner, "Helliget vorde dit navn", og til sidst kommer en personlig bekræftelse af anmodningerne. I påkaldelsen henvises til fromhed og faderforhold. "Fader" = den allerædlest form for gavmildhed. "Vor" = ikke min eller din far, men alles far. Ligeledes udtrykkes den værdighed, der tilkommer den højeste ophøjethed: "du, som er i himlene". Om det første siger Luk. (11.11): "Hvem iblandt jer beder jeres far om brød, osv." Om det andet læses i Ef. (2.4): "på grund af den store kærlighed, han elskede os med, osv." Om det tredje står hos Joh. (3.31): "Den, der kommer fra himlen, er over alle, osv." Læg mærke til, at ordet 'Fader' bruges om Guds væsen, dvs. om hele Treenigheden, og ikke separat om en af dens 'personer'. Læg også mærke til, at Gud kaldes fader med et fællesnavn, et egennavn og med endnu et egennavn. Med et fællesnavn med hensyn til skabelsen, herom i 5 Mos. (32.6): "Han er dog din fader og skaber, osv." Med et egennavn (qua adoption) i Rom. (8.15): "men I har fået den ånd, som giver barnekår, og i den råber vi: Abba, fader!" Og endelig som et andet egennavn (qua afstamning), og her bruges fader om en bestemt person, for han er i denne betydning kun fader til den enbårne søn Jesus Kristus. "Du, som er i himlene". Skønt Gud er overalt, siger man, at han er i himlen, fordi hans virke og hans kraft der synes langt mere ophøjet end andre steder.

I Fadervors anden del fremsættes de syv enkelte bønner, dvs. om Guds navn: "helliget vorde dit navn", om at Gud rige må indfinde sig: "komme dit rige", om at vores vilje må falde sammen med Guds: "ske din vilje som i himlene så også på jorden", at vi må styrkes ved åndelig og kropslig næring: "giv os i dag vort daglige brød", om syndernes forladelse: "forlad os, osv.", om tilflugt i sikkerhed: "led os ikke, osv.", om frihed fra al ulykke, skyld

470 omni malo culpe et pene liberacio: “sed libera nos a malo” etc., petitionum confirmatio: “amen”.

In nominis sanctificatione petitur plena beatificatio que tres dotes anime et quatuor corporis comprehendit, unde hec dicit Glossa: “Tales nos fac ut sanctus in nobis appareas”, quia summe erit in perfecta corporis et anime glorificatione, quia tunc similes ei erimus. In secunda scilicet regni appropinquacione petuntur septem beatitudines que nos in regnum celorum inducunt. Psalmus [B 50 r]: “Tenuisti manum dexteram meam etc.” In tertia petitione petuntur septem dona Spiritus sancti quem uenit filius mittere in terram, que conformant uoluntatem nostram uoluntati diuine. Per ignem enim Spiritus sancti fit cor nostrum quasi cera liquescens quod uoluntas dei informat sicut sigillum secundum illud Cant.: “Pone me sicut signaculum super cor tuum” etc. In quarta petitione petuntur septem uirtutes que nos reficiunt confortant et armant. Virtus enim secundum Augustinum est bona qualitas mentis qua recte uiuitur etc. In quinta petitione petitur debitorum relaxatio que specialiter fit per opera misericordie. Unde dominus in Luce: “Date eleemosynam”, corporale scilicet et spirituale, “et omnia munda sunt uobis.” Que tanguntur supra in illo uersu: “Visito, poto” etc. In sexta petitione petitur preceptorum dei adimpletio secundum illud Matthei: “Si uis [B 50 r b] ad uitam ingredi serua mandata”. In septima petitione petitur effectus septem sacramentorum per quem mala culpe et pene excluduntur ut patet specialiter in baptismo et penitencia. Unde manifestum est hanc oracionem dominicam esse fecundissimam et perfectissimam quia secundum Augustinum in ‘Glossa super Mattheum’: “Nihil est quod in his petitionibus non contineatur siue ad presentem uitam siue ad futuram pertineat coronam”, propter quod secundum aliam glossam ibidem dicitur: “Nihil restat amplius petendum, nil restat amplius metuendum”.[U 166 v]

11 <Tractatus nonus – De preceptis et plagis>

495 Preceptum est imperium obligans ad obseruacionem rei uel actus imperati. Preceptorum autem alia sunt ceremonialia, alia iudicialia, alia moralia. Precepta ceremonialia sunt que in ueteri testamento instituta [B 50 v] fuerunt tantum ad signandum ea que in nouo testamento erant spiritualiter. De quibus dicitur I ad Cor. X: “Omnia in figura contingebant illis”. Et hec in nouo testamento ad litteram non debent seruari. Iudicialia alia uero sunt que erant instituta ad signandum et opere complendum et possunt in nouo testamento seruari ex institutione habentis auctoritatem. Moralia uero sunt ad que seruanda sumus obligati. Hec autem sunt decem de quibus habetur Exod. XX: “Non habebis deos alienos” etc. “Non accipies nomen domini tui in uanum”. Quorum tria prima immediate pertinent ad deum, septem sequencia ad proximum.

505 Primum ad deum pertinens est: “Non habebis deos alienos”, sed dominum deum tuum adorabis. Circa quod faciunt qui sortilegiis diuinacionibus et similibus intendunt

og straf: “men fri os fra det onde”, og endelig alle anmodningernes bekræftelse: “Amen”.

I “Helliget vorde dit navn”, bedes om fuldkommen saliggørelse, der omfatter sjælens tre morgengaver og kroppens fire, hvorom ‘Glossa’ siger: “Gør os til nogle af den slags, at du kan besøge os i din hellighed”, fordi det er målet, at nå op til sjælens og kroppens fuldkomne ophøjethed, og fordi vi da vil komme til at ligne ham. I den anden bøn, om tilnærmelsen til Gudsriget, beder vi om de 7 saliggørelser, som fører os frem til det himmelske rige. Sl. (73.23): “min højre hånd holder du fast, osv.” I den tredje bøn beder vi om Helligåndens 7 gaver, den ånd, som Sønnen var kommet for at udsende til jorden, for at den kan forme vores vilje efter Guds. Ved Helligåndens ild smelter vort hjerte som voks, så Guds vilje kan sætte sit aftryk, som det står i Højs. (8.6): “Læg mig som en segtring ved dit hjerte, osv.” I den fjerde bøn beder vi om de dyder, som styrker, trøster og bevæbner os. For ifølge *Augustin* er dyd ‘en moralsk god orientering af sindet, ved hvilken man kan leve ret, osv.’ I femte bøn anråber vi om syndernes forladelse, som særligt sker gennem barmhjertighedens gerninger. Derfor siger Herren hos Luk. (11.41): “Giv almisse”, nemlig fysisk og åndeligt, “så er alting rent for jer”. Disse ting berøres også ovenfor (= ‘Sjette afhandling’) i verset “Visito, poto, osv.” I den sjette bøn bedes om opfyldelsen af Gud bud, jf. dette sted hos Matthæus (19.17): “Men vil du gå ind til livet, så hold buddene!” I den syvende bøn bedes om virkeliggørelsen af de syv sakramenter, som bevirker, at syndens og staffens ulykker elimineres, dvs. – som det er indlysende – særligt ved dåben og i skriftemålet. Derfor er det indlysende, at Fadervor er den mest frugtbare og fuldkomne bøn, som det også fremgår af et *Augustin*-citater i ‘Glossa til Mattæusevangeliet’: “Der er intet, som ikke indeholdes i disse bønner, hverken hvad angår livet her på jorden eller den kommende lyksalighed”. Eller som det hedder i et andet citat fra samme værk: “Der er intet mere at bede om, og der er intet mere at frygte”.

11 Niende afhandling: Om De ti bud og de ti egyptiske plager

Et bud er en ordre om at overholde noget eller gøre noget bestemt. Nogle bud er ceremonielle, nogle retlige, og atter nogle er moralske. De ceremonielle bud er dem, som er fastlagt i GT udelukkende med det formål at være åndelige tegn på noget i NT. Herom siges i 1 Kor. (10.11): “Alt dette skete med dem, for at de skulle være billedlige eksempler.” Og i NT-kontekst skal de gamle bud ikke overholdes bogstaveligt. Af de retlige er der dog nogle, som både er indstiftet som tegn og fuldendelse, og de bør også overholdes i NT-fortolkning, da de stadig har gyldighed, fordi de er indstiftet med autoritet. De moralske bud er vi forpligtede til at overholde. Der er 10 af dem, som er overleveret i 2 Mos. (20.3): “Du må ikke have andre guder end mig, osv.” og “Du må ikke misbruge Herren din Guds navn.” De tre første bud har med Gud at gøre, de sidste syv vedrører næsten.

Det første retter sig mod Gud og lyder: “Du må ikke have andre guder end mig”, men du skal tilbede Herren, din Gud. Der hentydes til dem, der giver sig af med spåmand-

[B 50 v b]. Unde Augustinus 'De ciuitate dei': "Qui sine saluatore salutem querit, etc., non est sapiens sed stultus, etc.", ut habetur XXVI. Secundum est: "Non assumes nomen dei tui in uanum" scilicet periurando. Item non male uiuendo ne nomen Christi blasphemetur in gentibus quod nobis est in peccatum qui dicimur christiani. Item non sine
510 racione nimis frequenter iurando Eccli. XXIII: "non assuescat os tuum iuracioni", multi enim sunt casus in illa. Hoc tamen ultimum non creditur mortale peccatum nisi quis non curet per quid et qualiter iuret. Tercium est: "Memento quod diem sabbati sanctifices". Opera seruilia in ea non operando maxime autem seruilia sunt peccata. Qui enim
515 facit peccatum seruus est peccati et ideo seruilia sunt sua opera. Pro sabbato iam nos dominicam seruamus in qua et etiam in aliis festiuis diebus [B 51 R] debemus supplere ea que minus fecimus per dies feriales in seruicio dei. In his tribus preceptis prime tabule precipitur nobis deo seruire corde, ore et opere.

Quartum preceptum siue primum secunde tabule quod pertinet ad proximum est:
520 "Honora patrem tuum et matrem tuam" id est parentes carnales et spirituales ut sunt prelati ecclesie et mater [U 167] ecclesia. Hebr. XIII: "Obedite prepositis uestris per omnia". Quintum est: "Non occides" obediendo, accusando, consulendo, auxilium tribuendo nec manu nec mandato nisi auctoritatem habeas a lege et si occideris secundum mandata malefactores non tu occidis sed lex, secundum illud: "Maleficos non patieris uiuere". Sextum est: "Non mechaberis". Hic omnis usus peccati qui potest fieri per
525 gen[B51 r b]italia prohibetur secundum Augustinum in Glossa: "Non cuiquam miscearis excepto federe matrimonii". Septimum: "Non furtum facies". Glossa: "Hoc prohibet quamlibet rei aliene usurpacionem quod est uicium rapacitatis". Octauum est: "Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium". Glossa: "Quod uicium est mendacii et falsitatis". Exodus XXIII: "Non iungas manus tuas ut pro impio dicas falsum
530 testimonium". Nonum est: "Non concupisces uxorem proximi tui". Glossa: "Etiam uoluntatem adulterandi uetat". Aliud est enim facere, aliud uelle uel desiderare. Unde duo precepta sunt: "Non mechaberis" et "non concupisces uxorem proximi tui". Decimum est: "Non concupisces rem proximi tui". Hic prohibet ambicionem seculi secundum
535 Glossam.

Nota quod sicut decem plagis percutitur Egyptus et demones subiunguntur, sic decem preceptis tabule scribuntur quibus populus dei regatur. Nota quod duo precepta dat contra concupiscenciam carnis et duo contra concupiscenciam oculorum scilicet:
540 "Non furtum facies", "non concupisces rem proximi tui", quia proni sunt homines ad hec duo peccata.

Hec decem precepta sunt decem chorde psalmiste operacionis nostre. In psalterio

skunst ved lodtrækning og den slags. Herom skriver *Augustin* i 'Gudsstaten': "Den som søger frelse uden en frelser, ... er ikke spor klog, men virkelig dum", som der står i kapitel 26. Det andet bud lyder: "Du må ikke misbruge Herren din Guds navn", dvs. ved at sværge falsk. Derfor skal man heller ikke leve skidt, for at ikke Kristi navn bringes i vanære blandt hedningene, for det må betragtes som en synd for os, der kalder os kristne. Og det er heller ikke uden grund, at man ikke bør sværge for ofte, som det står i Sir. (23.9): "Væn ikke din mund til at sværge", for det bringer mange ulykker. Det regnes dog ikke for en dødssynd, undtagen hvis man ikke er påpasselig med, hvad man sværger ved og hvordan. Det tredje bud lyder: "Husk sabbatsdagen og hold den hellig." Manuelt arbejde må ikke udføres på hviledagen, det er i høj grad en synd. Den, som synder, er nemlig en slave af synden, og hans gerninger er slaveagtige. I stedet for sabbatten holder vi søndagen hellig, og vi bør derfor på denne dag, som på alle andre festdage, rette op på det, som vi ikke fik gjort i Guds tjeneste på alle hverdagene. I disse første tre bud fra den første tavle bliver det foreskrevet, at vi skal tjene Gud i tanke, ord og gerning.

Det fjerde bud, eller det første på anden tavle, har med mellemmenneskelige relationer at gøre og lyder: "Du skal ære din far og din mor", dvs. dine kødelige forældre og de åndelige, som er kirkens folk og selve Moder Kirke. Hebr. (13.12): "Adlyd jeres foresatte i alt". Det femte bud er: "Du må ikke slå ihjel", ikke efter ordre, anklage, eller råd, eller medvirke til drab, hverken på egen eller andres tilskyndelse, undtagen hvis du har bemyndigelse fra loven. Så hvis du i dette tilfælde dræber en dybt kriminell efter ordre, er det ikke dig, men loven, som dræber, iflg. dette citat (2 Mos. 22.17): "Forbrydere må du ikke lade blive i live". Det sjette bud er: "Du må ikke bryde et ægteskab". Her forbydes enhver syndig praksis, som involverer kønsdelene, som *Augustin* siger i et citat optaget i 'Glossa': "Du bør ikke have sex med nogen, undtagen inden for ægteskabet". Det syvende bud lyder: "Du må ikke stjæle". 'Glossa' siger: "Dette forbyder en hvilken som helst tilegnelse af fremmed ejendom, dvs. forsyndelse ved tyveri". Det ottende bud er: "Du må ikke vidne falsk mod din næste". 'Glossa': "Denne synd består i løgn og bedrag." 2 Mos. 23 (= 'Glossa'): "Du skal ikke give håndslag sådan, at du i uærligt anliggende giver falsk vidnesbyrd". Det niende bud lyder: "Du må ikke begære din næstes hustru". 'Glossa': "Dette forbyder også blot lysten til hor". Der nemlig forskel på faktisk at gøre noget, og det blot at ville eller ønske noget. Det er derfor, at der er givet to forskellige bud: "Du må ikke bryde et ægteskab" og "Du må ikke begære din næstes hustru". Det tiende bud er: "Du må ikke begære din næstes ejendom". Her forbydes iflg. 'Glossa' driften mod verdslig rigdom og succes.

Læg mærke til, at ligesom Egypten rystes af 10 plager og dæmonerne holdes nede, således er de ti bud indskrevet på tavlerne, for Guds folk kan lade sig styre af dem. Bemærk, at to af buddene retter sig mod kødets lyst og to mod øjenenes lyst, nemlig at du ikke må stjæle og ikke må begære din næstes ejendom, for mennesker er især tilbøjelige til at begå disse to synder.

Disse ti bud er de ti strenge på vores handlingers Davids-harpe. I 'Psalteret' omta-

decem chorde psalterii operacionis nostre secundum illud: "In psalterio decem chordarum psallite illi". Que continentur his uersibus:

545 Sunt precepta dei nomen, festum, pater et mors,
Mechus, fur, testis, coniux, res sis memor horum.

Et nota quod ad precepta affirmatiua tenemur semper et non ad semper, ad negatiua uero tene[B51 v b]mur semper et ad semper.

550 Nota quod illa tria prima precepta continentur in illo precepto: "Diliges dominum deum tuum". Ex toto corde tuo, quantum ad primum. Ex tota anima, quantum ad secundum. Ex tota mente, quantum ad tercium. Septem uero sequencia continentur in eo quod sequitur: "Diliges proximum tuum sicut te ipsum". Unde patet quod precepta moralia fundantur et continentur in dilectione. Unde Rom.: "Qui diligit proximum suum legem impleuit, plenitudo ergo legis est dilectio". Item nota quod a decem plagis Egypti liberantur fideles per obseruanciam decem preceptorum [U I67v] ut ostendit
555 'Glossa super Exodum' XI. Que plage his uersibus continentur:

Sanguis, rana, culex, musce, pecus, ulcera, grando
560 Bruchus, caligo, mors obti[B 52 r]nuere necando.

12 <Tractatus decimus – De uotis, iuramentis et ignorancia>

Votum est alicuius boni cum deliberacione facta promissio. Unde patet quod uotum non debet fieri in malis et si aliqua firma promissio facta fuerit in malis rescindenda est secundum illud: "In malis promissis rescinde fidem, in turpi uoto muta decretum". Causa XXII § 4 "In malis" etc. Item quod non debet fieri ex leuitate sed cum bona deliberacione.

Votum aliud <dicitur> necessitatis ut abrenunciare diabolo et pompis eius, tenere fidem, seruare decalogum et similia. Aliud uoluntatis quo quis se obligat uoluntarie ad quod ante uotum non tenetur sed post uotum tenetur hoc necessario seruare. Votum
570 uoluntatis aliud est simplex, aliud solemne [B 52 r b]. Simplex est cui nulla solemnitas adhibetur et tamen obligat apud deum sicut solemne. Solemne est quod fit cum solemnitate que est per legitimam professionem expressam uel occultam uel presumptam que tractu temporis anni complicatur. Item per ordinis suscepcionem. Item secundum aliquos per habitus suscepcionem. Differt tamen solemne et simplex uotum continencie in hoc quod solemne dirimit matrimonium contractum, simplex autem non
575 sed impedit contrahendum.

les disse vores handlingers ti harpestrenges således (Sl. 33,2): "Spil for ham på tistrenget harpe". De ti bud indeholdes i disse vers:

Guds navn, fejring, fader og død omhandler buddene,
ægteskabsbryder, tyv, vidne, hustru og ejendom: Husk nu på dette!

Og husk, at vi altid (men ikke til evig tid) er bundet af de bud, der formuleret som påbud, mens de, der er formuleret som forbud gælder både altid og til evig tid.

Husk også, at de tre første bud indeholdes i dette ene bud: "Du skal elske Herren din Gud". I det første af hele dit hjerte, i det andet i hele din sjæl, i det tredje i hele dit sind. De syv følgende bud indeholdes i det følgende udsagn: "Du skal elske din næste som dig selv". Det følger klart af dette, at de moralske bud hviler på kærlighed. Herom siger Rom. (13,8-10): "for den, der elsker andre, har opfyldt loven . . . Kærligheden er altså lovens fylde". Men læg også mærke til, at de troende befries fra Egyptens 10 plager, når de overholder de 10 bud, sådan som 'Glossa' til 2 Mos. (20,11) viser. Disse plager indeholdes i disse vers:

Blod, frø, myg, bremse, kvæggpest, bylder og hagl,
græshoppe, mørke, og død, som de fik ved at dræbe.

12 Tiende afhandling: Om løfter, eder og uvidenhed

Et løfte er efter grundig overvejelse at love noget godt. Derfor er det åbenlyst, at man ikke bør aflægge et løfte, som indebærer ondt, og at et løfte, som indebærer ondt, må annulleres, sådan som det fremgår her: "Anullér et løfte, der bringer ondt, og forandr et, som er skændigt". Om dette siger 'Causa' 22, § 4 (= *Gratians Dekret*): "Løfter, som indebærer ondt, osv." Det fremgår også, at et løfte ikke bør gives letsindigt, men efter grundig overvejelse.

Der er væsensforskel på a) et løfte afgivet af nødvendighed, sådan som fx at forsage djævelen og alt hans væsen, at være trofast og overholde de ti bud og lignende, og b) et løfte, hvor en eller anden frivilligt binder sig til at holde noget, som denne ikke tidligere var bundet af, men som vedkommende efter afgivelsen af løftet nødvendigvis må overholde. Frivillige løfter kan være enkle eller højtidelige. Det enkle løfte er på ingen måde højtideligt, men dog skal det hos Gud overholdes ligesom et højtideligt. Det højtidelige løfte afgives under højtidelige omstændigheder, som enten følger juridisk praksis åbenlyst, implicit eller forudsat, og som med et års forsinkelse bringes i stand. Det gælder også det at modtage en kirkelig vielse, eller, som nogle siger, når man iklæder sig munkedragt. Der er dog den forskel i konsekvens mellem det højtidelige og det enkle løfte, at det højtidelige opløser et allerede indgået ægteskab, mens det enkle ikke gør det; det

Potest autem recedi a uoto dispensacione et auctoritate superioris. Item auctoritate propria transeundo ad excellentius et sanctius uotum. Item racione condicionis apposite uel necessario apponende uel subintelligende. Item racione obediencie superioris. Vouere possunt [B 52 v] qui sui iuris sunt et legitime etatis, alii non, uidelicet puer annorum tredecim et puella duodecim possunt uotum castitatis emittere et religioni se reddere uel etiam matrimonium contrahere quia legitime etatis.

Iuramentum est affirmatio uel negatio de aliquo sacre rei attestacione firmata. Prohibetur autem iuramentum cum causa non subest, permittitur cum causa subest ut purgatio criminis, fedus pacis persuasio utilitatis et similia. Forma iuramenti alia est simplex ut in ueteri lege iurauerunt: 'uiuere dominus', in primitiua ecclesia: 'testis est mihi dominus', hodie: 'per deum'. Alia solemnitas que fit [U 168] cum interposicione sacre rei ut euangeliorum. Testificacionis iuramenti tres sunt species scilicet ueritas, iudicium et iusticia. Hoc est ut iuramentum sit uerum discretum et utile.

Ignorancia alia est negacionis, alia priuacionis. Negacionis est quam habet qui non est aptus ad sciendum ut infans ignorans loqui. Priuacionis uero est quam habet qui est ad sciendum aptus et tamen nescit et hec est duplex scilicet facti uel iuris. Ignorancia facti est qua quis ignorat quid fit uel factum est et tunc aut adhibuit diligenciam debitam <et> excusat a toto, aut non adhibuit debitam diligenciam et excusatur a tanto et non a toto.

Ignorancia iuris est qua quis ignorat quid faciendum, quid de iure scire tenetur et hec aut est simplex aut crassa aut affectata. Simplex est qua quis ignorat quod tenetur scire et tamen laborat ad sciendum. Crassa est qua [B 53 r] quis ignorat quod scire tenetur et non uult scire sed non laborat quomodo debet ad sciendum, affectata est qua quis ignorat que scire tenetur et non uult scire immo affectat ignorare. Harum trium prima scilicet simplex excusat et est pena tantum, non culpa. Secunda est pena et culpa. Tercia culpam habens annexam constanciam et aggrauacionem.

13 <Tractatus undecimus – De peccatis et eorum speciebus et differentiis in generali>

forhindrer blot, at man kan indgå et ægteskab (hvis man endnu ikke er gift).

Man kan opnå fritagelse fra et løfte ved dispensation og godkendelse fra en overordnet. Ligesådan kan man med godkendelse fra den rette autoritet opgradere sit løfte til et mere helligt løfte eller ét på et højere niveau. Ligeledes kan det ske med hensyn til en bestemt juridisk omstændighed, som er opstået ved nødvendighed eller blot er antydnet. Det gælder også med hensyn til lydighed over for en overordnet. Man skal i juridisk forstand være en selvstændig person og have en vis alder, for at kunne afgive et bindende løfte. Hvis ikke, kan man ikke gøre det. En dreng på 13 år og en pige på 12 år kan afgive løfte om kyskhed og begynde et religiøst liv. Den samme minimumsalder gælder for indgåelse af ægteskab.

En ed er et bekræftende eller negerende løfte, som er bestyrket ved påkaldelse af en eller anden sakral ting. Man bør ikke sværge, hvis der ikke er grund til det, men det kan tillades, hvis der er en underliggende årsag, som fx renselse for anklager, en fredsslutning, en overtalelse om noget nyttigt og lignende. En type edsafleggelse er den enkle, sådan som de svor i GT: 'Herren lever', eller i oldkirken: 'Gud er mit vidne', eller i som dag: 'Ved Gud'. En anden type er den højtidelige edsafleggelse, som foregår ved hjælp af en eller anden hellig genstand, fx en evangeliebog. Der er tre typer af vidnesbyrd for edsafleggelse, nemlig sandhed, skøn og retfærdighed. Det betyder, at en ed skal være sand, velovervejet og nyttig.

Uvidenhed kan være af to slags: fuldstændig mangel på viden, eller berøvelse af viden. Mangel på viden har den, som ikke er i stand til at forstå noget, fx et barn, der ikke kan tale. Berøvelse af viden forekommer, når nogen, som faktisk er i stand til at forstå noget, dog er uvidende om et eller andet. Denne uvidenhed kan dreje sig om fakta eller om en retlighed. Uvidenhed om fakta indebærer, at man ikke er klar over, hvad der sker eller er sket. Hvis man har udvist tilstrækkelig omhu, kan man fuldstændig undskyldes, men hvis man ikke har udvist tilstrækkelig omhu, kan man kun delvis undskyldes.

Uvidenhed om retsforhold forekommer, hvis man ikke ved, hvad der bør gøres og hvad der er omfattet af en bestemmelse. Denne uvidenhed kan igen betegnes som enten ren, grov eller tilsigtet. Den rene uvidenhed indebærer ikke at kende til gældende regler, til trods for, at man forsøger at gøre sig bekendt med dem. Den grove uvidenhed indebærer ikke at vide om gældende regler, hvad man burde, samtidig med at man ikke ønsker at vide det og ikke forsøger at gøre sig bekendt med dem. Den tilsigtede uvidenhed indebærer ikke at kende til gældende regler, ikke at ønske at gøre sig bekendt med dem og ligefrem at tilsigte at forblive i uvidenhed om dem. Af disse tre kan kun den første tjene som undskyldning; der kan idømmes bod, men der er ingen bevidst synd. I den anden kan idømmes bod, og der forekommer samtidig en bevidst synd. Den tredje form for retlig uvidenhed indebærer bevidst synd kombineret med stædighed og skærpende omstændigheder.

13 Ellevte afhandling: Om synder, deres typer og grundlæggende forskelle

605 Peccatum secundum Augustinum est dictum uel factum uel concupitum contra legem dei. Item peccatum est uoluntas retinendi uel consequendi quod iusticia uetat. Peccatorum aliud est originale, aliud actuale. Originale est quod ex peccato primorum parentum contraximus. Cuius origo et introductio talis est. Anima primi hominis plenum habens dominium super carnem sibi ex condicione et ordinatione creatoris omnino obedientem stetit in rectitudine iusticie deo obediens et omnia inferiora
610 regens.

Per [B 53 r b] superbiam autem inobediens facta suo superiori, inobedienciam et rebellionem incurrit sui inferioris scilicet carnis, maxime in generatiua et membris propagacionis et infixa est corruptio concupiscencie naturaliter in uiribus sensitiue in carne ex qua relicta est feditas siue fomes in carne prolis concupiscencialiter procreate. Et sic in primo peccato persona corrumpit naturam non autem e contra natura personam. Feditas autem in carne causat concupiscenciam in uirtutibus sensitiue et ad modum concupiscencie mouetur ratio et trahitur a sua rectitudine sicut radius solis contiguatus aqua mouetur ad modum aque. Unde peccatum originale sic describitur: Originalis
615 culpa est necessitas [U 168 v] concupiscendi cum debito non concupiscendi. Concupiscencia in uiribus habet se per [B 53 v] modum conuersionis et materie et carencie iusticie. In ratione habet se per modum auersionis et forme. Propter quod huic peccato competit hec definitio peccati mortalis scilicet quod peccatum est auersio a bono incommutabili et ad bonum commutabile conuersio.

625 Ex iam dictis nota, quis primus motus sit peccatum et quis non. Concupiscencia tanta a fomite feruens in uiribus sensitiue mouet et trahit rationem a sua rectitudine ex necessitate. Ille motus siue tractus dicitur motus primo primus et non est peccatum actuale sed occasio ulterioris motus quo trahitur ratio ultra illam necessitatem, et ille motus dicitur secundo primus et est peccatum. Secundum quod ratio plus uel minus trahitur ex delectacione, in tantum est peccatum maius uel minus et ideo dicitur Iacob
630 I: "Unusquisque tentatur a concu[B 53 v b]piscencia sua" que scilicet militat in membris nostris id est in uiribus potencie sensitiue "abstractus" et quadam necessitate ut dictum est, et "illectus" propria uoluntate. "Deinde concupiscencia cum conceperit per consensum generat peccatum mortale", si est ad aliquam talem dilectionem que est contra
635 aliquod preceptorum dei. "Peccatum autem cum consummatum fuerit" per actum "generat mortem" eternam. In remedium originalis peccati institutus est baptismus spiritualiter, licet etiam ualeat ad aliorum peccatorum ablucionem et quia gracia baptismi est contra peccatum quod est in ratione et etiam beneficium persone, tollit peccatum originale quoad carenciam iusticie delens maculam reatus et sequelas et prenunciat
640 uitam glorie. Concupiscenciam autem et fomitem quia hec insunt carni [B 54 r] non tollit sed minuit et mitigat nec omnino tollit sequelas que sunt fames sitis et similia.

En synd er ifølge *Augustin* et udsagn, en gerning eller en lyst, der trodser Guds lov. Det er også en synd at ville fastholde eller fortsætte med noget, som retfærdigheden forbyder. Der to slags synd, arvesynden og synder begået gennem livet. Arvesynd er den, som vi har nedarvet fra vores ur-forældre. Dens opkomst og tilblivelse kan beskrives som følger: Det første menneskes sjæl havde fuld kontrol over sit kød, der stod i harmoni med skaberens plan og indretning. Det befandt sig på retfærdighedens lige vej, adlød Gud, og udøvede magt over de lavere skabninger.

Men sjælen blev overmodig og ulydig mod sin overordnede, den blev grebet af den ulydighed og det oprør, der udsprang fra dens underordnede, nemlig kødet. Det hænger især sammen med sex og kønsdelene, og den naturligt i kødet indlejrede sanselighed og dens drifter blev fordærvet. Tilbage blev blot en afskyelig og flammende tilskyndelse til at undfange børn under seksuel nydelse. Syndefaldet består derfor i, at mennesket har fordærvet naturen, ikke at naturen har fordærvet mennesket. Skamløsheden i kødet er årsagen til, at sexlysten dominerer den sanselige del af sjælen. Den menneskelige fornuft bliver derved generelt lystfikseret, og den bliver trukket bort fra sin rette vej, ligesom en solstråle bliver bevæget af vandet, når den går ned gennem overfladen. På den baggrund kan følgende definition udledes: Arvesynden er en tvingende drift mod at begære noget, som man ikke burde begære. Denne drift er i sin virkning karakteriseret ved en orientering mod materien og mangel på retfærdighed. I sindet er den karakteriseret ved at bortvende sig fra troen og at være optaget af skønhed. Derfor harmonerer denne definition på arvesynden også godt med definitionen af dødssynd, nemlig en bortvendelse sig fra et evigt og uforanderligt gode samtidig med at man orienterer sig mod et forgængeligt og foranderligt.

Ud fra det jeg hidtil har sagt, skal man særlig notere sig den første bevægelse, som er en synd, og den første bevægelse, som ikke er det. En mægtig lyst, som syder ved gløden i den sansende sjæls kræfter, trækker nødvendigvis fornuften væk fra den rette vej. Denne bevægelse eller dette træk kaldes den første bevægelses første skridt, og det er ikke en begået synd. Hvis der derimod forekommer en yderligere bevægelse, hvorved fornuften trækkes ud over det naturgivne, kaldes det for den første bevægelses andet skridt, og det er en synd. Alt afhængigt af om fornuften trækkes mere eller mindre af lystfølelsen regnes det for en større eller mindre synd, og derfor står der hos Jak. (1.14-15): "Enhver fristes af ens eget begær", der er står i evigt kampberedskab i vores kønsdele, dvs. "drager" én i den sansende sjæls kræfter og, som det er sagt tidligere, "lokker én" med sin egen vilje. "Når så begæret har undfanget" ved menneskets samtykke, "sætter det en dødssynd i verden", hvis den følger af en sådan lyst, som strider mod et af Guds bud. "Og når synden er begået", ved gennemført handling, "føder den evig død". Som modvægt mod arvesynden er dåben indstiftet på åndelig vis (skønt den også kan rense andre synder af). Og fordi dåbens nåde virker mod den synd, som findes i sindet, og virker til bedste for personen, annullerer den arvesynden for så vidt som den tilintetgør manglen på retfærdighed, syndernes pletter og deres følgevirkninger: Den forudskikker

Unde patet quare non deleantur pene, quas incurrimus per peccatum, quando deletur peccatum per baptismum et quomodo peccatum originale inest proli procreacione a baptizatis et sanctis. Querit enim hereticus cum parentes sint baptizati et sancti, per
645 quas rimas peccatum originale intret ad prolem.

14 <Tractatus duodecimus – De quibusdam peccatis in speciali>

Peccatum actualium aliud est ueniale, aliud mortale. Peccatum ueniale est minor amor dei sine auersione. Peccatum autem hoc fit cum quis propter occupationem rei publice uel familiaris necessitate fit remissior in amore dei ad tempus. Et est huiusmodi
650 [B 54 r b] peccatum maius uel minus secundum maiorem et minorem animi distractionem et conuersionem ad bona temporalia. Unde hec peccata uenialia comparantur feno, stipulis et lignis. Delentur uero hec peccata aspersione aque benedictae, oracione, maiorum benedictione, eleemosynarum elargicione, communi confessione et similibus [U 169] et sunt hec peccata sicut gutte aque que asperguntur super ignem qui ex hoc ad
655 modicum respicit et postea magis propter hoc exardescit.

Peccatum actuale mortale est auersio a bono incommutabili et ad bonum commutabile conuersio. Peccatorum autem mortalium aliud est cordis, aliud oris, aliud operis. Item aliud occultum, aliud apertum [B 54 v], aliud in consuetudinem ductum, que signantur per tres mortuos quos saluator noster dignatus est per seipsum suscitare a
660 morte et notantur his uersibus:

Mors mala, mors intus, malus actus, mors foris, usus
Tumba, puella, puer Lazarus ista notant
Hanc uerbo, hunc uoce, lacrimando suscitatur illum.

665

Item nota quod peccatum habet initium unum, radicem duplicem, fomitem triplicem et capita septem. Initium cogitatio praua, duplex radix est amor male inflammans et timor male humilians, unde dicit glossa super illud psalmi: “Incensa igni et suffossa”. Triplex fomentum est libido carnaliter delectandi, habendi et dominandi secundum illud Ioannis [B 54 v b]: “omne quod est in mundo aut est concupiscencia aut concupiscencia oculorum aut superbia uite”. Septem capita sunt septem capitalia uicia que his uersibus continentur:

670

et liv i frelsens herlighed. Begæret og lysten til at synde fjerner den ikke, for disse ting er forbundet med kødet, men den formindsker og mildner dem. Den kan heller ikke helt fjerne følgerne af synd, som er sult og tørst og den slags. Derfor er det klart, at de straffe, som vi pga. synden løber ind i, ikke annulleres, selvom dåben sletter synd, og det er også klart, at arvesynden findes selv hos børn af døbte forældre og dem med en hellig livsførelse. Det er nemlig kun en kætter, der kan finde på at spørge om, gennem hvilke sprækker arvesynden mon er trængt ind hos børn af døbte forældre og folk med en hellig livsførelse.

14 Tolvte afhandling: Særligt om bestemte synder

Blandt de synder, som begås gennem livet, er nogle tilgivelige, mens andre er døds-synder. Tilgivelig synd er at elske Gud for lidt, uden at vende sig helt bort fra ham. Det er den slags synd, som kan forekomme, når man for en tid er for slap mht. kærligheden til Gud på grund af optagethed af sin professionelle karriere eller familiens indkomst. Disse synder kan være større eller mindre alt efter, hvor meget man fjerner sig fra det åndelige og bliver opslugt af beskæftigelsen med materielle goder. Disse tilgivelige synder kan sammenlignes med halm, strå og brænde. De kan annulleres ved bestækning med vievand, bøn, at gøre godt mod de gamle, uddeling af almisse, offentlig bekendelse og lignende, og denne type synder er som vanddråber, der sprinkles over et brændende bål, der først bliver lidt mindre, men så bagefter flammer endnu mere op.

Dødssynd er, at man helt vender sig bort fra et bestandigt gode og udelukkende lever for forgængelige værdier. Man kan begå en dødssynd både i tanke, ord og gerning. Således er nogle åbenbare, mens andre er skjulte, og nogle er direkte blevet til en ond vane. De tre døde, som vor frelser værdigede sig egenhændigt at genopvække til livet, er et tegn på disse tre, og de huskes ved disse vers:

Ond død, indre død, ond gerning, ydre død, vane.

Grav, pige, dreng, Lazarus, husk det nu!

Pigen med ord, drengen med stemme, og Lazarus med gråd han opvakte.

Læg også mærke til, at synden begynder ét sted, men har en tvedelt rod, et trefoldigt begær og syv hoveder: Først kommer der én forkert tanke, den dobbelte rod er en lidenskabelig kærlighed, der brænder i ondskab og en frygt, der ydmyges i ondskab, som det står i 'Glossa' til Sl. 80.17: "De har brændt det og gravet det ned". Det trefoldige begær retter sig mod kødelig lyst, lyst til at besidde og have magt over andre. Herom siger Joh. (2.16): "for alt det, som er i verden, er enten kødets lyst, øjnenes lyst eller pral med jordisk gods". De syv hoveder er de syv laster, som indeholdes i disse vers:

Luxus, gustus, auct, tristis, furit, inuidet, ambit.

675

uel sic:

Monstrat s-a-l-i-g-i-a que sunt peccata nociua.

680 Superbia secundum Augustinum est amor proprie excellencie. Aliter sic definitur: Superbia est uiciosa elatio que inferiorem despiciens superioribus et paribus satagit dominari. Ex ipsa oriuntur contemptus preceptorum dei et prelatorum, iactancia, hypocrisis, ignorancia, impudencia, ostentatio, inflatio et similia.

 Inuidia est odium felicitatis aliene secundum Augustinum. Item secundum Damascenum: "Inuidia est tristitia in alienis bonis". De qua oriuntur odium, susurratio, detractatio, emulatio [B 55 r] in malum proximum, afflictio in bonis eiusdem.

 Ira secundum Augustinum est libido ulciscendi uel nocendi. De qua oriuntur rixa, tumor mentis, contumelie, clamor, indignatio, blasphemie.

 Acedia est animi torpor bona incohare negligens uel a bonis inceptis resilire faciens.
690 De qua oriuntur pusillanimitas, uagatio mentis circa illicita, malicia, desperacio.

 Auaricia est libido habendi et retinendi pecuniam secundum Augustinum, uel auaricia est sciencie siue quarumlibet rerum insatiabilis [U 169 v] et inhonesta cupido de qua oriuntur deceptio, fraus, fallacia, periurium, furtum [B 55 r b].

 Gula est immoderatus appetitus edendi uel bibendi, uel gula est illecebrosus et auarus ciborum uel potuum appetitus causa solius corporis. De qua oriuntur inepta leticia, scurrilitas, immundicia, hebetudo sensus circa intelligibilia.
695

 Luxuria est incontinenca corporis ex pruritu carnis originem trahens. Unde oriuntur cecitas mentis, inconsideracio, inconstancia, odium diuinorum, amor sui, dilectio seculi et similia. Quinque autem prima sunt spiritualia, duo ultima carnalia que quia maioris infamie sunt quam spiritualia maiora illis computantur.
700

 Item aliter dicitur quod peccatum aliud est in deum et dicitur impietas, aliud in proximum et dicitur facinus, aliud [B 55 v] in seipsum et dicitur flagitium. Et hec tria in omnes species peccatorum et modos ramificantur. Peccatum concipitur per suggestionem in cogitatione, formatur delectacione, uiuificatur consensu, nascitur in opere, roboratur siue radificatur consuetudine. Item peccatum aliud dicitur fieri ex infirmitate siue ex resistendi impotencia et dicitur fieri in patrem, cui attribuitur potencia, aliud ex ignorancia et dicitur fieri in filium, cui attribuitur sapiencia, aliud ex peruersa uolun-
705

687 Ira] U : Ipsa Walz

Vellevned, feinsmeckeri, lyst, modvilje, tyveri, misundelse, ambition.

Eller således:

Ordet S-A-L-I-G-I-A viser, hvad dødssynder er.

S-uperbia, overmod, er ifølge *Augustin* kærlighed til egen fortræffelighed. Der findes dog også en anden definition: Overmod er en syndig selvovervurdering, som medfører ringeagt for den, der står under én, og stræber efter at bestemme over både ligemænd og overordnede. Heraf opstår foragt for Guds bud og præsteskabet, praleri, hykleri, uvidenhed, uforskammethed, selvhævdelse, opblæsthed og lignende.

I-nvidia, misundelse, er ifølge *Augustin* modvilje mod andres lykke. *Johannes fra Damaskus* sagde: "Misundelse er at være bedrøvet over andres succes". Heraf kommer modvilje, sladder, bagtalelse, nabostrid og mismod over andres succes.

I-ra, vrede, er ifølge *Augustin* lyst til at hævne sig på eller skade andre. Heraf opstår slagsmål, forstokkethed, ballade, beklagelser, fornærmelse og gudsbespottelse.

A-ccidia, ligegyldighed i sindet, er tilbøjelighed til ikke at påbegynde noget godt, eller at ophøre med sine gode forehavender. Heraf kommer slaphed, vægelsind med hensyn til at holde sig fra synd, ondsindethed og håbløshed.

A-varitia, grådighed, er iflg. *Augustin* lysten til erhverve og beholde rigdom, alternativt er grådighed et umætteligt og uanstændigt begær efter viden eller en hvilken som helst anden ting, og heraf følger bedrag, underslæb, snyd, mened og tyveri.

G-ula, frådseri, er en grænseløs appetit på mad eller drikke, alternativt er frådseri en utilladelig og grådig appetit efter mad og drikke for at tilfredsstille egen krop. Heraf følger en flov glædesformemmelse, løssluppen snak, uren opførsel og træghed i de kognitive evner.

L-uxuria, vellevned, er kroppens mangel på selvbeherskelse, og den har sin oprindelse i kødets kløe. Heraf kommer sindets blindhed, uoverlagte beslutninger, mangel på selvkontrol, had mod religion, selvglæde, hengivenhed til det verdslige og den slags. De 5 første dødssynder er af åndelig karakter, mens de to sidste på listen har med kroppen at gøre. Disse synder er mere skammelige, og derfor regnes de også for større end de åndelige dødssynder.

Endvidere er der forskel på synder begået mod Gud, hvilket kaldes mangel på fromhed, og mod næsten, som kaldes en misgerning. Endelig er der synder begået mod sig selv, hvilket kaldes en skændsel. Disse tre hovedtyper forgrener sig ud i alle slags synder og de måder, de begås på. Synden undfanges af en tilskyndelse i tanken, den formes af lysten, den bliver gjort levende af samtykket, den fødes i gerningen, og den vokser og slår rod ved vanen. Ligeledes kan man skelne mellem synder begået i et svagt øjeblik eller ud fra manglende styrke til at modstå dem, for de siges at blive begået mod Gud

tate siue ex malicia et dicitur fieri in spiritum sanctum, cui attribuitur clemencia siue bonitas. Et hoc tertium membrum scilicet peccatum in spiritum sanctum sex habet
710 species que sunt impugnatio ueritatis agnate, inuidencia superne gracie, presumptio, obstinatio, desperacio, fi[B 55 v b]nalis impenitencia.

Blasphemia est uerbum in contumeliam creatoris prolatum uel sic: blasphemia est contumelie uel conuicii iniuriam creatoris irrogatio. Unde patet quod blasphemia importat derogacionem excellentissimi. Hoc autem uidetur posse fieri tripliciter scilicet
715 uel attribuendo deo quod ei non conuenit, uel remouendo ab eo quod ei conuenit, uel attribuendo creature quod est proprium dei. Et hec distinctio habet ueritatem si ex deliberacione fiant in iniuriam creatoris et secundum hoc blasphemia est maximum peccatum. Unde glossa super Isaiam: "Omne peccatum blasphemie comparatum leuius est".

720 Heresis est alicuius quod est contra ali[B 56 r]quem articulum fidei comprehensum pertinax assertio. Dicitur autem hereticus qui falsam de fide opinionem gignit uel sequitur ut heresiarche quales fuerunt Arius, Sabellius et similes uel qui talem opinionem sequuntur ut eorum discipuli [U 170]. Heretici puniuntur quadrupliciter scilicet excommunicacione, deposicione, rerum omnium spoliacione et militari persecucionem.
725 Omnes autem heretici proprie dicti sunt excommunicati ipso iure.

Schisma dicitur illicita diuisio eorum inter quos unitas esse debet, uel sic: schisma est illicitus ab unitate uel uniuersitate decessus. Dicitur autem schisma a scissura que per schismat<icos> fit ab unitate uel uniuersitate scissura ut [B 56 r b] XXIII questione I, "Schisma ... ". Differt autem schisma ab heresi quia heresis in principio sui habet
730 peruersam doctrinam, quod non habet schisma sed in fine fingit aliquam heresim ut recte uideatur ab ecclesia recessisse.

[B 58 v b] Magice artis primus inuentor dicitur fuisse Zoroastres rex Bractianorum. Augmentatores Democritus et plures alii postea aliqua addiderunt. Huius artis quinque sunt genera scilicet mancie, mathematica uana, sortilegia, maleficia, prestigia. Prima
735 quinque habet species scilicet necro[B 59 r]manciam, geomanciam, hydromanciam, aeromanciam, pyromanciam. Prima fit in sanguine, secunda in terra, tertia in aqua, quarta in aere, quinta in igne. Mathematica uana tres habet species scilicet haruspicium, augurium uel auspicium, horoscopiam. Unde magice artes in uniuerso sunt undecim. De quibus habetur causa XXVI, questione II, III, IV, V. Haruspicium est in aris et extis et
740 fibris animalium que immolantur in aris. Augurium est in garritu auium, auspicium in aspectu uel uolatu auium. Horoscopia in constellationibus. Unde geomantici et magi uocantur.

Sortilegium est electio facta per sortem. Sors autem est ars [B 59 r b] diuinandi. Diuinatio uero semper accipitur in malo sicut propheta in bono. Sortium autem tres

Fader, som tilskrives magten, en anden type begås i uvidenhed, dvs. mod Sønnen, som tilskrives visdommen, og endelig begås nogle synder af ond vilje eller nederdrægtighed, og de begås mod Helligånden, som tilskrives mildhed og godhed. Denne tredje kategori, dvs. synder mod Helligånden, inddeles igen i 6 undergrupper, nemlig bekæmpelse af den erkendte sandhed, modstand mod Guds nåde, opblæsthed, stædighed, håbløshed og mangelen på bodfærdighed på dødslejet.

Blasfemi er en ytring fremsat til skændsel for Skaberen, eller det at fremsætte nedsettende og skændende bemærkninger om Skaberen. Det fremgår heraf, at blasfemi indebærer forhånelse af den allerhøjeste. Det synes at kunne ske på 3 måder, nemlig at tilskrive Gud egenskaber, han ikke har, at fraskrive Gud egenskaber, han har, eller ved at tilskrive skabningen det, som er karakteristisk for Gud. Kategorisering 'blasfemi' træder i kraft, hvis disse ytringer mod Skaberen fremsættes med overlæg, og derfor er blasfemi den allerstørste synd. Herom hedder det i en kommentar til Esajas Bog (18.2) i 'Glossa': "Enhver anden synd må regnes for mindre end blasfemi".

Kætteri er en stædig fastholden af et udsagn, der strider mod en af trosartiklerne. En kætter defineres således som én, der fremsætter eller gentager en ukorrekt ytring angående troen. Sådanne ærkehæretikere var *Arius*, *Sabellius* og de typer, som deler de samme opfattelser som deres tilhængere. Kættere straffes på fire måder, nemlig ved ekskommunikation, afsættelse, konfiskation af formue og militære aktioner. Alle kættere, der falder ind under denne definition, er pr. definition allerede ekskommunikerede.

Skisma defineres som en illegitim afsondring af nogle, som burde være en enhed, eller alternativt, at et skisma er en utilladelig udvandring fra enheden eller helheden. Selve ordet skisma er afledt af den opsplittning ('scissura'), som skismatikernes forårsager fra enheden eller helheden, som i 'Quaestio' nr. 24.1 behandles: "Skisma . . .". Et skisma adskiller sig fra kætteri derved, at kætteriet beror på en vranglære, mens et skisma ikke gør det. Men efterhånden danner skismaet også en slags kætteri, således at dets tilhængere med rette kan siges at have forladt kirken.

Heksekunst siges først at være opfundet af *Zarathustra*, kongen af Baktrien. *Demokrit* og adskillige andre udviklede den sidenhen betydeligt. Der er 5 slags heksekunst, nemlig varselstyding, spåmandskunst, lodtrækning, forbandelser og humbug. Den første på listen har 5 underkategorier, nemlig åndemaneri, jordlæsning, vandlæsning, luft- og flammestyding. Den første sker ved hjælp af blod, den anden med jord, den tredje i vand, den fjerde i luft, og den femte i ild. Spåmandskunst foregår på tre måder, nemlig indvoldstyding, fuglevarsler (el. observation af fugle) og horoskoper. Der er altså i alt 11 typer af heksekunster. Disse ting uddybes i 'Causa' 26, 'Quaestio' 2-5. Involdstyding foregår på andre, hvor indvolde og leveren fra ofrede dyr studeres. Fuglevarsler har enten med fuglenes lyde at gøre, med deres udseende eller flugt. Horoskoper bygger på astrologi. Heraf betegnelserne 'jordlæsere og magikere'.

Lodtrækning er en udvælgelse via lodder, og det hører også til spådomskunsten. Spådomskunsten forstås som noget med dårlige varsler, mens profeti har med gode vars-

745 sunt species scilicet diuisoria, consultoria et diuinatoria. Prima est qua queritur quid
cui attinere debeat, ubi homines non bene possunt diuidendo diiudicare. Secunda sci-
licet consultoria, est qua inquiritur utrum hoc faciendum sit uel aliud quod eque bonum
reputatur. Tercia autem scilicet diuinatio est qua inquiritur utrum hoc futurum sit uel
750 non, et quid in futurum super hoc uel illo contingat. Prime due sunt licite de quibus
intelligitur illud Prouerbiorum XVI: "Sortes mittuntur sinum et a domino, etc." <et> il-
lud Augustini: "Sors non est aliquid mali sed in humana dubietate diuinam indicans
uolun[B 59 v]tatem". [U 170 v] Tercia autem sors est omnino illicita et de illa sumitur
sortilegium proprie dictum. Unde etiam sortilegi dicuntur secundum Isidorum qui sub
755 nomine fidei religionis per quasdam, quas sanctorum seu apostolorum sortes uocant, di-
uinacionis scienciam profitentur aut quarumcumque scripturarum inspectione futura
promittunt. Causa XXVI questione I, II, III.

Mendacium secundum Augustinum est falsa uocis significatio cum intencione fal-
lendi et distinguit Augustinus octo genera mendaciorum. Primum est uiolate religionis
ut in articulis fidei, secundum est lesionis tantum, tercium lesionis cum praua utilita-
760 te alterius, quartum est libidinis, quintum est cupiditatis placendi in damno[B 57 r b]
pecunie, sextum est utilitatis, septimum est utilitatis in periculo persone, octauum est
utilitatis in iactura pudicitie. Quinque prima genera sunt mortalia, tria sequencia sunt
uenialia.

Aliter secundum Augustinum est mendacium perniciosum siue malignitatis, offi-
765 ciosum siue pietatis et iocosum siue leuitatis. Primum comprehendit quinque genera
prima, secundum tria sequencia, tercium dictis octo generibus supra.

Periurium est mendacium iuramento firmatum. Committitur autem tribus modis
scilicet cum aliquis iurando loquitur factum putans esse uerum sine intencione fallendi.
Item cum quis [B 57 v] iurando loquitur uerum cum intencione fallendi. Primum est
770 peccatum ueniale maxime si adhibita fuerit sufficiens diligencia. Secundum et tercium
sunt mortalia. Primum periurium est indiscrecionis, secundum tentecionis, tercium
decepcionis.

Adulatio est peruersa laudatio. Fit autem tripliciter aut enim adulatur quis attri-
buendo alicui bonum quod non habet, aut approbando mala que habet, aut nimis ex-
775 tollendo bonum quod habet. Duo prima dicuntur mortalia tercium uero est ueniale.

ler at gøre. Lodtrækning inddeles i 3 typer, nemlig med henblik på fordeling, strategivalg eller spådom. Den første gælder, når der spørges om, hvad der bør tilfalde hvem, hvis man ikke kan komme overens om en bestemt fordeling af nogle værdier. Den anden, nemlig strategivalg, forekommer, når der trækkes lod om hvad man skal gøre, hvis to alternative planer synes lige gode. Den tredje, lodtrækning med henblik på spådom, er til for at afgøre, om noget vil ske eller ikke ske i fremtiden, eller hvad der kan ske med dette eller hint. De to første lodtrækningstyper er tilladte ud fra hvad der forstås af Ordspr. (16.33): "I kappefolden rystes loddet, men fra Herren . . ., osv.", og derom også *Augustin*: "Lodtrækning er ikke i sig selv dårligt og kan i tilfælde af menneskets tvivl anvise Guds vilje". Den tredje form for lodtrækning er dog fuldstændig utilladelig, og den er i egentlig forstand spådom ved lodtrækning. Derfor kaldes iflg. *Isidor* også de personer, som under et falsk dække af fromhed praktiserer lodtrækning og spådomskunst med 'helgenernes eller apostlenes lodder' eller lover bestemte ting om fremtiden med udgangspunkt i tilfældige skriftsteder, for lodtræknings-spåmænd ('sortilegi'). Herom 'Causa' 26, 'Quaestio' 1-3.

Løgn er iflg. *Augustin* et usandt udsagn med den hensigt at snyde en anden. Han opregner 8 typer af løgne. Den første har med direkte angreb på religionen at gøre (dvs. hvad angår trosartiklerne), den anden drejer sig om en løgn, som blot krænker dem, den tredje omfatter en løgnagtig krænkelse som før, der samtidig er ugunst for en anden person, den fjerde er at lyve på grund af begær, den femte er løgn og smiger for at undgå tab af penge, den sjette er at en nødløgn til egen fordel, den syvende er at lyve for at hjælpe en anden i nød, den ottende er at lyve for at omgive sig med et falsk skin af kyskhed. De 5 første er dødssynder, mens de tre sidste er tilgivelige.

Alternativt siger *Augustin* om løgnen at den kan være a) skadelig eller ondsindet, b) den kan være betinget af moralsk pligt eller omsorg for andre, og c) den kan være humoristisk eller letfærdig. I denne anden typologi omfatter den første definition alle de 5 første slags i den ovenfor nævnte, den anden kategori omfatter de sidste 3 slags. Den tredje kategori falder uden for de ovenfor nævnte.

Mened er en løgn bekræftet ved ed. Mened begås på tre måder, nemlig a) når en person sværger på noget, som vedkommende tror er sandt, uden bedragerisk hensigt, b) hvis nogen sværger falsk i en nødsituation, c) hvis nogen sværger falsk med bedragerisk hensigt. Den første er en tilgivelig synd, især hvis vedkommende har udvist tilstrækkelig påpasselighed. Den anden og tredje type (b+c), er dødssynder. Den første kalder man mened ved tvetydige omstændigheder, den anden kaldes mened ved fristelse, og den tredje kaldes bedragerisk mened.

Smiger er umoralsk anprisning. Der er 3 slags, nemlig a) når man smigrer nogen ved at lade som om, vedkommende har en eller anden god egenskab, som slet ikke er til stede, b) ved at bifalde vedkommendes dårlige egenskaber, eller c) ved at opreklamere en god egenskab hos vedkommende i overdreven grad. De to første er dødssynder, den sidste er tilgivelig.

Detractio est peruersus conatus tendens ad [B 57 ub] alterius fame diminucionem. Et fit sex modis scilicet occulta mala proximi publicando, secundo audita augmentando, tertio falsa crimina imponendo, quarto occulta bona negando, quinto manifesta bona minuendo, sexto bona in mala conuertendo.

780 Simonia est studiosa uoluntas uel cupiditas emendi uel uendendi aliquod spirituale uel spirituali annexum. Inter crimina ecclesiastica primum locum obtinet. Unde etiam nomen heresis meretur. Simonia dicta est a Simone Mago qui uoluit emere gratiam spiritus sancti pro pecunia a beato Petro apostolo. Contrahitur autem tribus speciebus scilicet muneris obsequii, manus et lingue. Munus ab obsequio est seruitus indebite
785 impensa. Munus a manu est pe[B 56 v]cunia et res alie. Munus a lingua est fauor indebite impensus. Item nota, quod quedam sunt prohibita, quia simoniaca, ut uendere uel emere dona spiritus sancti et in his contrahitur aliquando simonia sola uoluntate et intencione. Quedam autem sunt simoniaca, quia prohibita, ut [U 171] uendere uicariam uel economatium uel aduocaciam et in his simonia contrahitur sola uoluntate. Item
790 nota, quod elemosyna temporalis datur pro uita eterna et non committitur simonia.

Apostasia est temerarius recessus a statu fidei, obediencie uel religionis et dicitur apostasia quasi post uel retro statio. Unde apparet, quod triplex est apostasia [B 56 v b] scilicet perfidie, inobediencie et irregularitatis. Perfidie quando quis recedit a fide catholica, ut Iulianus apostata. Inobediencie qua quis transgreditur spontanea uoluntate
795 preceptum ut Adam et Eua et qui sacris canonibus obedire contemnunt, ut habetur causa III, questione IIII, "Alieni...". Irregularitatis qua quis a statu religionis assumpte recedit, de quo habetur libro 'Decretalium' capite ultimo.

Sacrilegium est sacre rei uiolatio uel usurpatio et dicitur quasi sacrilegium et committitur in personam ut uerberando clericum uel personam religiosam, in locum ut cum
800 uiolatur immunitas ecclesie uel cimiterium. In rem, cum res consecrata uel sacro usui [B 57 r] deputata usurpatur. Et hoc iterum membrum subdistinguitur. Aut enim fit auferendo sacrum de sacro aut sacrum de non sacro. De his omnibus et pena sacrilegorum habetur causa XVII, questione IIII, "Quisquis...".

Scandalum est dictum uel factum uel signum cuius occasione trahitur quis in consensum mortalis peccati et dicitur a scandalo grece quod est offensio latine. Unde scandalizare proximum nihil est aliud nisi offendere eum prouocando in consensum peccati
805 mortalis occasione dicti uel facti uel cuiusque exterioris signi. Item nota quod scanda-

Bagtaleri er et umoralsk forsøg på at skade en andens omdømme. Det sker på 6 måder, nemlig ved at offentliggøre 'snavs' om et medmenneske, ved at opblæse et dårligt rygte om en anden person, ved at fremsætte falske anklager, ved at fortie de gode ting, vedkommende har gjort, ved at bagatellisere vedkommendes åbenlyst gode handlinger, og endelig at udlægge andres gode handlinger som slette.

Simoni er et brændende ønske eller lyst til at købe eller sælge noget åndeligt, eller noget, som har med det åndelige at gøre. Simoni indtager helt klart førstepladsen blandt de synder, som begås i kirken. Derfor fortjener simoni også at blive karakteriseret som kætteri. Ordet simoni er afledt af Simon Magus, som ville købe Helligåndens nåde af apostlen Peter for rede penge. Simoni begås på tre måder, nemlig ved betaling med underdanighed, håndslag og løfte. Betaling med underdanighed er ydelse af uretmæssig underkastelse. Betaling ved håndslag er betaling med rede penge eller andre værdigenstande. Betaling ved løfte er at yde én et uretmæssigt privilegie. Læg også mærke til, at der er ting, som ikke er tilladt fordi de medfører simoni, nemlig at sælge eller købe Helligåndens gaver. I disse tilfælde begås simoni af og til alene ved hensigt eller forsæt. Der er også andre ting, der falder ind under simoni og derfor er utilladelige, såsom at sælge et kirkeligt vikariat, en stilling som administrator eller kirkeværge. I disse tilfælde begås simoni allerede ved hensigten om at købe sig til stillingen. Bemærk også, at almisse i denne verden gives for at opnå det evige liv, og derfor er almisse ikke simoni.

Frafald er en ubesindig afstandtagen fra en livsholdning baseret på tro, lydighed og fromhed. Etymologisk er 'apostasia' dannet ud fra betydningerne 'tilbage' (gr. 'apo' = lat. 'retro') og 'ståsted' (gr. 'stasia' = lat. 'statio'). Det heraf klart, at frafald kan ske på tre måder, nemlig ved a) fornægtelse af tro, b) ulydighed og c) brud på regler. Frafald ved fornægtelse af troen forekommer, når nogen frasiger sig den katolske tro, ligesom kejser Julian den Frafaldne ('Apostaten'). Frafald ved ulydighed forekommer, når man ved pludselig indskydelse overtræder et bud, fx som Adam og Eva og dem, som foragter kanonisk lov, som det står i 'Causa' 3, 'Quaestio' 4: "Fremmede . . .". Frafald ved brud på regler forekommer, når nogen falder fra den religionspraksis, vedkommende tidligere har antaget. Herom kan man læse i 'Decretalia', sidste kapitel.

Helligbrøde er et angreb på eller misbrug af en hellig genstand, forstås som 'helligskade', og begås mod en person fx ved at give en præst eller munk tæsk, eller mod et sted, når fx en kirke eller kirkegårds ukrænkelighed angribes. Helligbrøde kan også begås mod en genstand, nemlig ved tyveri af ting beregnet til religiøst formål. Tyveri af hellige genstande kan igen underinddeles i ran af helligt fra et helligt sted, og ran af helligt fra et profant sted. Om alle disse ting og straffen for helligbrøde, se 'Causa' 27, 'Quaestio' 4, "Enhver . . .".

Skandale forårsages af udsagn, gerninger eller symboler, ved hvilke synderen giver efter for en dødssynd. Ordet 'skandale' er græsk, og det kan oversættes til latin som 'offensio' (anstød, fornærmelse, forargelse). Heraf kan det udledes, at det at skandalisere et medmenneske ikke er andet end at vække anstød og provokere vedkommende til at

lum [B 58 r] est mortale peccatum et quod non. Sic accipe ipsum factum, dictum uel
signum cuius occasione alii trahuntur ad peccatum, aut est malum in se aut bonum aut
810 indifferens. In primo casu fugiendum est et tum propter ipsum factum quod malum
est, tum propter circumstanciam quia eius occasione alii trahuntur ad malum. In se-
cundo casu aut est tale bonum quo omisso non est salus nec est dimittendum propter
aliquod scandalum, alias potest aliquod bonum omitti pro uitando scandalo et similiter
ea que sine peccato mortali committi non possunt non sunt propter uitandum scanda-
815 lum com[B 58 r]mittenda. Specialiter autem sunt tria, que propter scandalum uitand-
um non sunt omittenda scilicet uita recta, doctrina sana, et in iudicio iusticia. Non est
enim male uiuendum nec erronee docendum nec iniuste iudicandum propter scanda-
lum uitandum. Unde uersus:

820 Scandala pro uita, doctrina, iusticiaque.
Unde non effugies, sunt in reliquis fugienda,

Item nota quod scandalizans etiam scandalum dicitur, unde dominus dixit Petro:
“Scandalum tu mihi es”. Et sacerdos tenens publice concubinam dicitur scandalum
825 parochie.

Usura est ex mutuo lucrum, ex pacto debitum uel exactum. Vel usura est quod qui-
dquid sorti accedit ex pacto uel intencione precedente. Unde non committitur usura
nisi in contractu mutui. Dicitur autem usura quasi usus rei uel usus aeris. Usura con-
trahitur cum causa mutuandi principaliter respicit lucrum siue emolumentum. Si uero
830 respicit principaliter caritatem, secundario autem aliquod emolumentum, quod gratis
datur, non est usura. Item usura alia spiritualis quando datur eleemosyna parua, ut ha-
beat uita eterna. Alia corporalis que est duplex, quarum una dicitur fenus sortis, alia
fenus [B 58 v b] fenoris uel improbum fenus et hoc facit hominem infamem et nunquam
excusatur. Prior autem excusatur in aliquibus contractibus, ut dicit Raymundus in sua
835 ‘Summa’ et similiter Gaufredus in sua ‘Summa’ communiter quando ueniunt ex pacto
et ex mora et utraque illicita nisi aliquibus rationibus excusetur.

Abusio est boni usus in peruersum usum commutatio. Sunt autem duodecim abu-
siones claustralium scilicet prelatus negligens, discipulus inobediens, iuuenis otiosus,
senex obstinatus, monachus curialis, monachus causedicus, habitus pretiosus, cibus ex-
840 quisitus, rumor [B 59 v b] in clauetro, lis in capitulo, dissolutio in choro, irreuerencia
circa altare. Item sunt duodecim abusiones secularium scilicet sapiens sine operibus,

give efter for en dødssynd åbenbaret ved et udsagn, en handling, eller et eller andet ydre tegn. Læg derfor mærke til, hvilke skandaler i sig selv er dødssynder, og hvilke, der ikke er. Forstå således det udsagn, den gerning eller det tegn, ved hvilket andre føres i synd, som værende enten i sig selv noget ondt, noget godt eller neutralt. I første tilfælde skal man undgå det, dels på grund af selve gerningen, som i sig selv er ond, dels på grund af omstændighederne, ved hvilke andre kan føres ind i synd. I det andet tilfælde er der tale om en god handling, som hvis den undlades, ikke kan føre til frelse, og da skal man ikke undlade at gøre noget offentligt kendt, selvom det kan vække skandale. I andre tilfælde kan et gode forties for at undgå skandale og ligeledes bør man aldrig foretage sig noget, som ikke kan gøres uden at medføre dødssynd, også for at undgå at vække skandale. Der er særlig tre ting, som aldrig må fraviges for at undgå at vække skandale, nemlig ret livsførelse, den rette lære, og retfærdighed i domme. Det er nemlig ikke rigtigt at fortie det, hvis nogen lever forkert, forkynnder noget usandt eller dømmer uretfærdigt, blot for at undgå at vække skandale. Heraf følgende vers:

Skandale til fordel for liv, lære og retfærd,
skal du ej sky, men ellers er det en uting.

Læg også mærke til, at den, som vækker skandale, også selv kan kaldes en skandale, sådan som Jesus sagde til Peter (Mat. 16.23): "Du er mig en skandale". Og en præst, som åbenlyst holder en kvindelig samlever, kaldes en skandale for sognet.

Renter er profit af lån, der skyldes eller er betalt efter aftale. Alternativt defineres rentetagning som det, der tilføres hovedstolen efter aftale eller præcedens. Etymologisk set er ordet rente ('usura') afledt af ordet brug ('usus'), dvs. af penge eller værdier. Renter forekommer, når en låneaftale indgås med henblik på fortjeneste eller profit. Hvis formålet først og fremmest er at give en kærlig håndsækning, som gives gratis, og kun sekundært en lille gevinst, er der ikke tale om egentlig rentetagning. Ligeledes er åndelige renter en helt anden sag, nemlig når der gives en lille almisser, for at man kan opnå evigt liv. Den materielle rentetagning kan opdeles i to typer, nemlig renter alene af hovedstolen, og renters rente eller ågerrenter, hvilket aldrig kan undskyldes og gør ågerkarlen til paria. Den første kategori, dvs. renter af hovedstolen, kan undskyldes i visse lånekontrakter, som *Ramon de Penyafort* siger i sin 'Summa' og ligeledes *Goffredo da Trani*? i sin 'Summa', samstemmende, når rentesatsen og løbetiden er aftalt. Begge typer af rentetagning er således utilladelige, medmindre de kan undskyldes under visse helt specielle forhold.

Misbrug er, at man fordrejer brugen af noget, som er godt, til noget afskyeligt. Der er 12 former for misbrug blandt dem i klostrene, nemlig en forsømmelig præst, en ulydig elev, en doven novice, en forstokket gamling, en munk med hofvaner, en munk, som agerer advokat, dyrt tøj, udsøgt kost, rygter i klostret, konflikt i kapitelsalen, uorden i koret, og mangel på respekt omkring alteret. Ligeledes er der 12 misbrugssynder blandt

senex sine religione, adulescens sine obediencia, diues sine eleemosyna, femina sine pudicitia, dominus sine uirtute, christianus contentiosus, pauper superbus, rex iniquus, episcopus negligens, plebs sine disciplina, populus sine lege.

845 **15 <Tractatus decimus tercius – De sacramentis>**

Sacramentum est sacre rei signum. Hec descriptio conuenit sacramentis tam ueteris legis quam noue. Signum autem est, quod preter speciem quam ingerit sensibus facit aliquid in cogitationem uenire.

850 Instituta fuerunt sacramenta propter humilitacionem, erudicionem et exercitacionem. Propter humiliacionem ut homo, qui se erigendo per superbiam inobediens fuit deo diligendo creaturam supra deum siue eius preceptum, humiliando se ex precepto dei salutem a deo per inferiora se scilicet elementa quereret. Item propter erudicionem ut homo per uisibilem exteriorum operacionem intelligeret uirtutem diuinam inuisibilem interius operantem. Item propter exercitacionem ut scilicet homo uitet periculum
855 otiositatis que multa mala docet et magis exerceat se in talibus salubribus quam aliis sibi nociuis. Differunt autem [B 60 r b] sacramenta ueteris legis que fuerunt oblationes et hostie et noue legis in eo quod quam illa figurabant et promittebant ista exhibent salutem. Item sacramenta noue legis sunt rememoratiua [U 172] et denunciatiua et prenunciatiua. Rememoratiua causa salutis scilicet passionis Christi, denunciatiua
860 gracie quam continent, et prenunciatiua glorie et uite eterne. Sacramenta uero ueteris legis tantum fuerunt prenunciatiua trium predictorum excepta circumcissione que fuit prenunciatiua primi et ultimi et denunciatiua medii scilicet gracie. Quam circumcissionem decuit institui propter expressiorem significacionem curacionis originalis peccati respectu precedentium [B 59 v] remediorum.

865 Sacramenta noue legis sic describuntur secundum Augustinum: "Sacramentum est inuisibilis gracie uisibilis forma eius similitudinem gerens et causa exsistens". Consistunt autem sacramenta noue legis in rebus siue operibus sensibilibus et uerbis. Et hoc decuit quia in auctore salutis fuit et est res sensibilis humanitatis et uerbum deitatis. Sunt uero sacramenta noue legis numero septem scilicet baptismus, confirmatio,
870 eucharistia, penitencia, extrema unctio, ordo et matrimonium, que comprehenduntur hoc uersu:

Abluo, firmo, cibo, dolet, ungitur, ordino, iungo.

875 Per primum intratur in aulam regis Christi scilicet ecclesiam et fit homagium Chri-

befolkningen uden for klostrene, nemlig en vismand, som ikke tager affære, en gamling uden fromhed, et ulydigt ungt menneske, en gerrig rigmand, en skamløs kvinde, en husherre uden moral, en stridbar kristen, en opblæst fattigmand, en uretfærdig konge, en forsømmelig biskop, en tøjlesløs pøbel, og et lovløst folk.

15 Trettende afhandling: Om sakramenterne

Et sakramente er et tegn på en hellig foreteelse. Denne betegnelse passer såvel på GT som NT. Et tegn er det, som ud over den form, som sanserne opfatter, leder tanken hen på noget andet.

Sakramenterne blev indstiftet med henblik på ydmyghed, oplæring og øvelse. Med henblik på ydmyghed for at mennesket, som var ulydigt mod Gud og rejste sig i overmod ved at elske skabningen mere end Gud eller hans bud, kan søge frelse fra Gud ved at adlyde hans bud og ydmyge sig gennem noget, som står under mennesket, nemlig de fysiske ting, der indgår i sakramentet. Oplæring sker ved at mennesket gennem sakramentets ydre, synlige handling forstår dets usynlige indre, guddommelige kraft. Øvelse har det formål, at mennesket kan undgå lediggangens farer (der som bekendt kan medføre meget ondt) og i stedet kan opøves i de ting, som er helsebringende snarere end selvdestruktive. Der er forskel på GT- og NT-sakramenter, idet de førstnævnte bestod i gaver og ofringer, mens NT-sakramenterne realiserer den frelse, som blev profeteret og lovet i GT-sakramenterne. NT-sakramenterne er a) ihukommende, b) forkyndende og c) profetiske. Ihukommende, fordi de drejer sig om den frelse, der er begrundet i Kristi lidelse, forkyndende om den nåde, de indeholder, og profetiske i forhold til herligheden og det evige liv. GT-sakramenterne var, hvis man anlægger den tredeling, jeg lige har talt om, udelukkende profetiske, undtagen omskærelsen, som var profetisk i forhold til punkt a) og c), samtidig med at den var forkyndende i forhold til punkt b). Det var en tvingende nødvendighed, at omskærelsen blev indstiftet pga. dens meget udtrykkelige betydning i forhold til helbredelsen af arvesynden sammenlignet med tidligere behandlinger.

NT-sakramenterne beskrives således af *Augustin*: "Et sakramente er den synlige form af den usynlige nåde, og det frembyder lighed og eksisterer af en specifik årsag." NT-sakramenterne består af nogle fysiske ting eller nogle handlinger, der kan sanses, og nogle bestemte ord. Det er meget passende, da begge dele var til stede hos frelsens ophavsmænd, både menneskelighedens sansbare ting, og guddommelighedens ord. NT-sakramenterne er syv i antal, nemlig dåb, konfirmation, eukaristi, bod, den sidste salvelse, ordination og ægteskab, og de sammenfattes med dette vers:

Jeg renser, bekræfter, spiser, fortryder, salves, ordinerer og forbinder.

Gennem det første sakramente, dåben, kommer man ind i Kristi kongebolig, dvs.

sto [B 60 v b] et conscribitur in eius exercitu. Per secundum armaturam accipit, per tertium cibatur, per quartum uulneratus sanatur, per ordinem principes et duces celis constituuntur, per extremam unctionem emeriti ad quietem mittuntur. Per matrimonium noui ad miliciam requiruntur.

880 Tria de ipsis, scilicet baptismus, confirmatio et ordo non iterantur, quia in illis character anime imprimitur. Est autem character signum spirituale indelebile ui sacramenti anime impressum quo fideles ab infidelibus distinguuntur.

Ad uirtutes autem hunc habent ordinem quod baptismus dicitur specialiter sacramentum fidei, extrema unctio spei, eucharistia caritatis, confirmatio fortitudinis, penitencia iusticie, ordo prudencie, [B 61 r] matrimonium temperancie. Circa uicia ordinantur sic: Baptismus est contra superbiam, eucharistia contra inuidiam, extrema unctio contra iram, confirmatio contra acediam, ordo contra auariciam, penitencia contra gulam, matrimonium contra luxuriam.

890 Ad quodlibet sacramentum noue legis quod solemniter exhibetur quattuor exiguntur scilicet debita materia, debita forma uerborum, minister et intentio.

Baptismus est ianua omnium sacramentorum et summe necessarius. Nullum enim sacramentum rite datur ante baptismum. Baptismus est triplex scilicet fluminis fluminis et san[B 61 r b]guinis. Primus est sacramentum, duo residui non. Dicuntur tamen baptismi quia eundem effectum habent quantum ad delecionem culpe et pene. Primus sic describitur. Baptismus est tinctio in aqua uerbo uite sanctificata, uel baptismus est ablutio corporalis sub forma uerborum prescripta. Huius sacramenti materia est aqua nec potest fieri baptismus nisi in aqua qui liquor est omnibus communis nec minor aqua sufficit [U 172 v] quam qua caput potest perfundi. Forma uerborum hec est: "Ego baptizo te in nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen". Sed hoc pronomen 'ego' non est de forma nec 'Amen'. Huius facti duplex est effectus siue res, scilicet interior [B 61 v] a peccatis et specialiter ab originali peccato mundatio et characteris impressio.

Confirmatio est chrismatis inunctio per manum pontificis in robur spirituale collata sub forma uerborum prescripta. Materia huius sacramenti est chrisma quod conficitur ex oleo oliuarum et balsamo per consecracionem et sanctificacionem pontificis. Ex oleo oliue propter nitorem consciencie et pinguedinem misericordie, et balsamo propter odorem bone fame. Forma uerborum consecracionis hec est: "Signo te signo crucis, confirmo te chrismate salutis in nomine, et cetera. Amen". Dispensator huius sacramen-

894 eundem] U : eundum Walz

Kirken, man afgiver troskabsed til Kristus og indrulleres i hans hærstyrke. I det andet sakramente, konfirmationen, bliver man udrustet til kamp, i det tredje, nadveren, får man næring, i det fjerde, bodens sakramente, bliver man helbredt, hvis man er såret, ved ordination udvælges himlens generaler og officerer, og ved den sidste salvelse stedes veteranerne til hvile. Ægteskabet sørger for at levere nye soldater.

Tre af sakramenterne, nemlig dåb, konfirmation og ordination, gentages ikke, fordi der gennem dem indstemples et mærke i sjælen. Dette mærke er et uudsletteligt, åndeligt tegn, som ved sakramentets kraft er fæstnet til sjælen, og herved skelnes de troende fra de ikke-troende.

I forhold til de syv dyder kan man opstille det system, at dåben særligt er troens sakramente, den sidste salvelse er håbets, nadveren er kærlighedens, konfirmationen er modets, boden er retfærdighedens, ordinationen er visdommens, og endelig er ægteskabet selvbeherskelsens sakramente. Sammenholdt med dødssynderne kan man sige, at dåben virker mod overmod, nadveren mod misundelse, den sidste salvelse mod vrede, konfirmationen mod ligegyldighed, ordinationen mod grådighed, boden mod frådseri, og ægteskabet mod vellevned.

Hvert af NT-sakramenterne, som gennemføres højtideligt, har fire forudsætninger: a) den rigtige fysiske genstand, b) den korrekte formulering, c) en autoriseret sakramentsforvalter, og d) det rette sindelag.

Dåben er indgangsdør til alle sakramenterne og den er højst nødvendig. Intet af de øvrige sakramenter kan med rette gives før dåben. Dåben har tre aspekter, nemlig flod (vand), ånd (nåde) og blod (lidelse). Af disse tre er kun flod det egentlige sakramente. De to sidste kaldes blot dåb, fordi de har den samme virkning mht. annullering af skyld og straf. Men den første kan beskrives således: Dåben er gennemvædning med vand, der er helliggjort ved livets ord, eller: Dåben er en afvaskning af legemet gennemført ved en foreskrevet ordfølge. Den fysiske ting forbundet med dette sakramente er vand, og dåben kan ikke gennemføres undtagen med vand, som er en væske, alle har adgang til; der kan ikke anvendes mindre vand, end det der skal til for at hælde det ud over hovedet. Den autoriserede formel er følgende: "Jeg døber dig i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn. Amen". Men det udtrykte personlige stedord 'Jeg', og heller ikke det afsluttende 'Amen', er principielt nødvendige i den latinske formel. Dåbshandlingen har to resultater eller virkninger: a) den indre renselse fra synd, især fra arvesynden, og b) et blivende aftryk på sjælen.

Konfirmationen er salvelsen med krisma ved biskoppens hånd til åndelig styrkelse under fremsigelsen af en bestemt formel. Dette sakramentes genstand er krisma, dvs. en salve som fremstilles af olivenolie og velduftende balsam, der er velsignet og indviet af biskoppen. Olivenolie symboliserer samvittighedens glans og barmhjertighedens fedme, mens balsam forbindes med duften af et godt omdømme. Formlen for meddelelsen af konfirmationen er følgende: "Jeg betegner dig med korsets tegn, og jeg bekræfter dig

ti est solus pontifex, effectus plenitudo gratie date et ad audaciam profitendi Christum
et characteris impressio. Et decens est ut confirmandus offeratur ieiunus ieiuno et non
910 a seipso offeratur sed ab alio et caput seruet a locione septem diebus.

Sacramentum eucharistie est corporis et sanguinis Christi sub forma rerum uisi-
bilium per mysterium ad hoc constitutum fidelibus facta collatio. Huiusmodi sacra-
menti materia est panis de frumento sine fermento et uinum non in acetum corrup-
tum sed uinum aqua mixtum. Forma uerborum hec est: "Hoc est corpus meum et hic
915 est calix sanguinis mei noui et eterni testamenti mys[B 62 r]terium fidei qui pro uobis
et pro multis effundetur in remissionem peccatorum". Hoc instituit Iesus Christus in
cena a suis recessurus et est sacramentum suauissime communionis quo Christo uni-
mur et suis. Species uini et panis sunt sacramentum exterius signans corpus Christi
uerum et sanguinem. Et ipsum corpus Christi uerum signat corpus Christi mysticum
920 id est coniunctionem capitis et membrorum omnium. Hoc sacramentum indigne sci-
licet cum consciencia mortalis peccati accipiens peccat mortaliter. Huius dispensator
est solus sacerdos nec debet sumi nisi a ieiunis nisi in necessitate. Hoc sacramentum
est sacramentum sacramentorum.

Dicuntur autem [B 62 r b] sacramenta sibi inuicem quedam maiora esse et quedam
925 minora diuersis rationibus que tanguntur his uersibus:

Maiores in effectu baptismus, corpus in esse,
Coniugium signo, maiori chrisma ministro.

930 Sumitur autem corpus Christi et sanguis non sub propriis speciebus uel formis sed
alienis triplici ratione que tanguntur his uersibus:

Sumitur occulte Christus ne sit tibi stulte
Horror uel risus, sit quia lucrosa fides.

935 In sacramento debet aqua que signat populum poni in calice sed ita parua ut a uino
[U 173] possit absumi.

Penitencia est mala preterita plangere et plangenda iterum non committere, id est
nolle iterum committere. Et dicitur [B 62 v] penitencia quasi pena tenax quia est sem-
940 per in hac uita tenenda. Cuius actiones sunt tres. Prima que fit ante baptismum quasi
preparacio. Secunda post baptismum scilicet de uenialibus. Tercia de mortalibus. Item
tres sunt eius species scilicet solemnis, publica et priuata. Item tres sunt eius partes
scilicet contritio, confessio, satisfactio. Contritio est dolor uoluntarius semper in se pu-

936 aqua] U : <uino misceri> aqua Walz

ved salvens frelsende kraft i Faderens, osv. Amen.” Det er kun en biskop, der kan uddele dette sakramente, og dets virkninger er a) modtagelse af nådens fylde, b) et blivende aftryk på sjælen med henblik på mod til at bekende Kristus. Det er passende, at den, der skal konfirmeres, præsenterer sig fastende for en fastende biskop, at konfirmanden præsenteres af en fadder, og at man ikke vasker sit hoved de næste 7 dage.

Nadverens sakramente er uddeling til de troende af Kristi legeme og blod under skikkelse af synlige ting, indstiftet gennem et mysterie beregnet til dette. Dette sakramentes genstande er ugæret brød og vin, der endnu ikke er blevet sur, men god vin blandet med vand. Den korrekte formel er denne: “Dette er mit legeme og dette er kalken med mit blod, den nye og evige pagts blod, troens mysterie, som udgydes for jer og for mange til syndernes forladelse”. Dette sakramente indstiftede Jesus Kristus ved afskedsmåltidet, før han skulle skilles fra sine disciple. Det er det allermest attraktive fællesskabets sakramente, som forener os med Kristus og hans disciple. Vin og brød er de ydre skikkelser, som viser hen til Kristi sande legeme og blod. Dette Kristi sande legeme er endvidere et tegn på Kristi mystiske legeme, dvs. foreningen af hovedet og alle lemmerne. Hvis man modtager dette sakramente uværdigt, dvs. med en dødssynd på samvittigheden, begår man endnu en dødssynd. Det er kun en præst, som kan forvalte dette sakramente, og det bør ikke, undtagen i særlige tilfælde, indtages af én, der ikke er fastende. Nadveren er sakramenternes sakramente.

Nogle sakramenter siges at være større og nogle mindre i forhold til hinanden på forskellige måder. Det berøres i disse vers:

Større i virkning er dåben, Kristi legeme større i ‘væren’.

Ægteskabet er større i tegn, konfirmationen har en højerestående forvalter.

Kristi legeme og blod indtages ikke under sit eget udseende og skikkelse, men under andre udseender og former af tre grunde, som berøres i disse vers:

Kristus indtages skjult, så du ikke, dum, som du er,
bliver bange eller står og griner, for troen skal gavne.

Ved nadverens sakramente hælder man lidt vand – det er et tegn på gudsfolket – i kalken, men kun så lidt, at det kan opsuges af vinen.

Bodfærdighed er det at begræde noget fortidigt og ikke at gentage de synder, man begræder, dvs. at have det forsæt ikke at begå dem igen. Bodfærdighed (paenitentia) er sandsynligvis afledt af bod (paena) og vedholden (tenax), fordi man skal holde ved den gennem hele dette liv. Der er tre faser i bodfærdighed. Den første ligger før dåben, som en forberedelse. Den anden ligger efter dåben og den vedrører tilgivelige synder. Den tredje handler om dødssynder. Bodfærdighed har også tre udtryk, nemlig det rituelle,

niens, quod dolet admisisse. Confessio est legitima coram sacerdote peccatorum declaratio. Satisfactio est causas peccatorum excidere et eorum suggestionibus aditum non indulgere.

Confessio et satisfactio sunt signa tantum. Contritio [B 62 v b] res est respectu predictorum et signum respectu remissionis peccatorum, que est res tantum et non signum. Forma uerborum hec est: "Absoluo te auctoritate dei et matris ecclesie a peccatis de quibus es uere contritus et confessus". Quanta autem et qualis contritio sufficit et qualis debet esse confessio et satisfactio nota in 'Breuiario'. Regulariter confitens debet diligenter totam uitam suam discutere super quolibet peccato et super omnibus dolere, omnia perfecte et plane siue nude confiteri, quod sibi iniungitur libens suscipere et satisfacere carnem castigando, eleemosynas largiendo et orando. Unde uersus:

955

[B 63 r] Discute, contere, dicito, sustine, da, pete, stringe.

Minister huius sacramenti est solus sacerdos. Debet etiam confitens querere confessorem scientem et auctoritatem habentem alias de facili decipitur.

960 Utrum autem debeant fieri interrogaciones et qualiter et cuiusmodi penitencie debent iniungi et qualiter penitencie sunt arbitrarie et qualiter non, require in 'Breuiario' et in 'Summa' Raymundi.

Ne tamen sub silentio transeat, nota quod secundum canonem et dicta sanctorum regulariter pro omni peccato mortali per opus exterius consummato septennis penitencia iniungenda est et tantum magis et minus a supra<dicta> est imponenda secundum maioritatem et minoritatem criminis et circumstantias personarum, temporis et loci. Annualis penitencia dicitur ieiunium trium hebdomadarum ante natale et trium ante festum beati Ioannis Baptiste et trium ante festum beati Michaelis necnon et trium feriarum legitimarum in qualibet septimana scilicet diei Lune [U 173 v], Mercurii et Veneris, quattuor temporum et uigiliarum apostolorum Petri et Pauli, Bartholomei, Matthei, Simonis et Iude, Andree et Thome et Mathie. Sacerdos si fornicatus peniteat decem annis secundum formam tradicionalem in 'Decreto' d. LXXXII. Si cum filia spirituali peccauerat peniteat duodecim annis, si episcopus fornicatur peniteat quindecim annis. Sodomiticum omne peccatum carnale concupiscencie excedit. Nota uero quod imponitur penitencia triennis communiter pro simplici fornicacione, aliquando non nisi duodecim dies in pane et aqua in anno secundum discreti sacerdotis iudicium. Unde patet quod penitencie sunt arbitrarie secundum illud Leonis pape: "Tempora penitudinis habita moderacione constituenda sunt tuo iudicio prout conuersorum animos

975

det offentlige og det private. Der er også tre elementer i den, nemlig anger, syndsbe- kendelse, og godtgørelse. Anger er en smerte over sin egen vilje, fordi man er ked af, at man har tilladt den at begå en synd. Anger er rettet mod en selv, som en slags straf. Regulær bekendelse foregår på tomandshånd med en præst, idet man redegør for sine synder. Godtgørelse er at udrydde årsagerne til synd og at sikre sig, at man ikke giver efter for tilskyndelsen til at synde.

Skriftemål og bod er blot ydre tegn. Anger er det centrale i forhold til det, jeg har nævnt ovenfor, og det centrale tegn i forhold til syndernes forladelse, som i sig selv er en realitet, ikke blot et tegn. Den korrekte formel er denne: "Ved Guds og Moder Kirkes autoritet løser jeg dig fra de synder, som du ærligt har angret og bekendt". Hvor meget og hvilken anger, der er tilstrækkelig, og hvordan bekendelsen og godtgørelsen bør foregå, det kan man læse om i mit 'Breviarium'. Den, som skrifter efter de udstukne regler, skal systematisk og kritisk gennemgå hele sit liv med hensyn til en hvilken som helst synd og fortryde dem alle, bekende det hele direkte eller uden omsvøb, velvilligt tage imod den bod, som pålægges ham eller hende, og genoprette balancen ved at tæmme lysten, give almisser og bede. Herom dette vers:

Gennemgå, angre, bekende, udholde, give, bede og fastholde.

Det er kun en præst, som kan forestå dette sakramente. Den skriftende bør opsøge en veluddannet skriftefader som har autorisation, ellers bliver man let holdt for nar.

Om der skal udspørges, og hvordan, og hvilken bod, der bør pålægges, og hvordan den ene form for bod er underlagt skøn, mens en anden ikke er, det kan du læse mere om i mit 'Breviarium' og i *Ramon de Penyafort's* 'Summa'.

Her skal det ikke forbigås i tavshed, at den kanoniske tradition og kirkefædrenes udtalelser tilsiger, at der normalt skal pålægges 7 års bod for enhver dødssynd, der er begået ved manifest handling, og så meget mere eller mindre skal der pålægges, som svarer til anklagens alvorligere eller mildere karakter, alt efter omstændighederne med hensyn til de involverede personer, tid og sted. Årligt tilbagevende bodsdage omfatter de tre ugers faste før Jul, de tre uger før Sankt Hans, de tre uger før Mikkelsdag, de almindelige ugentlig fastedage, dvs. mandag, torsdag og fredag, tamperdagene i hvert kvartal, og dagen før festerne for Peter og Paulus (29. juni), Bartholomæus (24. aug.), Matthæus (21. sept.), Simon og Judas (28. okt.), Andreas (30. nov.), Thomas (21. dec.) og Matthi- as (24. febr.). Hvis en præst har haft sex, skal han gøre ti års bod iflg. den overleverede formulering i *Gratians* 'Decretum', 'Distinctio' 82. Hvis en præst har haft sex med sin guddatter eller et skriftebarn, skal han gøre 12 års bod, og en biskop, som har dyrket sex, skal gøre 15 års bod. Praktiseret homoseksualitet er værre end en hvilken som helst an- den seksuel synd. Bemærk i øvrigt, at der almindeligvis pålægges en bod på tre år for have sex uden for ægteskabet, somme tider med yderligere specifikation af 12 dage på vand og brød i hvert af årene, alt efter præstens omhyggelige skøn. Heraf fremgår det, at

perspexeris esse deuotos". Item octaua synodus: "Hoc sit positum iudicium eorum qui
980 presunt quanto tempore uel quolibet a modo penitere debeat qui deliquit".

Illi qui contriti et confessi de hac uita decesserunt et non perfecerunt penitentiam
sibi debitam satisfaciendo, in purgatorio id est in locis penalibus a deo ad hoc institu-
tis oportet eos satisfaciendo puniri, quos iuuant ecclesie suffragia et specialiter [B 63
r b] quattuor secundum Gregorium scilicet peregrinatio, eleemosynarum largitio, de-
985 uota oratio et sacra altaris oblatio. Et nota quod quinque sunt loca animarum exuta-
rum usque ad iudicium scilicet celum empyreum, limbus patrum, sinus puerorum non
baptizatorum, purgatorium, de quo dictum est, et puteus inferni.

In primo est eterna felicitas. In secundo fuit damni temporalis penalitas et non sen-
sus. In tertio damni et non sensus pene perpetuitas. In quarto cruciatio et pene damni
990 et sensus temporalis acerbitas. In quinto pene damni et sensus acerbissime eterna in-
felicitas. Et nota quod tria loca scilicet limbus patrum, sinus puerorum, et purgatorium
[B 63 v] sunt quidam sinus inferni. Unde quilibet locorum istorum dicitur infernus et
omnia loca ista simul cum abyssu inferni dicuntur inferus.

Extrema unctio est linitio olei sanctificati facta ad releuacionem infirmitatis mentis
995 et corporis. Item sic describitur: extrema unctio est sacramentum ex unctione infirmis
per oleum sanctificatum factum ad conferendum remedium contra reliquias peccati et
infirmitatem corporalem. Materia huius sacramenti est oleum simplex ab episcopo be-
neditum sine alterius rei admixtione. Forma autem huius sacramenti consistit in opere
scilicet consignacione membrorum in forma crucis et in prolacione horum [B 63 v b]
1000 uerborum: "Per istam sanctissimam unctionem et suam piissimam misericordiam di-
mittat tibi deus quidquid peccasti per uisum", et sic de aliis membris, que debent inungi.
Minister autem huius sacramenti est solus sacerdos. Nec hoc potest oleum consecrare
uel benedicere ullus nisi solus episcopus. Effectus huius sacramenti est sanatio corporis
magis autem [U 174] mentis que in duobus consistit scilicet peccatorum remissione et
1005 uirtutum ampliacione. Res huius sacramenti est gracia spiritus sancti efficiens sanita-
tem mentis et quandoque corporis quando scilicet expediens fuerit. Membra inungen-
da sunt aures, nares, oculi, manus et pedes. Quidam etiam inungunt [B 64 r] pectus et
renes siue umbilicum.

Ordo est per quem datur auctoritas ad ministeria altaris specialiter exercenda et

bodsudmåling er en skønsmæssig affære, hvilket også fremgår af et citat fra pave *Leo d. Store*: "Bodstider bør efter velovervejet mådehold fastsættes efter dit skøn, i forhold den indstilling, du har analyseret dig frem til hos den bodfærdige". Det samme siger denne bestemmelse fra det 8. økumeniske koncil (4. Koncil i Konstantinopel, 869–870): "Lad det være underlagt de relevante ansvarliges skøn, hvor lang tid og hvordan, den, som har syndet, skal gøre bod".

Det er rimeligt at antage, at de, som har angret og skriftet, men har forladt dette liv før de har nået at udføre godtgørelse for den pålagte bod, straffes ved ophold i skærsilden, som er det sted, Gud har indrettet netop til dette formål. Disse hjælpes på vej ved kirkens forbønner og derudover særligt ved fire ting, som nævnes af *Gregor den Store*, nemlig pilgrimsrejser, rigelig almisser, inderlig bøn og fejring af den hellige messe. Husk også, at der er fem steder, hvor de afdødes sjæle opholder sig indtil dommedag, nemlig den øverste og fuldstændigt oplyste himmel, limbo for de retfærdige hedninge, bugten for de udøbte børn, skærsilden, som jeg lige har talt om, og endelig helvedes sump.

På den første destination, himlen, findes den evige lyksalighed. På den anden, de retfærdige hedninges bolig, tildeltes midlertidig straf uden sanseindtryk. I den tredje afdeling, børnenes limbo, er der evig straf, dog uden at de mærker noget. I den fjerde, skærsilden, er der pinsler, og man mærker tydeligt straffen, som dog er midlertidig. I den femte, det egentlige helvede, martres man voldsomt og mærkbart i evig ulykke. Læg mærke til, at de tre nævnte regioner, limbo for de retfærdige hedninge, limbo for de udøbte børn, og skærsilden er en slags afdelinger af helvede. Derfor kan enhver af de nævnte afdelinger hver for sig kaldes 'helvede', og som samlebegreb, sammen med den yderligere betegnelse 'helvedesdybet' (abyssus), udgør de underverdenen.

Den sidste salvelse er besmørelse med indviet olie, beregnet til lettelse af lidelser i sind og krop. Ligeledes kan den beskrives: Den sidste salvelse er et sakramente af salvelse beregnet for de svage, fremstillet af indviet olie for at bringe lindring mod de sidste rester af synd og kropslig svaghed. Dette sakramentes fysiske stof er almindelig olie, der uden nogen form for tilsætningsstoffer er blevet velsignet af biskoppen. Den korrekte formel for dette sakramente er en handling, nemlig at betegne forskellige kropsdele med korsets tegn og fremsigelsen af disse ord: "Ved denne hellige salvelse og ved sin umådelige barmhjertighed forlader Gud dig hvad end, du måtte have syndet ved synet", og så fremdeles med andre dele af kroppen, som skal salves. Det er kun en præst, som kan forvalte dette sakramente. Han kan dog ikke hverken indvie eller velsigne olien, for det er kun biskoppen, der må det. Virkningen af dette sakramente er en renselse dels af kroppen, dels, og især, af sindet, hvor virkningen er dobbelt, nemlig vedr. syndernes forladelse og styrkelse af dyd. Realiteten i sakramentet er Helligåndens nåde, som helbreder sindet, af og til også kroppen, når man er heldig. De kropsdele, der skal salves, er ører, næse, øjne, hænder og fødder. Nogle salver også brystet og maven, dvs. omkring navlen.

Ordination giver myndighed til at bestride et særligt embede inden for kirken. Det

1010 differt hoc sacramentum ab aliis sacramentis quia in hoc sacramento datur aliquid a dispensatore suscipienti sacramentum scilicet auctoritas quod digne possit ministrare. Item in forma, quia forma huius sacramenti datur tantum per modum imperatium ut talis ordinandus procedat, et 'accipe' hoc uel illud, et sic 'fac' uel sic etc. Sunt autem septem ordines secundum numerum septiformis gracie diuine, quam qui non habet ad
1015 ordines accedere non potest, et distinguuntur secundum gradus.

Quorum primus ostiariorum [B 64r b], secundus lectorum, tertius exorcistarum, quartus acolythorum siue ceroferariorum, quintus subdiaconorum, sextus diaconorum, septimus presbyterorum. Horum omnia officia Christus in se exhibuit ut ostendit magister in quarto libro 'Sentenciarum', distinctione XXVI. Minister huius sacramenti est
1020 solus episcopus. Episcopi et abbates magis dicuntur proprie benedicti uel consecrati quam ordinati, quia non ascendunt ad altiore gradum respectu summi sacramenti scilicet corporis Christi ad quod et propter ordines et eorum gradus sunt specialiter instituti. Et nota quod sacerdos duo habet officia, unum principale scilicet conficere corpus Christi et sanguinem, alterum secundarium [B 64 v] scilicet populum preparare ad
1025 digne suscipiendum. Ad primum officium pertinet quod quis prepararet hostiam, uinum et aquam et ad altare afferat et quod allata sacerdoti offerat et cum eo disponat. Ad primum ordinatur subdiaconus, ad secundum diaconus. Item ad officium sacerdotis exigitur quod indigni excludantur et digni intromittantur. Intromissi amplius expurgentur, expurgati instruantur de lege uetere et illuminentur ad nouam.

1030 Primum spectat ad ostiarios, secundum ad exorcistas, tertium ad lectores, quartum ad acolythos. Item in officio misse introitus spectat ad ostiarios. Kyrie eleyson ad exorcistas [B 64 ub], oratio ad sacerdotes, propheta ad lectores, luminarum ministratio ad acolythum, epistula ad subdiaconum, et cetera ad chorum. Gradus et alleluia etc. ad chorum, euangelium ad diaconum, offertorium ad omnes, reliqua omnia principaliter
1035 ad sacerdotem.

Matrimonium est uiri et mulieris coniunctio maritalis inter personas legitimas indiuiduam uite consuetudinem retinens. Hoc sacramentum institutum fuit primo [U 174 v] in paradiso ad officium, secundo scilicet post peccatum in remedium. Huius sacramenti signatum est coniunctio Christi et ecclesie secundum duplicem uinculum caritatis,
1040 gracie et nature. Cuius signum siue sacramentum est consensus animorum qui est [B 65 r] efficiens causa matrimonii et coniunctio sexus. Sunt autem tria bona matrimonii scilicet fides, proles et sacramentum id est indiuisibilitas.

Sunt autem impedimenta que matrimonium contrahendum dirimunt et tanguntur

1025 suscipiendum] suscipiendum <corpus domini> *Walz*

adskiller sig fra de øvrige sakramenter, fordi her gives noget fra forvalteren af sakramentet med henblik på, at modtageren får autorisation til værdigt at varetage et embede. Ligesådan afspejles forskellen i selve formuleringen, fordi ordination tildeles i bydemåde (imperativ), nemlig at den, som skal ordineres først skal træde frem, og så siges 'Modtag' det ene eller det andet embede, og herefter 'Gør således' eller hint. Der er syv forskellige embeder, der hvert er koordineret med en af de 7 former af Guds nåde, og har man ikke del i dem, kan man ikke blive ordineret. Hele systemet er hierarkisk opbygget.

Den første ordination er til dørvogter (ostiarus), den anden er vielse af lektorer, den tredje af exorcister, den fjerde akolytter eller lysbærere, den femte af subdiakoner, den sjette af diakoner, og den syvende er præstevielsen. Kristus har selv anvist alle disse embeder, som Mesteren (= *Peter Lombarden*) siger i sine 'Sentenser', 'Distinctio' 26 (= 24). Det er kun en biskop, som kan ordinere. Embedet som biskop eller abbed beskrives mere korrekt som tildelt ved velsignelse eller indvielse end ved ordination, da de ikke går op på et højere trin op i forhold til forvaltningen af det allerhelligste sakramente, nemlig det, som har med Kristi legeme at gøre. Der er allerede i ordinationssystemet et særligt trin for dette. Læg mærke til, at en præst har to hovedopgaver, nemlig a) at forvalte Kristi legeme og blod, og b) at forberede gudsfolket til at modtage nadveren på en værdig måde. Til den første opgave hører også, at nogen skal forberede hostie, vin og vand, bære det frem til alteret, overlade det frembårne offer til præsten og assistere ham. Til det første af dette ordineres subdiakoner, til det andet diakoner. Det er bydende nødvendigt, at kun værdige personer tildeles præsteembedet, og at uværdige udelukkes fra det. De som bliver lukket ind til præsteembedet skal lære at føre et ulasteligt liv, og derefter skal de oplæres i GT og oplyses ved NT.

Første trin sigter til dørvogteren, andet til exorcisten, tredje til lektoren, fjerde til akolytten. Ved messefejringen kommer således først Introitus (jf. dørvogteren), så Kyrie eleison (jf. exorcisten), en bøn (jf. præsten), en GT-læsning (jf. lektoren), håndtering af kærterne (jf. akolytterne), et Apostelbrev (jf. subdiakonen), og resten ved koret. Gradualet og Alleluia'et varetages af koret, Evangeliet reciteres af diakonen, Offertoriet synges af alle, og resten varetages først og fremmest af præsten.

Ægteskabet er den ægteskabelige forbindelse mellem en mand og en kvinde, der som juridisk selvstændige personer indgår i et uopløseligt samliv. Dette sakramente blev først indstiftet i paradiset som et ideal, men efter syndefaldet genfortolket som en afhjælpende foranstaltning. Foreningen mellem Kristus og Kirken er et forbillede for dette sakramente, da det kendetegnes ved en dobbelt kærlighedens sammenhængskraft, nemlig dels ved nåden og dels ved naturen. Tegnet på dette eller selve sakramentet er sindenes overensstemmelse, som i kombination med gennemført samleje er den afgørende faktor for ægteskabets realitet. Ægteskabet medfører tre goder: a) trofasthed, b) børn, og c) selve sakramentet, dvs. uopløseligheden.

Der er dog nogle forhold, som gør indgåelsen af ægteskab ugyldigt, og de berøres i

his uersibus:

1045

Error, condicio, uotum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, uis, ordo, ligamen, honestas.
Si sis affinis, si forte coire nequibis.
Hec socianda uetant connubia, iuncta retractant.

1050

Error persone est cum mulier habet noticiam alicuius persone uel per uisum uel famam et credit illam esse presentem et consentit [B 65 r b] et non est ille quem putauit, tunc non consentit in presentem sed in illum, quem putat istum esse et tunc uere est error persone. Si uero nullam habet noticiam persone quam iste fingit se esse uel putat hunc nobilem et non est, uel diuitem et non est, non est error persone sed est uel pura

1055

ignorancia uel error qualitatis uel forme.

Conditio est si liber contrahit cum ancilla sciens eam ancillam et e conuerso tenet matrimonium si uero contrahit cum ancilla credens eam liberam et e conuerso nullum est matrimonium.

1060

Votum castitatis solemne impedit matrimonium contrahendum et dirimit contractum. Votum castitatis simplex impedit sed non dirimit contractum.

Cognatio triplex est scilicet carnalis, spiritualis et legalis. Prima impedit ex omni parte usque ad quartum gradum inclusiue et dirimit contractum.

1065

Consanguinitas est uinculum personarum ab eodem stipite descendencium carnali propagacione contractum. Linea est ordinata collectio personarum consanguinitate coniunctarum ab eodem stipite descendencium diuersos gradus continens. Gradus autem sunt tres, scilicet ascendencium ut a filio ad patrem et auum. Alius descendencium ut a patre ad filium etc. Tertius transversalium siue collateralium ut frater et filius fratris et nepos etc. Gradus est habitudo distantium personarum, qua cognoscitur, quanta generacionis distancia due persone inter se differant.

1070

Cognatio spiritualis est propinquitas proueniens ex [B 65 v b] sacri dacione uel ad id tenente. Huius species sunt quattuor, scilicet compaternitas, commaternitas, fraternitas, et filiatio, uerbi gracia in baptismo inter baptizantem et patrem baptizati est compaternitas, similiter inter patrem pueri et suscipientem [U 175], unde uersus:

1075

disse vers:

Forveksling, stand, kyskhedsløfte, familieforhold, forbrydelse,
forskell i religion, vold, ordination, binding, anstændighed.
Hvis du er nært beslægtet, hvis du er impotent;
dette forbyder at ægteskab indgås, og opløser allerede indgåede.

Forveksling af person forekommer, hvis fx en kvinde har kendskab til en mand ved at have set ham flygtigt eller af omtale, og hun tror, at det er ham, hun siger ja til ved vielsen, men faktisk viser han sig at være en helt anden. I dette tilfælde har hun ikke givet samtykke til ægteskab med den, som var til stede ved vielsen, men til ham, hun troede, det var, og i dette tilfælde foreligger i sandhed forveksling af person. Hvis hun til gengæld slet ikke har et personligt kendskab har til én, som ved en vielse foregiver at være en anden, eller at hun tror at pågældende er adelig, og han ikke er det, eller at hun tror, at han er rig, og han ikke er det, da forekommer ikke forveksling af person, men a) ren og skær uvidenhed, b) forveksling af egenskaber, eller c) forveksling af omstændigheder.

Standsforskel vedrører ægteskab, fx hvis du som en fri mand gifter dig med en tjenestepige, som du ved er en tjenestepige, og vice versa. I dette tilfælde er ægteskabet gyldigt. Hvis du derimod gifter dig med en tjenestpige, som du tror er en fri kvinde, og vice versa, da er ægteskabet ugyldigt.

Et højtideligt aflagt kyskhedsløfte forhindrer indgåelse af ægteskab og annullerer et allerede afgivet ægteskabsløfte. Et privat aflagt kyskhedsløfte forhindrer indgåelsen af et ægteskab, men annullerer ikke et allerede indgået.

Slægtskab kan inddeles i tre kategorier: biologisk, åndeligt og juridisk. Biologisk slægtskab forhindrer ægteskab med en, man er beslægtet med i indtil fjerde led og opløser det, hvis det er indgået. Hvis én tilhører det andet eller tredje led i en gren af familien, kan vedkommende godt gifte sig med én i femte led i en anden slægtsgren.

Blodsbeslægtethed er et bånd eksisterende mellem personer, som ved biologisk formering nedstammer fra samme ophav. En slægtsgren er en generationsvis indordning af personer som i lige linje nedstammer fra samme slægt. Led tælles på tre måder, a) i opadstigende retning som fra søn til far eller bedstefar, b) nedadgående som fra fader til søn, osv., og c) tværgående eller parallelforskudt, som fra bror til brorsøn og fætter, osv. Led er således udmåling af afstand mellem personer, og den udregnes alt efter hvor stor generationsafstanden mellem to personer er.

Åndeligt slægtskab forekommer, når der gives og fastholdes tilsagn om et helligt anliggende. Der er fire typer: at være gudfader eller vidne, være gudmoder eller vidne, broderskab med gudforældres børn, og selv at være gudbarn. Således forekommer åndeligt fællesfaderskab mellem gudfaderen og den døbtes far, og på samme måde mellem barnets far og vidnerne. Heraf verset:

Compatrem semper pater, alter spiritualis,
Alter carnalis, non fallit regula talis.

1080 Commaternitas est inter matrem pueri et baptizantem et suscipientes et coniuges
suscipiendum. Filiatio autem inter baptizantem et puerum et filium, inter suscipientes
et puerum et inter coniuges suscipiendum et puerum. Fraternitas autem inter puerum
et filios et filias baptizantis et suscipiendum [B 66 r]. Inter baptizantem autem et su-
scipientes et inter ipsos suscipientes non contrahitur aliqua cognatio spiritualis. De co-
gnacione legali, quia apud nos locum non habet nihil pono sed qui de ea scire uoluerit
1085 requirat in 'Summa' Raymundi.

Crimen. Licet multa sint crimina que impediunt matrimonium contrahendum,
nullum tamen dirimit contractum nisi adulterantes machinantur uel alter eorum in
mortem alterius coniugis uel coniugum cum effectu uel qui fidem dederint de contra-
hendo uel nisi contraxerint de facto aliis coniugibus uiuentibus.

1090 Cultus disparitas. Non potest christianus ducere paganam uel iudeam in uxorem
nec e conuerso pa[B 66 r b]ganus christianam uel iudeus, quod si factum fuerit nullum
matrimonium de quo nota plura in 'Summa Raymundi'.

Violencia uel uis. Vis est maioris rei impetus qui repelli non potest. Quamdiu durat
non est matrimonium uel etiam si fuerit metus, qui potest cadere in uirum constantem
1095 ut metus mortis, corporis grauis cruciatus, stupri uel seruitutis. Metus est instantis uel
futuri periculi mentis trepidatio. Nota quattuor metus, qui excusantur his uersibus:

Excusare metus hos puta posse: nefas
Stupri seu status, uerberis atque necis.

1100 Ordo sacer ut subdiaconus et superiores impediunt matrimo[B 66 v]nium contra-
hendum et dirimunt contractum.

Ligamen. Si unus ligatus est alteri per uerba de presenti, si se ligauerit cum altera,
et si filios procreauerit, primum dirimit secundum.

1105 Publice honestatis. Iusticia impedit et fere secundum omnes dirimit et est talis,
cum quis contrahit sponsalia cum aliqua septem annos habente, si ipse decesserit uel
alio modo impeditur ut per ingressum religionis uel similiter, nullus consanguineo-
rum suorum potest cum illa contrahere. Si uero infra septem annos, non impeditur

En far har altid en medfar; én er åndelig far, og én biologisk. Og denne regel er holdbar.

Fælles åndeligt forældreskab eksisterer mellem barnets mor, faderen, vidnerne og deres ægtefæller. Man bliver åndeligt barn af sin dåbsfaddere, af vidnerne og deres ægtefæller. Åndeligt søskendskab eksisterer mellem dåbsbarnet og fadderens sønner og døtre. Der opstår dog ikke noget åndeligt slægtskab mellem dåbsfaderen og vidnerne, og indbyrdes mellem vidnerne. Om legal beslægtethed (= adoption), skriver jeg ikke noget, for det har jeg ikke plads til her, men hvis nogen vil vide mere om det, så kan det findes hos *Ramon de Penyafort* i hans 'Summa'.

Forbrydelse. Skønt der er mange forbrydelser, der forhindrer indgåelse af ægteskab, er der dog ingen, som kan annullere et indgået ægteskab. Der forekommer dog disse tre undtagelser: a) hvis der forekommer utroskab og de, som er involveret i sidespringet, eller en af dem, lægger baghold op og pønser på at myrde sin eller den andens lovformelige ægtefælle eller begge, b) hvis nogen giver tilsagn om giftermål samtidig med, at de allerede er gift med en anden, som stadig er i live, eller c) faktisk indgår et ægteskab samtidig med, at de allerede er gift med en anden, som stadig er i live.

Forskellig religion. En kristen mand kan ikke gifte sig med en jødisk eller hedensk kvinde, og en hedning eller jødisk mand kan ikke gifte sig med en kristen kvinde. Hvis det alligevel forekommer, betragtes ægteskabet som ikke-eksisterende. Læs mere herom hos *Ramon de Penyafort* i hans 'Summa'.

Voldelig adfærd eller vold i ægteskabet. Vold er et angreb fra en stærkere part, som ikke kan afværges. Så længe det står på, betragtes ægteskabet som suspenderet, hvilket også gælder, hvis det skulle ske, at en ellers rolig mand rammes af frygt for fx at miste livet, kropslig mishandling, voldtægt eller slavetilværelse. Frygt er sindets rystelse på grund af en fare, som kan indtræde umiddelbart eller vil indtræde i fremtiden. Husk de fire typer af frygt, der kan tjene som formildende omstændigheder, med disse vers:

Ved frygt for disse ting (Gud forbyde dem!) kan man undskyldes:
Voldtægt eller trældom, tæsk og drab.

Ordination. En subdiakon eller én, som er ordineret til et højere embede, må ikke indgå ægteskab.

Binding. Hvis man har givet højtideligt løfte om ægteskab ('verba de praesenti') til en anden, hvis man allerede er gift med en anden, og hvis man har fået børn med en anden kvinde, da forhindrer den første forbindelse, at man indgår en ny.

Vedr. almindelig anstændighed. Almindelig retfærdighedssans modsætter sig en aftale, der handler om trolovelse med en pige på 7 år, og annullerer også aftalen, hvis den er indgået, – det er næsten alle autoriteter enige om. Hvis nemlig manden dør eller på anden måde bliver indisponeret, fx ved at indtræde i et kloster eller tilsvarende, kan må-

matrimonium, non enim reputantur sponsalia, que contrahuntur ante septennium.

1110 Affinitas est propinquitas personarum ex carnali copula ueniens omni carens parentela. Et nota quod omnes cognati uel consanguinei uiri usque ad quartum gradum attinentur uxori et e conuerso secundum numerum eorundem graduum sed non secundum genus attinencie, quia hic est propinquitas affinitatis, illic consanguinitatis. Unde datur talis regula, quod persona addita persone per carnis propagacionem,
1115 mutat gradum et non genus attinencie [U 175 v]. Addita autem per carnis copulam mutat genus et non gradum, unde uersus:

Mutat nupta genus sed generata gradum.

1120 Si forte coire nequibis. Item impotencia coeundi, si est perpetua ut est frigiditas uel [B 67 r] quecumque alia causa, si fuit ante matrimonium contractum, impedit et dirimit. Si post ut sectio uel maleficium non dirimit.

Item nota duos uersus de casibus impediens et non dirimentibus:

1125 Ecclesie uetitum necnon tempus feriatum.
Hec prohibent fieri, permittunt facta teneri.

16 <Tractatus decimus quartus – De distinctione temporum>

Nunc de distinctione temporum et antichristo aliquid est dicendum. Tempus huius
1130 uite distinguitur in tempus innocencie siue diuine consolacionis, item in tempus deuacionis, renouacionis, reconciliacionis, conuersionis et ultime retribu[B 66 r b]cionis. Primum fluxit a mundi creacione usque ad peccatum hominis. Secundum ab hominis peccato usque ad legis dacionem. Tercium a legis dacione usque ad filii dei incarnationem. Quartum ab incarnatione Christi usque ad spiritus sancti missionem. Quintum
1135 ab hinc usque ad mundi renouacionem. Et hoc ultimum tempus distinguitur in tempus plantacionis ecclesie, confortacionis, stimulacionis, strictissime examinacionis siue grauissime persecucionis. Primum fluxit sub persecucione et martyrizacione apostolorum et martyrum. Secundum ab [B 67 v] ecclesie catholice consolidacione per

ske ingen af hans slægtninge overtage aftalen om giftermål. Hvis en pige er ældre end 7 år, er der ingen forhindringer for senere ægteskab, men trolovelse aftalt før 7-årsalderen anerkendes ikke.

Beslægtethed ved svogerskab opstår ved seksuelt samliv, uden at de involverede personer har fælles afstamning. Her skal man huske, at alle mænd, som er blodsbeslægtede med en kvinde i indtil fjerde led, og vice versa for kvinder, falder ind under reglen om ikke at gifte sig med vedkommende, man er beslægtet med i indtil fjerde led. Beslægtethed ved svogerskab, som behandles her, er dog af en anden type. Heraf følger den huskeregel, at en person, der ved biologisk afstamning står i relation til en anden, regnes for et nyt generationsled, men det ændrer ikke typen af beslægtethed. Omvendt ændrer slægtskab begrundet ved seksuelt samliv mellem to personer typen af beslægtethed til svogerskab, hvoraf dette vers:

Et ægteskab ændrer typen af beslægtethed, men kun afkom ændrer antallet af slægtled.

Hvis du af en eller anden grund ikke kan gennemføre et samleje. Også impotens er en forhindring for ægteskab, hvis der enten er tale om kronisk mangel på sexlyst, eller der er en anden årsag, som daterer sig til før ægteskabets indgåelse. I disse tilfælde kan man ikke indgå et ægteskab, og et allerede indgået ægteskab må erklæres ugyldigt. Hvis impotensen først indtræder senere, fx ved kastration eller sort magi, da opløses ægteskabet ikke.

Ligeledes kan man notere sig følgende to vers, som henviser til de grunde, som forhindrer ægteskabs indgåelse, men ikke kan opløse et allerede indgået:

Kirkens forbud og ikke mindst højheligedage,
forhindrer at ægteskab indgås, men tillader dog et at bestå.

16 Fjortende afhandling: Om tidsaldrenes kendetegn

Nu vil jeg sige noget om tidsaldrenes kendetegn og Antikrist. Denne verdens tidsalder inddeles i uskyldighedens eller den guddommelige trøsts tidsalder, syndefaldets tidsalder, fornyelsens, forsoningens, omvendelsens og den yderste doms tidsalder. Den første udspillede sig fra skabelsen til menneskets syndefald. Den anden går fra syndefaldet til modtagelsen af de ti bud. Den fjerde går fra Kristi inkarnation til sendelsen af Helligånden. Den femte går derfra og til verdens fornyelse. Denne sidstnævnte tidsalder kan underinddeles i fire perioder, nemlig i kirkens fremvækst, konsolidering, blomstring og endelig de hårdeste prøvelser eller den totale forfølgelse. Den første af disse perioder omfatter kristenforfølgelserne og apostlenes martyrier sammen med de øvrige martyrer. Den anden går fra den katolske kirkes konsolidering ved *Augustin, Ambrosius, Isidor*

doctrinam sanctorum doctorum Augustini, Ambrosii, Isidori et aliorum contra hereti-
 1140 corum impugnacionem. Tercium nunc fluit sub falsorum fratrum occulta et maligna
 machinacione. Quartum erit sub antichristi et suorum grauissima persecucione fide-
 lium et expugnacione. Tanta enim erit illa persecutio ut saluator noster predixit quanta
 non fuit ab initio mundi nec postea futura est et nisi deus abbreviasset dies illos non sal-
 ua fieret omnis caro. Antichristi namque secundum apostolum, Thess. c. I, aduentus
 1145 est secundum operacionem sathane in omni uirtute, signis et prodigiis mendacibus et
 in omni [B 67 v b] seductione iniquitatis. Omnes enim persecutiones trium temporum
 precedencium in ista concurrunt et uehementiori et fortiori modo.

17 <Tractatus decimus quintus> – De <antichristo et> ultimo iudicio

Secundum tradicionem doctorum specialiter super Daniele et apocalypsim an-
 1150 tichristus in magna Babylonia nascetur ex meretrice generis Dan. In matris utero re-
 plebitur spiritu diabolico, in corozaim nutrietur a maleficis, faciet se circumcidi, iu-
 deos congregabit, mirabilem sibi scienciam inesse ostendet et quedam mirabilia que
 sui miracula esse affirmant faciet. Omnes thesauri occulti sibi [U 176] per diabolum re-
 uelantur, munera dabit abundanter [B 68 r], messiam se predicari faciet in Ierusalem,
 1155 cum iudeis transiet et ipsam et templum reedificabit in quo sibi solium regale consti-
 tuet et predicatorum suos et legatos per orbem transmittet et specialiter ad decem reges
 qui tunc temporis maiores estimantur. Tribus autem regibus scilicet Egypti, Africe et
 Ethiopie sibi obsistentibus deuictis et contritis alii septem eius imperio colla submit-
 tent. Sabbatum festiuat ut iudeos sibi attrahat, et dominicam ut attrahat christianos.
 1160 Quattuor modis orbem terre sibi subiugabit reges principi [B 68 r b] pes et nobiles diuiciis
 et honoribus, clericos et mundi sapientes omnium artium astucia et mirabili eloquen-
 cia, prelatos ecclesiarum et religiosos miraculis, mendaciis et prestigiis, uulgius penis,
 minis et terroribus. Et nihilominus his quattuor modis scilicet munerum et bonorum
 largicione, astuta suasionem, mirabilium operationem et tormentorum cruciacionem cuius-
 1165 libet generi hominum infestus erit. Secundum hos quattuor modos quattuor nomina
 ei attribuuntur, tria in greco, scilicet 'teitan', 'antemos', 'arnoume', in latino 'diclux' quo-
 rum quodlibet secundum litteras in eis positas signare dat DCLXVI, ut [B 68 v] notatur
 Apocalypsi cap. XIII.

og de andre kirkefædres lærevirksomhed og deres afvisning af hæretikernes angreb. Den tredje periode, som vi befinder os i nu, er kendetegnet ved falske munkes udspekulerede, hemmelige og ondsindede anslag. Den sidste periode vil forløbe under Antikrists og hans kumpaners totale forfølgelse af og angreb mod de troende. Forfølgelsen vil blive så omfattende, ligesom vor frelser har forudsagt, som den aldrig har været siden verdens skabelse, og aldrig siden igen vil blive. Og hvis ikke Gud ville komme og sætte en stopper for disse frygtelige dage, ville der intet blive tilbage af menneskeheden. Ifølge Paulus, 'Thessalonikerbrevet', kapitel 1 (2 Thess. 2.9-10) vil Antikrist ankomme som Sattans værk, med al kraft, med løgnetegn og løgneundere, og med alt uretfærdighedens bedrag. Alle de tre tidligere perioders forfølgelser opsummeres nemlig i denne, blot på en meget voldsommere måde og i en helt anden skala.

17 Femtende afhandling: Om Antikrist og Dommedag

Ifølge overleveringen af kommentarer til Daniels Bog og Johannes Åbenbaring vil Antikrist blive født i det store Babylon af en skøge, der er efterkommer af Dan. I livmoderen vil han blive opfyldt af diabolisk ånd, i Corozaim vil han blive opfostret af magikere, han vil lade sig omskære, samle jøderne omkring sig og vise, at han er i besiddelse af en unaturlig stor viden, og han vil gøre undere, som man vil bekræfte, at han er ophavsmanden til. Han vil afsløre sine umådelige og skjulte rigdomme gennem djævelen, han vil gavmildt uddele belønninger, og han vil tilrettelægge det sådan, at han bliver forkyndt som Messias i Jerusalem. Han vil da slå sig sammen med jøderne og genopbygge byen og templet, hvor han vil indrette sin kongetrone, og han vil udsende prædikanter og ambassadører til hele verden, især til de ti konger, som på det tidspunkt vil blive anset for de mest magtfulde. Tre af rigerne, Egypten, Libyen og Etiopien, vil først gøre oprør mod ham, men de vil blive besejret, og de resterende syv vil han bare knuse og underkaste sit herredømme. Han holder lørdagen hellig for at tiltrække jøderne, men også søndagen for at få fat i de kristne. Han vil anvende fire strategier for at underlægge sig verden: a) konger, fyrster og adelen lokker han med rigdomme og magtpositioner, b) klerke og universitetets professorer forfører han med intellektuel finesse på alle fagområder kombineret med en genial kommunikationsevne, c) kirkernes præster, munke og nonner bedrager han med mirakler og jærtegn, og d) lægfolket underkuer han med trusler om straf i et fuldendt rædselsregimente. Og således vil han på disse fire måder, nemlig ved uddeling af gaver og privilegier, snedig overtalelse, udvirkelse af mirakler og voldelig undertrykkelse få ram på alle tænkelige kategorier af mennesker. For hver af disse fire strategier benævner man Antikrist med et særligt navn. Der er tre græske, nemlig 'Teitan', 'Antemos' og 'Arnoume', og et latinsk, 'Diclux'. Alle disse navne henviser, udregnet efter de bogstaver, de består af, til tallet 666, som der står i 'Johannes' Åbenbaring', kap. 13 (Åb. 13.18).

Et per hunc triplicem senarium qui numerus perfectus est, uult sibi attribui tripli-
cem perfectionem, scilicet nature, gracie et glorie. Omnem perfectionem fructuum fa-
cit sibi offerri trigesimum, sexagesimum et centesimum, facit se adorari ut deum, tribus
diebus se finget mortuum et tunc uiuum et in montem ubi Christus ascendit figet taber-
naculum quasi inde pro sua uoluntate ascensurus et descensurus et ibi audiet uocem a
terribilem et statim miser moritur et postea dantur a deo quadraginta dies ad peniten-
ciam et iudei conuertentur, sed quo die uel qua hora fiet iudicium a cunctis uiuentibus
ignoratur.

Horum que [B 68 v b] spectant ad ultimum iudicium, quedam sunt precedencia
ut signorum terribilium ostensio, mundi conflagratio, tube uociferacio, mortuorum re-
surrectio. Quedam sunt complectencia ut quattuor ordinum dispositio, disceptatio et
finalis sentencie promulgatio. Quedam sunt subsequencia ut pena infernalis et gloria
celestis. In pena infernali erit penarum uarietas, in uarietate acerbitas, in acerbitate in-
finibilitas. In gloria celesti est premium substancialiale quod consistit in uisione, fruicione
et [U 176 v] tencione. Et hec dicuntur prima stola et tres dotes anime. Item substancialiale
quod consistit in quattuor dotibus [B 59 r] corporis, scilicet claritate, subtilitate, agili-
tate et impassibilitate, unde uersus:

Clarus, subtilis, agilis, non passibilisque,
Aspiciensque tenens fruitur te quisque beatus.

Item accidentale quod est triplex aureola que debetur martyribus, doctoribus et uir-
ginibus, unde uersus:

Aureola martyr <doctor> uirgoque refulget.

Et in his autem omnibus sumitur gradus secundum exigenciam meritorum.

Explicit Rotulus Augustini.

Og ved disse 3 sekstaller, for 6 er jo et fuldkomment tal, ønsker Antikrist at man tilskriver ham tredobbelt perfektion, nemlig i naturlige egenskaber, i indflydelse og i hædersbevisninger. Hver af disse perfektioner lader han bringe tilbage til sig som en høst på tredivefold, tresfold og hundredefold, han lader sig tilbede som en gud, han foregiver at være død i tre dage for så pludselig at blive levende, og på bjergsiden, hvor Kristus gik op, vil han opføre en hytte, ligesom om han selv af egen vilje vil stige op og gå ned igen. Der vil han høre en frygtindgydende stemme, lade som om han, staklen, er død. Derefter vil Gud give ham 40 dage til faste og bod, og jøderne vil blive omvendt til ham, men præcis hvilken dag og på hvilket tidspunkt dommedag vil komme, det ved intet levende menneske.

Af de ting, som har med dommedag at gøre, er nogle forvarsler, sådan som fx tilsynkomsten af de frygteligste tegn, jordens brand, basunernes gjalden og de dødes opstandelse. Andre ting er indeholdt i selve dommen, fx inddelingen af menneskeheden i fire grupper, retssagen og afsigelsen af den endelige dom. Og nogle ting sker efterfølgende, nemlig straffen i helvede og den himmelske herlighed. Straffene i helvede er forskellige med hensyn til både hårdhed og varighed, nogle til evig tid. I den himmelske herlighed er der en reel og åndelig belønning, som er beskuelsen og nydelsen af det guddommelige og en stræben mod Gud. Disse ting kaldes 'den første kappe' eller sjælens tre morgengaver. Derudover kommer der en reel, fysisk belønning, som er kroppens fire morgengaver, nemlig stråleglans, skønhed, smidighed og frihed fra lidelse, hvoraf de følgende vers:

Strålende, skøn, smidig og helt uden smerte,
betragter, omfavner og nyder dig, Gud, hver en salig.

Men der er også en ekstra belønning eller egenskab, som er den tredobbelte glorie (aureola), som tilkommer martyrer, kirkelærere og hellige jomfruer, hvorom følgende vers:

Martyr, kirkefader og jomfru lyser op med sin glorie.

Og i hele dette system indplaceres hver enkelt på sit trin efter fortjeneste.

Her slutter Augustinus de Dacia's 'Rotulus Pugillaris'.